গল্পগুরু
ম. নিত্যানন্দ বন্দ্যোপাধ্যায়
ও
লালিনাবিম্ব

ধমলিকা নবাধব

रवि शाक्य, इखाछेँ, यल

गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द बज्राचार्य
व
ललितविस्तर

प्रेमहिरा तुलाधर

निष्ठानन्द स्मृति गुथि

नःबहि, ॐबाहा, यें

पिकाकः	:	निष्ठानन्द स्मृति गुथि
न्हापांखुसी		५००
सफूया ब्याक्क अधिकार	:	च्वमि :
पिदंगु	:	ने.सं. ११३३ थिंला थ्व ३
देबः		सुबिज्ञरत्न तुलाधर
टङ्कण/सज्जा		भक्तकृष्ण साकार
थाकू	:	हिसि अफसेट प्रिन्टर्स
		जमः, यें। ४२२६४१६
मू	:	१५६।- तका जक।
ISBN	:	978-9937-2-5744-2

लसता

गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द वज्राचार्यया जीवनी व कृति विपयय् थीथी च्वसुत व म्हसीका यक्वं पिदने धुंकूसां छगू हे सफूकथं खँ ब्याका: पिदंगु मदुनि । निष्ठानन्दया १५६ क्व:गु बुदिंया औसर लाका: छगू मुकंगु सफू पिथने खन, साहित्यिक जगतय् गुणानुग्राहीपिं सकसिगुं लागी लसता व गौरवया खँ जूव:गु दु ।

ओलम्पस क्लबया सामाजिक क्षेत्रय् गुगु देन दैच्वंगु ख: उकीमध्यय् निष्ठानन्द स्मृति गुथि नं उकीया हे छगू उपज ख: । आ:तकं निष्ठानन्द स्मृति गुथिं थुगु क्लबया लिधंसा कैच्वंगु दु ।

मय्जु प्रेमहिरा तुलाधरं थ:गु एम.ए. परीक्षाया भ्वलय् Thesis या रूपय् च्वया: Degree हासिल या:गु थुगु विपय सफूकथं पिथनेत बियादिल, जिपिं कृतज्ञ जुया । थ्व सफुतिइ मुख्यतया: बुद्धजीवनीया विपयय् न्ह्यथनात:गु खँयात कया: महायान व थेरवादनिकायकथं दैच्वंगु थीथी बुद्धविपयया खँयात तुलनात्मकरूपं वालाक्यंगु दु । थथे हे पुलांगु प्रयोगकथंया नेवा:भाय्या स्वरूपलिसे अर्वाचीन ल्हानाभाय् पा:गु खँ न्ह्यथनाब्यूगु दु । थुकथंया प्रस्तुतिं पाठकपिंत इतिहास सिबय् नं थ:थ:त य:गुकथं ब्वनेत, थ्वीकेत तिब: जूवंगु दु । नापं भाषाय् नं प्रयोगया खँय् भ्रम निवारण ज्वीकथं उदाहरण ब्वया: न्ह्यथनाब्यूगु दु ।

जनमानसय् निष्ठानन्दनाप भावनात्मक स्वापू तयेत थुगु सफुतिं तःधंगु ग्वाहालि वी । थ्वहे थुगु सफू पिथनाया विशेषता तायेका । थुगु गुथिया थ्व छगू कृतिकथंया न्हापांगु पिथना खः । थथेहे नेपाःया जनजीवनय् भाषिक, साहित्यिक व लोककल्याणकारी खँपाखे प्रेरणा ज्वीकथंया मेमेगु सफूत पिथनांवने दै धैगु मनंतुनागु दु ।

इलय्लाक्क सफू पिथनेदयेक प्रेससम्बन्धी दक्वं ज्याय् ग्वाहालि प्राप्त जूगु जमःया हिसि अफसेट प्रिन्टर्सयात नं सुभाय् द्यछानागु जुल ।

– प्रा. सुवर्ण शाक्य
अध्यक्ष
निष्ठानन्द स्मृति गुथि

११३३ कछलागाः, पञ्चमी
निष्ठानन्दमार्ग, ओम्वहाः, यँ ।

मय्जु प्रेमहिरा तुलाधरयात आपालं आपाः भिंतुना

प्रेमहिरा तुलाधर नेपालभपाया ख्यःया नितिं अपरिपरिचित व्यक्तित्व मखु, नेपालभापाया भापा, साहित्य तथा संस्कृति विपयस च्वसा न्ह्याकेगुया नापं थ्व ख्यःया थी थी कियाकलापय् सकिय रुपं ब्वति कयाच्वनादीम्ह मय्जु खः । थौं वयकलं नेपालभापा ख्यःया अतिकं लुमंकेवहःम्ह पात्र निष्ठानन्द बज्राचार्यया विपयस ***गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द बज्राचार्य व ललितविस्तर*** नांगु सफू पिकयाः नेपालभापायात हानं छपलाः न्ह्याकेगु गुगु ज्या यानादिल, थ्व भी सकलसिगु नितिं लसताया खँ खःसा थ्व ज्याया नितिं वय्कः सुभाय्या पात्र खः । थःगु नेपालभाषा स्नातकोत्तर अध्ययनया क्रमय् च्वयादीगु शोध ग्रन्थ व लिपा नं थ्व सम्वन्धी थम्हं यानागु अध्ययन व अनुसन्धानयात दुथ्याकाः ताःई तकया मिहेनतं ***गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द बज्राचार्य व ललितविस्तर*** नामं सफू गुगु वयकलं पिकयादीगु खः, थ्व सफूया तःता कथं थःगु हे महत्व दु। मूलत स्वंगू अध्याय ९२ पौ दुगु थ्व सफू दकलय् न्हापांला नेपालभापाया पुनर्जागरण अभियानयात म्हुतुं मखु थःगु ज्याखं ताःलाकावंम्ह महारथी निप्ठानन्द बज्राचार्यया व्यक्तिगत तथा साहित्यिक जीवनीयात म्हसीकेगु आःतक पिदंगु ज्वलं मध्ये दकलय् तःजिगु ज्वलं थ्व सफू जूगु दु । निप्ठानन्द वज्राचार्ययात थौं भीसं गुलि नं लुमंकाच्वना, गुलि नं श्रद्धायानाच्वना, वसपोलं राणा शासनया प्रतिकूल वातावरणय् नं भीग् भापा साहित्य उत्थानया

निति यानाथकूगु त:जिगु योगदानया कारणं ख: । अज्याम्ह व्यक्तित्वया जीवनी मेपिनिगु नितिं नं उलि हे सरोकार, प्रेरणाया तथा जिज्ञासाया विपय जुइगु स्वभाविक ख: । अथेहे समाजय् अज्यागु ज्याया जक त:धंगु महत्व दई गुगु ज्या खं युगयात छपला: न्हयाकेगु याई, युगया आवश्यकता ता:लाकेगु याई । थज्यागु हे युगयात छपला: न्ह्याकेगु, तत्कालीन युगया आवश्यकता ता:लाकेगु ज्यायानावंम्ह व्यक्तित्व निष्ठानन्द बज्राचार्यं ख: । सुनानं थासा आखलं सफू मपिका:निबलय् थासा आखलं सफू पिकाय्गु ,सुनानं वोलिचालिया भाय् सफूती मछ्य:निवलय् थम्हं छ्यला: क्यनेगु, सुनानं देवनागरी आख: दुथ्याकेगु मया:निवलय् थम्हं सफुती दुथ्याकेगु याना: नेपालभापाया सफू तत्कालीन जनमानसयात व्वंकेबीगु लकस दयेकाबीगु गुगु ज्या निष्ठानन्द बज्राचार्यं यात थुकियात वसपोलया दुरदर्शी विचा:, अग्रगामि पला: मधासे मगा: । खयतला वसपोलया इलय् मेपिं नं त्वा:त्वालय वौद्ध जीवनीसम्वन्धी वाखं कनीपिं गुरुजुपिं मदुगु मखु तर मेपिं सुं पाखें नं थज्यागु वाखंयात सफूया रुप बीगु मती मत:, ज्या मजू । उकिं निष्ठानन्द वज्राचार्यं गुगु समयसापेक्ष ज्या यात थ्व वयक:या कम साहस, कम वुद्धिमतापूर्ण तथा कम अग्रगामी ज्या अवश्य मखु धायेफैमखु । वसपोलं थ्व ज्या, छुं थ:गु नां तय्गु दां मुनेगु प्रलोभनं या:गु मखु केवल थम्हं वा:चा:गु, थम्हं खंगु उगु ईया आवश्यकता ता:लाकेगु नितिं जक या:गु ख:, छम्ह पण्डितया दायित्व पूवंकूगु ख: । तर थ्व ज्या नेपालभापा पुनर्उत्थानया नितिं संजीवनी वुटी सावित जुल । थज्याम्ह व्यक्तित्वया जीवनया सर्वपक्षया चित्रण थ्व ***गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द बज्राचार्य व ललितविस्तर*** सफूती दुथ्यागुलिं निष्ठानन्द वज्रचार्ययात म्हसीकेगु नितिं मय्जु प्रेमहिरा तुलाधरया थ्व सफू मूवंगु जोलं जूगु दु । थज्याम्ह व्यक्तित्वया जीवनी नापनापं उगु ईया समाज, परिवेश, वस्तुस्थितिया चित्रण नं दुथ्या:गुलिं नेपालभापाया माध्यमिककालया वारे नं थ्व सफुतिं आपालं ज: ह्वलेगु या:गु दु ।

निष्ठानन्द बज्राचार्यया ललितविस्तर सफूया मेगु पक्ष ख: – थ्व सफुतिं वौद्ध धर्मय् नव ग्रन्थ मध्ये छगू महत्वपूर्ण ग्रन्थ मानेयानात:गु ***ललितविस्तरयात*** सरलीकृत रुप बिया: तत्कालीन बौद्धतय्त थम्हं हे बौद्धग्रन्थ ब्वनेफैगु ह्वः:ता: चूलाकाब्यूगु दु । मेखेर बौद्ध बाखं ब्वनेगु प्रलोभनं नं तत्कालीन नेवा:तय्त नेपालभापाया सफू ब्वनेगु वानि थ्व ललितविस्तर सफूया प्रकाशनं यानाब्यूगु दु । थथे छखे वौद्धधर्म मेखेर नेपालभापाया प्रचार जुइके ब्यूगु थज्यागु सफूया वृहत्

चर्चा, थुकिया थी थी संस्करणया परिचय तथा बौद्ध ऋपि महाप्रज्ञाया ललितविस्तर ग्रन्थ नाप पा:गु खँ आदि नं दुथ्याकात:गुलिं थ्व *गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द बज्राचार्य व ललितविस्तर* सफू बुद्धधर्म तथा नेपालभापा साहित्यया इतिहास च्वइपिनिगु निर्तिं अतिकं महत्वपूर्ण तथ्यज्वलं जूगु दु । अथे हे निष्ठानन्दया *ललितविस्तर* सफूती छ्यलात:गु भापायात कया: गुगु भापावैज्ञानिक विश्लेपण नं थ्व सफुती यानातल थुकिं उगु ईया नेपालभापाया भापिक स्वरुप म्हसीकेत अर्थात् कालक्रमिक अध्ययन यायेत नं उलि हे ग्वहाली जूगु दु । नेपालभापाया उच्च शिक्षाया पठन-पाठनय् दुथ्या:गु छगू विपय निष्ठानन्द बज्राचार्यया जीवनी नापं ललितविस्तर सफू नं ख: । तर पाठ्यक्रमय् दुथ्याका: नं पाठ्य ज्वलं ता:मलाइगु नेपालभापाया पठन-पाठनया छगू दुर्भाग्य ख: । उकिं मय्जु प्रेमहिरा तुलाधरया थ्व *गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द बज्राचार्य व ललितविस्तर* सफू विद्यार्थीपिनिगु निर्तिं नं छगू स्यल्लागु ग्वहालि ज्वलं जुइ धैगु भा:पा । सफुती प्रयोग जुयाच्वंगु सरल व सल्ल् न्हया:गु भापां थ्व सफू ब्वनेवलय् सहजता, सरसताया अनुभूति याकेव्यूगु दु । अन्तय् सफू पिदंगु लसताय् प्रेमहिरायात आपालं आपा: भिंतुना । आशा दु वय्क:या च्वसा थथे हे न्ह्यानां च्वनेमा, थ:गु मांभाय् व थ:गु जातिप्रतिया च्यूता: सदां ल्यनाच्वनेमा । सुभाय् !

– प्रा. प्रेमशान्ति तुलाधर

ने.सं ११३३ कछलाथ्व १५
सकिमिलापुन्हि

जिगु धायेगु

निष्ठानन्द बज्राचार्य नेपालभाषा, साहित्य व नेपालय् बुद्ध धर्म पुनर्उत्थान यायेगु निंतिं आपालं योगदान बियाभ्काःम्ह नेपालभाषा साहित्यया पुनर्जागरण कालया प्यंगः थां धकाः नां जाःपिं साहित्यकारपिं मध्ये दकले थकालिम्ह खः । वय्कलं दकले न्हापां देवनागरि लिपि छ्यलाः छापा आखलं खँल्हाबल्हाया भाषं ललितविस्तर सफू पिकयाः नेपालभाषा साहित्यय् न्हूगु गद्यया सुरु यानादीगुलिं नेपालभाषा साहित्यय् वय्कः गद्यगुरु धकाः नांजाःम्ह साहित्यकार खः । वय्कः थःम्हं अध्ययन यानागु ग्रन्थया बारे न्हापां थासंथासय् बाखं कनाः बाखं न्यंपिनि मन तसकं हे क्वसाःगुलिं सफू पिकाये माःगु वाःचायेका बुद्धया जीवनी व मेमेगु थी थी बौद्ध ग्रन्थत नं दुथ्याका थःगु हे कथंया मौलिक ग्रन्थ ललितविस्तर सफू पिकयादीगु खः । थुगु ललितविस्तर सफू ने.सं. १०२९ सालं निसें च्वच्वं थासा आखलं पिकया न्हिं छपौ छपौ च्वया पसःपसः पतिं, छैंखा छैंखापतिं मिया उकिं वःगु ध्यबां हानं मेगु पौ छापये यायां ने.सं. १०३४ साल बछला गाः १३ सुक्रवाः खुन्हु सिधयेकादीगु खः । थुगु सफू पिकायेत वय्कलं थःगु जीवन कालय् आपालं हे संघर्ष यानादी माल । थुकथं नेपालय् बुद्ध धर्मया पुनर्उत्थान व नेपालभाषा साहित्यया गद्य विकासय् गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द बज्राचार्य व ललितविस्तर सफूया उलि हे महत्त्वपूर्ण भूमिका दु ।

थुकथं नेपालभाषा साहित्यया महत्त्वपूर्णम्ह व्यक्ति व महत्त्वपूर्णगु सफू कलेज, युनिभर्सिटीइ नेपालभाषा विषयया कोर्सय् तकं दुथ्याःगु 'गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द बज्राचार्य व वय्कःया ललितविस्तर' सफू बारे जिं नेपालभाषा एम.ए. ब्वनाबलय् च्यागूगु पत्र

कथं च्वयागु सोधग्रन्थयात थौं सफूया रूपय् पिथने दया तसकं लय्ताः । थुगु सफुतिइ गद्यगुरु निष्ठानन्द बज्राचार्यया जीवनी व वय्कःया ललितविस्तर सफूया श्रोत, संस्करण, महत्त्व आदि थीथी पक्ष नाप थुगु सफूया भाषाया सामान्य स्वभाव व विशेषता नापं अध्ययन याना च्वयागु खः । अले उगु सोधग्रन्थ च्वयेत निर्देशन बिया ग्वाहालि यानादीम्ह गुरुवर सह-प्रा. भाजु काशीनाथ तमोटजुं थुगु सफू पिथनेत आपालं हःपा बियादीगुलिं वय्कःप्रति जि कृतज्ञ जुयाच्वना ।

थुगु सफू निष्ठानन्द बज्राचार्यया योगदानयात प्रकाश यायेगु निंतिं थी थी ज्याझ्वः याना दँय्दसं निष्ठानन्द बुदिं हना वयाच्वंगु संस्था निष्ठानन्द स्मृति गुथि नःवहि, ॐबाहापाखें पिथनेगु भाला क्वबुया ब्यूगुलिं उगु गुथियात आपालं सुभाय् देछायाच्वना । थुगु सफू च्वयेत माःगु निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरया न्हापांगु संस्करण बिया ग्वाहालि यानादीम्ह तता तीर्थतारा तुलाधर व नेपालभाषा परिषद्यात आपालं सुभाय् बियाच्वना । थथे हे थुगु सफू पिथनेत माःगु ग्वाहालि यानादीम्ह हिसि अफसेट प्रिन्टर्सया भाजु पुष्प चित्रकारजुयात नं यक्को यक्को सुभाय् देछायाच्वना । नापं थुगु सफूया देबः डिजाइन याःम्ह काय् भाजु सुबिज्ञ तुलाधर व कम्प्युटर टाइप यानादीम्ह भाजु भक्तकृष्ण साकारयात नं सुभाय् बियाच्वना ।

– प्रेमहिरा तुलाधर

गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द वज्राचार्य
व
ललितविस्तर

धलः

□□

गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द वज्राचार्य व ललितविस्तर

न्ह्यखँ

नेपालभाषा साहित्यया पुनर्जागरण कालया नां दंपिं प्यंगः थां मध्ये छगः धिसिलाःगु थां गद्यगुरु पण्डित निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं ने.सं. १०३४ सालय् च्वया पिकयादीगु ललितविस्तर सफू नेपालभाषा साहित्यया तसकं महत्वपूर्णगु सफू खः। थ्व सफू वय्कःया भाषानुराग व धर्म प्रचारया उच्च आदर्श जक मखु थ्वं नेपालभाषा साहित्यय् गद्य शैली निर्माणय् वय्कःया तःधंगु देन खः । थुलि जक मखु गथे खँ ल्हायेगु खः अथेहे च्वयेगु याना थासा आखलं ललितविस्तर सफू पिकयादिया वय्कलं झीगु भाषा साहित्यय् विशेष कथं गद्यय् योगदान बियादिल । थुकथं वय्कलं आधुनिक नेपालभाषा गद्यया निर्माण यायेगु ज्याय् बुद्ध जीवनी व मेमेगु ग्रन्थ दुथ्याःगु ललितविस्तर सफू नेपालभाषां च्वयाः थासा आखलं पिकयादीगु छगू तसकं हे मू वंगु पलाः खः । अथे हे थुगु ग्रन्थं नेपालय् बुद्ध धर्मया पुनर्जागरण जूगुलिं वय्कःयात नेपाःया महायान बौद्ध धर्मया पुनरुद्धारक धकाः नं मानेयाना तःगु दु । उकिं नेपालभाषा व बौद्ध धर्मया क्षेत्रय् थ्व ललितविस्तर सफूया धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक नापं भाषिक महत्त्व दु । थुगु सफुतिइ निष्ठानन्द वज्राचार्यया जीवनी नापं ललितविस्तर सफूया थी थी पक्षयात दुथ्याका भाषिक विशेषता नं न्ह्यब्वयागु दु ।

१. गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द वज्राचार्यया जीवनी

१.१ जन्म

ने.सं. ९७८ थिंला थ्व चौथि खुन्हु यैंया वंबहाः नःबहित्वालय् मां थकुमतिया कोखं जन्म जुयादीम्ह निष्ठानन्द वज्राचार्य भाजु मुत्तानन्दया काय् खः ।

१.२ इहिपाः

ने.सं. ९९३ स निष्ठानन्द वज्राचार्यजुया भिंन्यादँया बैसय् मय्जु रत्नप्रभा नापं इहिपा जुल । ने.सं. ९९८ साल तकया दुने निम्ह मस्तय् बौ नं जुल । थबले वय्कःया मांबौ निम्हं परलोक जुइ धुंकूगुलिं छेँया भार वय्कःया छ्यनय् लात । तर ने.सं. १०२१ साल भाद्र शुक्ल पञ्चमी खुन्हु वय्कःया जहान परलोक जूगुलिं लिपा हाकनं क्वाःबहाः यैंया द्योमय्जु नापं इहिपा याना दिल ।

१.३ शिक्षा

निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं मचाबले पूजापाठ व जयमां ज्या यायेत जक ठीक जुइक आखः सयेका दिल । लिपा पूजा पाठया ज्या जक याना खर्च हने मफया व्यापारया ज्या नं यानाः बांबांलाःगु लं फिनाः च्वय्च्वय् धाया जुल । थ्व खनाः वय्कःया फुकिदाजुं

"मानहर्षं बाखं कनीगु निष्ठानन्दं सिन्हः तिकीगु अले भी दाजुकिजापिनि नां च्वनीगु" धकाः ध्याचू न्यंकल। थुकथं वय्कःया फुकिदाजु आशामदुं ग्वाका बिसेंलि मानहर्ष स्वया छुं कम जुइ मखु धैगु दृढ याना मचाखाचाया अबु जुइ धुंका नं थः काय् नापनापं थः नं आखः ब्वना यैंदेया छम्ह नांजाःम्ह पण्डित जुया दिल।

ब्वनेगु दृढ याना न्हापां वय्कः घण्टाघर पुस्तकालय्या लिपि विशेषज्ञ यलया कुलमां पण्डितयाथाय् सारस्वत व्याकरण ब्वं भाल। अले मेमेगु काव्य ग्रन्थ ब्वनेत यक्को विद्वानतय्थाय् भाल। थथे हे वय्कःयाथाय् बासं च्वंवःम्ह यलया छम्ह पण्डित ब्राम्हणयाके वय्कलं लघु व मध्य सिद्धान्त नं स्यना कयादिल। थुकिं यानाः वय्कःयाके व्याकरण कण्ठ जुइक हे वल। नापं काव्य अलंकार व कोष नं गाक्क बल्लाकादिल। थुकथं शास्त्र विद्या, नृत्य गीतादि व पूजा विधिइ नं विशेषता प्राप्त यानादीम्ह जुया वय्कः यैंदेया छम्ह प्रसिद्ध पण्डितय् नां जाल।

१.४ लजगाः

वय्कलं अबलय्या गोर्खाभाषा प्रकाशिनी समिति पाखें दयेकूगु पाठ्यक्रम कथंया नेपाली पास जाँच बिया 'राइटर' (लेखनदास) धैगु पदय् जागीर नयादिल। थ्व हे पदय् च्वनाः वय्कः सेती अञ्चलया बाजुरा जिल्लाय् खटे जुयादिल। अन स्वदँ तक च्वनाः छेँ लिहां भायाः काय्म्ह्याय्पिनिगु इहिपा याना दिल।

१.५ बाखं कनेगु

निष्ठानन्द वज्राचार्य छम्ह गुभाजु जुयाः जन्म जुयादीम्ह जुया पूजापाठ यायेगु व बाखं कने सइगु स्वाभाविक हे जुल। अझ वय्कलं यक्को अध्ययन याना छम्ह पण्डित हे जुयादी धुंकूगुलिं थःके दुगु ज्ञान अज्ञानय् लानाच्वंपिं मनूतय्त इना बिइत बाखं कनेगु नं यानादिल। वय्कलं दकले न्हापां ने.सं. १०२१ सालय् चतुरमास ज्वःछि जनबहालय् संस्कृतया ललितविस्तर, भद्रकल्पावदान बाखं कनेगु यानादिल।

अनं ने.सं. १०२६ सालय् हानं थःगु हे छेँ सत्तीक नःबहित्वालय् बौद्ध धर्मया ललितविस्तर बाखं कनादिल। वयां लिपा वहे ललितविस्तर बाखं थासंथासय् लगंबहाः, ऊंबहाः, ज्याठा, न्हूसतकया वंगलसिमाय् नं कनादिल।

लिपा नेपालभाषाया सफू छापे यायेगु व पिकायेगु ज्या याये मज्यूगु इलय् वय्कलं छकः चीफ साहेब भीमशमशेरया दरबार, टंगालय् जूगु विद्वत् सभाय् बौद्ध धर्मया मूल सिद्धान्त 'प्रतीत्य समुत्पाद'या अर्थ लुधंक कना दीगुलिं सकलें लय्लय्ताया

बकस व स्यावासी बिल। अले वयक्:यात नेपाःया नांदंगु पुस्तकालय वीर पुस्तकालयस लजगाः यायेगु सल्लाह बिल। तर वयक: थबले बुरा ज्वी धुंकूगुलिं करपिनि अधीनय् च्वना नयेमखु धैगु मती तया हानं न्हूसतकया वंगलसिमा क्वय् च्वना बाखं कनेगु ज्या यानादिल।

१.६ शिक्षक

वयक: छम्ह नेपाःया नां जाःम्ह पण्डित जुसेंलि यक्कोस्यां थः मस्तय्त आखः ब्वंकेत छ्वयाहल। थुलिजक मखु उगु इलय् ब्रम्हुतय् मस्त नापं वयक:याथाय् आखः ब्वंकेत छ्वयाहल। वि.सं. १९७६ व ७७ सालय् वयक: श्यामसुन्दर साहुया काय्यात संस्कृत भाय् स्यनेत कलकत्ता झाल। अन च्वनादीबले 'एसियान्टिक सोसाइटी अफ बंगाल'यापिं पण्डिततय्त बौद्ध धर्मया खँ थुइका ब्यूगुलिं वयक:यात अनयापिं पण्डिततय्सं तसकं माने यात। दकले लिपा स्वदँ तक न्हूसतकया वंगलसिमा क्वय् च्वना बाखं कनादी धुंका योगाभ्यास यायेत स्वयम्भूया बसुन्धरा द्यो दुथाय् च्वना अन सफूकुथि चायेकाः बौद्ध धर्मया सफूया अध्ययन यायां मस्तय्त आखः ब्वंकेगु ज्या याना न्हिं छ्यानादिल। संघनायक भदन्त प्रज्ञानन्द महास्थविरया जीवनी कथं वसपोलयात निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं ब्वंकादीगु खँ नं थन लुमंके बहःजू। *(बन्ध्य, ने.सं. १०९५: १८)*

१.७ प्रकाशन

वयकलं यँया थीथी थासय् बाखं कनादी धुंका बाखं न्यनीपिनिगु मन बुद्धया जीवन चरित्र पाखे धेचूगु थःम्हं वाःचाःगुलिं थःम्हं कनागु बाखंयात थासा आखलं पिकाये दःसा ज्यू धैगु मती तया ललितविस्तर, भद्रकल्पावदान, स्वयम्भूपुराण, गुणकारण्ड व्यूह, अष्ट सहस्रिका प्रज्ञा पारमिता, तारा शतनाम आदि आपालं बौद्ध धर्मया मूखँ जक कयाः वयकलं सफू च्वयादिल। वयक:या प्रकाशन क्वय् बियाथें खः –

(क) श्री प्रज्ञापारमिता देवीयागु एक विंशति श्लोकया भाषा सहितं

ललितविस्तर सफू च्वये न्ह्यो ने.सं. १०२९ सालय् वयकलं 'अष्ट सहस्रिका प्रज्ञापारमिताया च्याङ्वः श्लोकय् नीछपु सिलःया अनुवाद याना थासा आखलं पिकयादी धुंकल। वयक:या थ्व अनुवाद जूगु सफू 'श्री प्रज्ञापारमिता देवीयागु एक विंशति श्लोकया भाषा सहितं' खः। २६ पौया थ्व सफू नेपालभाषाया दकले न्हापांया देवनागरिं थाना पिहांवःगु सफू खः। थ्व सफुतिइ 'पाठ यानागु फल'

धकाः थःगु छुं वक्तव्य नं बियातःगु दु । अले 'पाठ यानागुया फल'या लिसे न्हापांगु संस्करणय् विसर्जन खँ नं दु । थ्व निक्वःगु संस्करणय् मदु । अले भूमिका खँ निक्वःगु संस्करणय् जक दु न्हापांगु संस्करणय् मदु । नापं लिपायागु संस्करणय् मिति नं मदु ।

(ख) ललितविस्तर

ने.सं. १०२९ सालं निसें हे वय्कलं थःम्हं हे थाना सफू पिकायेगु ज्या छुनादिल । थः काय् जुजुरत्नयागु ग्वाहालि कया वय्कः थःम्हंतुं आखः 'कम्पोज' याना ने.सं. १०३४ बछला गाः १३ शुक्रवार खुन्हु ललितविस्तर सफू थाना पिकयादिल । थुकी बुद्धया जीवनी जक मखु भद्रकल्पावदान, स्वयम्भूपुराण, गुणकारण्ड व्यूह, अशोकावदान, रत्नमालावदान, निर्माण सूत्र आदि तया च्वयादीगु खः । थुकी ४६० पौ दु । लिपा थुकिया संस्करण ने.सं. १०४४, १०६८-१०८६, १०९८ व १११६ नं पिहां वःगु दु ।

(ग) भद्रचरि श्लोकया भाषा

थ्व सफुतिइ संस्कृत श्लोक व उकिया नेपालभाषां अर्थ च्वयातःगु दु । थुकी जम्मा ५३ पौ दु । आर्य भद्रचरी ५२ पतिइ हे समाप्त यानातःगु दु । अले ५३ पतिइ 'फल प्रशंसा' बियातःगु दु । थ्व सफुतिइ साल च्वयातःगु मदु । तर ने.सं. १०४४ सालय् समिति अड्डाय् पास यानाः जक सफू पिकाये दुगु इलय् च्वःगु धकाः चित्तधर हृदयजुं उल्लेख यानातःगुलिं थ्व सफू ने.सं. १०४४ सालय् पिदंगु खः धकाः धायेफु ।

(घ) श्री बोधिज्ञान भाषा टीका समेत

वय्कलं ने.सं. १०४३ आषाढ शुदि १० रोजस बोधिचर्यावतार अनुवाद याना संस्कृत श्लोक व नेपालभाषा तया श्री बोधिज्ञान भाषा टीका समेत धकाः सफू प्रकाशित यानादिल । थुकी पूजा प्रशंसा, स्मृतिभावना, स्तुतिपूजा, अष्टाङ्ग प्रकाय, त्रिरत्न शरण, नित्यानित्य, पापदेशना, पुण्यानुमोदन, बोधिज्ञान, चतुर्ब्रम्ह विहार, षट्पारमिता आदि बौद्ध धर्म सम्बन्धि यक्को विषय दुथ्याःगु दु ।

थुकिया न्हापांगु संस्करण ने.सं. १०४२ सालय् प्रकाशित जूगु खः । अले थुकी फुक्कं यानाः ३४१ पु श्लोक दु । निगूगु संस्करणय् ३४८ श्लोक दु । उकिं थ्व सफू ने.सं. १०४२ व १०४३ सालय् पिदंगु खः ।

"वय्कलं थथे नेवाः भाषं बौद्ध ग्रन्थ पिकया च्वछाये बहःगु ज्या याःबले छम्ह निम्ह धर्मभिरुपिसं थःगु लजगाः चफुना बीम्ह निष्ठानन्द धकाः ब्वबीगु यात । अथेसां वय्कः थःगु ज्यां लिचिला मदी" । *(विश्वभूमि, ने.सं. ११०९: ४)*

१.८ मुद्रक

वय्कलं ने.सं. १०२९ सालं निसें हे थःम्हं हे थाना सफू पिकायेगु ज्या छुनादिल। अले थः काय् जुजुरत्नयागु ग्वाहालि कयाः थःम्हंतुं आखः कम्पोज याना ने.सं. १०३४ बछला गाः १३ शुक्रवार खुन्हु ललितविस्तर सिधयेकागु जुल धकाः न्हापांगु ललितविस्तरया अन्तिम पतिइ उल्लेख यानादीगु दु।

थथे हे भाजु काशीनाथ तमोटजुं नं छथाय् थथे च्वयादीगु दु–

"भाषा साहित्य धर्म प्रति वय्कःया देन ला दहे दु उकिइ तंसा वय्कः नेपालभाषाया न्हापांम्ह थाकुथुवा व थाक (मुद्रक) नं खः। थःम्हं हे थासा (छापाखाना) न्यानाः थम्हं हे लाःलाः खुन्हु छपाः छपाः छखे छखे पौ थाथां सफू पिकायेगु छगू तःधंगु ज्या खः। वय्कलं यानादीगु अबलेया थासाया पिला (छापाखानाया बाकस) ज्ञान गुर्जुयाके दइतिनि धकाः चित्तधर हृदयजुं ने.सं. ११०० (२०३७ श्रावण २ बिहीवार) खुन्हु कनादीगु खँ जितः बराबर लुमंसे वः"। *(तमोट, ने.सं. ११०६: ६)*

१.९ मरण

दकले लिपा न्हूसतकया वंगलसिमा क्वय् स्वदँतक बाखं कने धुंका योगाभ्यास यायेत स्वयम्भूया बसुन्धरा द्यो दुथाय् च्वना बौद्ध धर्मया अध्ययन यायां मस्तय्त आखः ब्वंका न्हि छ्यानादिल। अले गबलें मञ्जुश्रीया सतलय् व गबलें स्वयम्भूया बातनय् च्वंगु सतलय्, गबलें कुलमां गुरुजुया सतलय् च्वना पुरश्चरण व योगाभ्यास यायेगु यानादिल। थुकथं वय्कलं साधारण व सार्थक जीवन हहं हे ने.सं. १०५५ साल थिंला थ्व चौथीया रात्री वय्कः परलोक जुल। वय्कः म्हीगु न्ह्योने मदये धुंकूसां वय्कःया धर्मानुराग; मातृभाषा प्रेमया मूर्त स्वरूप 'ललितविस्तर' सफू म्हीगु न्ह्योने दु।

वय्कः संयोगवश न्हय्न्हय्दँया वैसय् भगवान् बुद्ध थें जन्म व मृत्यु छगू हे तिथि थिंला थ्व चौथी (ने.सं. १०५५) खुन्हु मदुगु खः। थुकथं वय्कःया जीवनी दुवाला स्वयेबलय् "छपे छजु चूलायेवं लुधनेगु स्वभावय् नं धर्मया अप्वः चेतना दुम्ह वय्कः छम्ह अनुवादक, छम्ह सम्पादक व छम्ह च्वमि लिसें छम्ह वक्ता नं खः"। *(सुदर्शन, ने.सं. १०९०: १)*

वय्कः थौं म्हीगु न्ह्योने मदये धुंकूसां नेपालभाषा साहित्यया छगः धिसिलाःगु थां जुयाः नेपालभाषा ख्यलय् आपालं योगदान दुम्ह थ्व वय्कःयात सदां लुमंका तयेत, वय्कःयात सकसितं म्हसीका बिइत वय्कःया त्वाः नःबहिया सकल दाजुकिजा तताकेहेंपिं जाना निष्ठानन्द स्मृति गुथिया नामं ने.सं. १११८ सालया दिल्ला (वि.सं. २०४५ साल असारय्)

भाजु सुवर्ण शाक्यया अध्यक्षताय् छगू संस्थाया नीस्वनेगु ज्या जूगु दु। थुगु निष्ठानन्द स्मृति गुथि नीस्वसां निसें थौं तक्कं दँय्‌दसं थीथी ज्याझ्वः यासे निष्ठानन्द वज्राचार्यया बुदिं हनेगु च्वछाये बहःगु ज्या न्ह्याकावयाच्वंगु दु। थुगु गुथिं पाखें निष्ठानन्दया बुदिं खुन्हु सुथ न्हापां नसंचा उलेगु, निष्ठानन्दया ज्वाताय् स्वांमाः, स्वाँम्हू देछासे श्रद्धाञ्जलि देछायेगु, विज्ञपिं पाखें वय्‌कःया व्यक्तित्वया प्रकाश याकेगु आदि ज्या यानावयाच्वंगु दु। नापं निष्ठानन्दया बारे च्वसु पिथना वय्‌कःयात म्हसीकेगु ज्याय् ग्वाहालि यानादीगुलिं भाजु मीनबहादुर शाक्य व मय्‌जु प्रेमहिरा तुलाधरयात हनापौ देछायेगु ज्या नं याःगु दु। निष्ठानन्द गुथिपाखें वय्‌कःया विषय अध्ययन अनुसन्धान याका सफू पिकायेगु ज्या नं न्ह्याकाच्वंगु दु।

□□

२. ललितविस्तर सफूया म्हसीका

२.१ ललितविस्तर सफूया पृष्ठभूमि

नेपालभाषा साहित्यय् चर्चा जूपिं प्यंगः थां मध्ये दकले थकालिम्ह गद्यगुरु पण्डित निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं च्वयादीगु ललितविस्तर छगू अतिकं मूवंगु सफू खः। थुगु ललितविस्तर सफू संस्कृतया ललितविस्तर सफूया जक तप्यंक अनुवाद मजुसे थीथी महायानी बौद्ध ग्रन्थया भावार्थ नं दुथ्याःगु बौद्ध ग्रन्थ खः। थुगु ललितविस्तर ग्रन्थ महायान बुद्ध धर्मयागु अति प्रसिद्धगु नवव्याकरण सूत्रमध्ये छगू नां जाःगु अमूल्यगु ग्रन्थ खः।

निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं यैंया थासंथासय् बाखं कनादी धुंका बाखं न्यनीपिनि मन बुद्धया जीवनी व बौद्ध धर्म सम्बन्धी बाखं तसकं ययेकूगु व लोकया मनोभाव थुइका बुद्धया जीवनी दुथ्याःगु ललितविस्तर, भद्रकल्पावदान, स्वयम्भू पुराण, गुणकारण्ड ब्यूह, अष्टसहस्रिका प्रज्ञापारमिता, तारा शतनाम, अशोकावदान, रत्नमालावदान आदि आपालं महायान बौद्ध धर्मया मूलगु खँ कया नेपालभाषां ललितविस्तर सफू च्वया पिकयादिल। थुकथं थीथी बौद्ध ग्रन्थ व बुद्धया जीवनी दुथ्याःगु थुगु ललितविस्तर ग्रन्थ संस्कृत मसःपिं नेपामितय्त बांलाक थ्वीका बिइगुया लागि वय्कलं नेपालभाषां ने.सं. १०३४ बछलां पूवंकाः पिकयादिया यैं, यल, ख्वप, भोंत, पाल्पा, तानसेन, भोजपुर आदि थासय् थ्यंक प्रचार यानादिल। थुकथं नेपाल देशय् प्रचलित महायान बुद्ध धर्मया नवग्रन्थमध्ये नेपालभाषां दकले न्हापां पिदंगु निष्ठानन्द वज्राचार्यया थ्वहे ललितविस्तर सफू खः।

निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं ने.सं. १०२९ सालं निसें थः काय् जुजुरत्नया ग्वाहालि कयाः थःम्हं हे थाना सफू पिकायेगु ज्या शुरु यानादिया ने.सं. १०३४ बछलागाः १३ शुक्रवाः खुन्हु थासा आखलं ललितविस्तर सफू पिकयादिल । थुगुसफू न्हिं छपौ छपौ थाना पिकया न्हिं न्हिं हे पसःपसःपतिं, छेँखाछेँखापतिं वना मिया उकिं वःगु ध्यबां भ्वँ न्याना हानं कन्हय् खुन्हु मेगु पौ छापय् यायेगु यायां दँदं बिकाः थुगु सफू च्वया पिकयादीगु खः । थुगु सफुतिइ जम्मा ४६० पाः दु । छपातय् क, ख याना निगू पेज दुगुलिं थुकी मुक्कं ९२० पेज दु । थुगु सफुतिइ जम्मा ६५ गू परिवर्त दुथ्याकातःगु दुसा थुगु सफूया थीथी संस्करण नं पिदंगु दु ।

थुकथं थः हे च्वमि, थः हे मुद्रक, प्रकाशक, इनामि आदि जुया थःगु तन मन धन फुका थुगु सफू पिकयादिल ।

२.२ ललितविस्तर सफू च्वयेत यायेमाःगु संघर्ष

नेपालभाषा साहित्यया प्यंगः थां मध्ये दकले थकालिम्ह गद्यगुरु पण्डित निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं नेपालभाषां दकले न्हापां देवनागरि लिपिं ललितविस्तर सफू च्वयाः छगू च्वछायेबहःगु पलाः न्ह्याकादिल । भगवान् बुद्धया जीवन चर्यायात कयाः च्वयातःगु थुगु सफू वय्कः थःम्हं हे च्वयाः प्रकाशन यायनादीबले आपालं संघर्ष यानादीमाल । उगु इलय् नेपालभाषां छुं च्वत धायेवं हे सरकारया मिखा तग्वः जुइगुलिं छुं च्वयेत ग्यायेमाःगुया नापं थ्व सफू पिकायेत भीगु समाजपाखें नं वय्कलं आपालं संघर्ष फयादीमाल ।

वय्कः छम्ह नेपाःया विद्वान्म्ह पण्डित जूगुलिं प्रतित्यसमुत्पादया अर्थ न्यनेगु लागिं उबलेया हाकिम नरशमशेरं थःत सःतके हःबले नं थःम्हं ललितविस्तर सफू च्वयागुलिं आः छु याइगु खः धैगु शंका यानाः ग्यानादीमाल । नापं सफू जफत याइगु खः ला धकाः थःम्हं च्वयागु ललितविस्तर सफू फुक्क उखेथुखे सुचुके माल । थुकिं यानाः लिपा छापे यानादीगु ललितविस्तर सफूया संस्करणय् साल हे मतसें पिकायेमाल । साल मदुगु ललितविस्तर सफू थीथी कारणं निगूगु संस्करण खः धकाः प्रमाणित जूगु दु ।

थुगु ललितविस्तर सफू पिकायेत वय्कलं थः काय् जुजुरत्नयात पासा कयाः थम्हं हे च्वयाः आखः कम्पोज यानाः छापेयानाः छेँखाछेँखापतिं अले पसःपसःपतिं वनाः न्हिं छपौ छपौ मियाः वःगु ध्यबां हानं भ्वँ न्यानाः कन्हय्खुन्हु मेगु पौ छापे यानाः इनेगु यात । थुकथं हे ने.सं. १०२९ सालंनिसें ने.सं. १०३४ सालया बछला तक अनवरत रुपं यानादीगु वय्कःया कुतलं थ्व ललितविस्तर सफू पिदंगु खः । थुकथं आपालं अध्ययन, मेहनत व संघर्ष लिपा हे जक वय्कलं थ्व सफू पिकयादिगु खः ।

थुगु ललितविस्तर सफू पिदंगु उगु ईया जनमानसया लागि नेपालभाषा साहित्यया लागि अले नेपाःया हे सकल बौद्ध जगतया लागि तसकं तःधंगु खँ खः । तर थ्व सफू पिकयादियाः वय्कलं तःधंगु चोट फयेमाल । वय्कःया थःथिति दाजुकिजा वज्राचार्यपिसं हे भ्रीगु ज्या लाकाकाःम्ह थ्व निष्ठानन्दयात दुगः त्वधुक दायेमाल धाःपिं नं पिहां वल ।[१] थुकथं थःगु हे कुलय् च्वंपिं मनूत नाप तकं संघर्ष यायेमाःसां उगु ईया फुक्क मनूतय्त बाखं कनेगु माध्यमं वय्कलं सकसिगुं नुगः सालाकायेफुगु दु । थुकथं वास्तविक धर्म यायेगु धैगुया नामय् खालि चेके वनेगु व पूजापाठ यायेगु जक जुयाच्वंगु व बुद्ध धर्मया मौलिक सिद्धान्त दर्शन, निर्वाण लाभ आदि बारे थूपिं, सःस्यूपिं द हे मदु धाःसां ज्यूगु उगु इलय् नं निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं अशिक्षाया अन्धकारय् लानाच्वंपिं उगु ईया मनूतय्त ज्ञानया मिखा चायेकेगु निंतिं आपालं संघर्ष यानादिल । फलस्वरूप मनूत मुंकेगु धैगु असम्भव थें जुयाच्वंगु उगु राणा इलय् नं सलंसः मनूत छथासं मुंकाः वय्कलं थःके दुगु ज्ञान सकसितं इनादिल ।

थुकथं न्ह्याक्व हे मेहनत यायेमाःसां न्ह्याक्व हे थाकुगु परिस्थितिया सामना यायेमाःसां न्ह्याक्व हे संघर्ष यायेमाःसां थःगु मांभाय् व थःगु धर्मया लागि वय्कलं थ्व सफू पिकायेगु ज्या पूवंकादिल । वय्कःया थुगु ज्या नेपालभाषा साहित्य व बुद्ध धर्मया विकासया लागि छगू ल्वःमंके मफइगु व अद्वितीय पलाः खः । उकिं वय्कः नेपालभाषा साहित्य व नेपाःया बुद्ध धर्मया ख्यलं गबलें हुयामवनीम्ह छम्ह अमरम्ह साहित्यिक व्यक्तित्व खः । यदि उगु इलय् वय्कलं थुगु सफू पिकायेत संघर्ष यानामदीगु जूसा राणाकालय् बुद्ध धर्मयात याउँक हे क्वत्यलाछ्वइगु जुइ । अले बुद्ध धर्मया स्थिति थौंया इलय् तक थ्यंके फइमखु जुइ । उकिं नेपाः देशय् बुद्ध धर्म थहांवःगुया मू कारण धैगु हे निष्ठानन्द वज्राचार्यया कुतः अले वय्कलं बियादीगु योगदान व यानादीगु संघर्षया लिच्वः खः ।

२.३ निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरया स्रोत

नेपाःया बौद्ध धर्म परम्पराय् तसकं महत्व बियावयाच्वंगु महायानी नवग्रन्थयात बौद्ध दर्शनया मूलगु ग्रन्थया रूपय् कयातःगु दु । थ्व हे गुंगू ग्रन्थयात नेपाःया बौद्ध धर्म परम्पराय् धर्मरत्नया रूपय् उच्च स्थान बिया बौद्धतय्सं पवित्र ग्रन्थया रूपय् पठनपाठन व्याख्या व पूजा याना आपालं सम्मान यानावयाच्वंगु दु । थनया जनजीवनय् तकं तःधंगु प्रभाव लानाच्वंगु गुंगू प्रसिद्ध बौद्ध ग्रन्थत क्वय् न्ह्यथना थें खः । गथे–

१. ललितविस्तर	२. अष्टसहस्रिका प्रज्ञापारमिता
३. गण्डव्यूह	४. सुवर्णप्रभास
५. लंकावतार	६. दशभूमिका
७. समाधिराज	८. सद्धर्मपुण्डरिक
९. तथागत गुह्यक	

थुकियात नेपाःया बौद्ध धर्मालम्बीतय्सं नवधर्म, नववैपुल्य सूत्र, नवव्याकरण व नवखण्ड धकाः नं धायेगु याना वयाच्वंगु दु। थ्व गुंगू महावैपुल्य सूत्र मध्यय् ललितविस्तर छगू तसकं महत्वपूर्णगु अमूल्यगु बौद्ध ग्रन्थ खः। थ्व ललितविस्तरय् बुद्धया गर्भबासं निसें सारनाथय् धर्मचक्र प्रवर्तन याना बिज्याःगु तकया ऐतिहासिक वृतान्त ललित शैलीं वर्णन यानातःगु दु। ब्रायन हफ्टन हडसनया धापूकथं बुद्धया जीवनीया लागि आःतक युरोपियनतय्सं विभिन्न स्रोतं कयातःगु जीवनी सफूत मध्यय् थ्व ललितविस्तर मौलिकगु ग्रन्थ खः। *(Hodgson, 1972: 13)*

मूल ललितविस्तर थीथी परिवर्त कथं २७ गू अध्यायलय् ब्वथलातःगु बांलाःगु ग्रन्थ खः। थ्व सफूया प्रत्येक अध्यायलय् गद्य ग्रन्थ व पद्य ग्रन्थ याना निगू भाग दु। पद्य ग्रन्थ ललितविस्तरया परम्पराय् मूल रूप खः। गद्यय् गुगु धयातःगु दु व पद्यय् धयातःगु हे उद्धृत यानातःगु जक खः वा पद्य ग्रन्थय् छु दु उकिया हे जक गद्य ग्रन्थय् ब्याख्या यानातःगु दु। उकिं गद्य भाग छगू प्रकारया अर्थकथा खः गुगु मूल गाथाय् आधारित जू। ग्रन्थया मू भाग गाथाय् हे दु। अले थुगु मूल ललितविस्तरया गद्य ग्रन्थया भाषा लौकिक संस्कृत खः। पद्य ग्रन्थया भाषा लौकिक संस्कृत मखु।

थज्यागु वैपुल्य सूत्र ललितविस्तर ग्रन्थ संस्कृत मसःपिं नेपामितय्त बांलाक थ्वीका बीगुया लागि निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं ललितविस्तर, भद्रकल्पावदान, रत्नमाला, गुणकारण्ड व्यूह, स्वयम्भूपुराण, पन्ञ्चरक्षा, महावस्तु, अशोकावदान, अष्टसहस्रिका प्रज्ञापारमिता, निर्वाण सूत्र व मेमेगु चिचिधंगु ग्रन्थया प्रमाण सहित खँ तया ललितविस्तरया नामं नेपालभाषां नेपाली मःभ्वँतय् ने.सं. १०३४ स छापेयाये सिधयेका यैं, यल, ख्वप, भोँत, पाल्पा, तानसेन आदि थासय् तक नं प्रचार यानाद्यूगु दु। *(वज्राचार्य, ने.सं. १०९८: च)*

थुकथं स्वयेबलय् निष्ठानन्द वज्राचार्यजुयाके यक्को बौद्ध ग्रन्थया अध्ययन गाक्क दुंगु खनेदु। अले थिपिं विभिन्न बौद्ध ग्रन्थ हे निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर सफूया स्रोत खः।

थ्व निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर सफुतिइ विभिन्न परिवर्तया नामं ६५

अध्याय दुथ्याःगु दु। थुकी १ ख निसें ४६० क पौ तक दु। थ्व सफुतिइ बुद्धया जीवनी व मेमेगु ग्रन्थया फुक्क खँ तयेत स्वःसां विभिन्न अध्यायलय् छुं छुं खँ त्वःफ्यूगु दु। निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं संस्कृतया ललितविस्तर व मेमेगु ग्रन्थया अनुवाद यानादीगु मखु बरु फत्तिं फत्तले संस्कृतया विभिन्न ग्रन्थया खँ पिज्वयेकेगु वय्कःया कुतः खनेदु। मूल ललितविस्तरय् थें निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरय् नं न्हापां १७ गू अध्याय तक बियातल। अनंलि च्यागू अध्याय भद्रकल्पावदानयागु बिल। थ्वयां लिपा मूल ललितविस्तरया १८ गू अध्याय नैरन्जना परिवर्त निसें धर्म चक्र परिवर्तन परिवर्त तक बिल। थ्वयां लिपा मूल ललितविस्तरय् मदुगु विभिन्न बौद्ध ग्रन्थया खँ उल्लेख जूगु दु। अले मूल ललितविस्तरय् दुगु निगम परिवर्त थुकी तयातःगु मदु।

"नेपालभाषां च्वयातःगु पाली भाषा अनुसारया भिक्षु महाप्रज्ञाया ललितविस्तर पाली भाषाय् दुगु बुद्धया जीवनीया अनुवाद जक खः। थुकी बुद्ध जीवनीया विस्तृत खँ मदु। नापं वसपोलया निर्वाण जूगु तकया खँ मदु। लेखकजुं धयाबिज्याकथं "थुकिया बाकी अंश अफ ७०० पौ दनि। अर्थया अभावं याना फुक्क पिकाये मफुगु खः धैगु खँ नं उल्लेख यानातःगु दु"। *(भिक्षु महाप्रज्ञा, ने.सं. १०९८ः)* उकिं पाली भाषानुसारया ललितविस्तर व निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरय् यक्को खँ पाःगु खनेदु। निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर ग्रन्थय् पाली भाषाया ललितविस्तरय् मदुगु खँ आपालं दुथ्यागु दु। उकिं निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर विस्तृत जुया मौलिक जू।

भगवान् बुद्ध थःगु जीवन कालय् धर्मया उपदेशक तथा संघया प्रतिष्ठापक जुया बिज्यागुया कारणं याना वसपोल सकस्यां पुज्य जुया बिज्यात। वसपोल निर्वाण जुया बिज्याये धुंका नं वसपोलया शिष्यपिसं वसपोलया मानवीय चरित्र लुमंका त्रिपिटकय् चर्चा यानातःगु दु। पाली भाषाया त्रिपिटक व संस्कृत भाषाया त्रिपिटक निगुली नं तथागतया चरित्र बांलाक क्यनातःगु दु। थुकी भगवान् तथागतया मानव चरित्र व मानव जीवन नापं सम्बन्ध तइगु यक्कों घटनात न्ह्यथनातःगु दु। वसपोलं थासंथासय् धर्म प्रचार यानाबिज्यागु, देवदत्तया संघ भेद ज्याय् यक्को दुःख सियाबिज्याये माःगु, भिक्षु संघया विषय जूगु ल्वापु दिकेत सनेमाःगु आदिया नं वर्णन जुयाच्वंगु दु। थुकथं त्रिपिटकय् च्वयातः थें वसपोल भगवानया जीवन मधुरता व कटुताया बिचे बिते जुयाच्वंगु खनेदु।

"थुकथं बुद्ध धर्मया विभिन्न ग्रन्थय् तथागतया जीवन नाना भावं वर्णित जुयाच्वंगु दु। शान्ति भिक्षु शास्त्रीया धापू कथं फुक्क ग्रन्थय् तथागतया जीवनय् फिंनिगू तःधंगु घटना जूगु धैगु खँय् छगू मत दु। गथे–

१. तुषिता भुवनय् बोधिसत्वया निवास
२. महामाया देवीया गर्भय् प्रवेश
३. तुषिता भुवनं अवतरण
४. लुम्बिनी बोधिसत्वया जन्म
५. नैपुण्य प्रदर्शन तथा गोपा (यशोधरा) नाप इहिपा
६. अन्तपुर विहार तथा चतुनिर्मित दर्शन (वृद्ध, रोगी, मृत एवं प्रवजितया दर्शन)
७. अभिनिष्क्रमण (गृहत्याग)
८. तपश्चर्या
९. मार विजय
१०. बोधिप्राप्ति
११. धर्मचक्र प्रवर्तन
१२. महापरिनिर्वाण ।

थिपिं अध्याय मध्यय् अन्तिम घटनायात त्वःता मेगु फुक्कया वर्णन मूल ललितविस्तरय् धात्थें ललित ढङ्गं यानातःगु दु । *(भिक्षु शास्त्री, इस्वी १९८४: पौ ११)*

वसपोल गर्भवास जुइव मायादेवीया म्हगसय् म्हंगु खँ फुक्क ललितविस्तरय् अथेहे खः तर गर्भवास जूगु तिथि पाःगु खनेदु । मूल व निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरय् सिद्धार्थ कुमारया जन्म वैशाखं मखु वैशाखंला गर्भवास जूगु खः धैगु खनेदु । पाली भाषानुसारया ललितविस्तरय् गुरु पुन्हि खुन्हु गर्भे च्वंबिज्यागु खँ उल्लेख जुयाच्वंगु दु ।

मूल ललितविस्तरया कविया अनुसार बोधिसत्वया शरीर प्रारम्भं हे परिपूर्ण जू । वसपोल जब महामाया देवीया गर्भय् च्वंबिज्यात अले मायादेवीयाके अनेक दिव्य शक्तिया प्रादुर्भाव जुल । यदि मायादेवीं रोगीतय्त थिल धाःसा वया रोग लनीगु जुल । थुकथं दिव्यभावं गर्भय् बिज्यानाच्वंम्ह लुम्बिनी वनय् देवगणपिसं अभिनन्दित नाना प्रकारया चमत्कारी घटनां पूर्णम्ह तथागतया जन्म जुल । अले जन्म जुइवं हे न्हय्पलाः छिनाबिज्यात धैगु खँ फुक्क ललितविस्तरय् अथे हे खनेदु ।

वसपोल जन्म जुया यक्को विधाय् पारंगत जुइधुंका यशोधरा नापं इहिपा याना राहुलया बौ जुया नं वसपोल लोक वन्धनं चिना बिमज्याः । छें त्वःता पिहां बिज्यात । थज्यागु बुद्धया विभिन्न घटनाय् नाना प्रकारया दिव्य चरित्र नं दुथ्यानाच्वंगु दु । अले वसपोल भगवान् बुद्धया उपासना मनूतय्सं जक मखु द्योपिसं नं यानाच्वंगु खनेदु । उकिं ललितविस्तरय् वसपोलया मानव चरित्रया नापनापं दिव्य चरित्रय् नं जोड बियातःगु

दु । वसपोलया दिव्य चरित्रया विभिन्न कथं वर्णन जूसां नं ललितविस्तरय् वसपोलया मानव जीवनया सूक्ष्म सूत्र सर्वथा लोमंकूगु मदु । अय्सां ललितविस्तरय् मुख्य रूपं दिव्य भावया विस्तार जुयाच्वंगु दु । हीनयान सम्प्रदायलय् मानव रूपया प्रधानता दु । मूल ललितविस्तरय् हीनयानय् प्रसिद्ध तथागतया जीवन सम्बन्धि घटनायात स्वीकार यानातःगु दु । तर व घटनायात मूल ललितविस्तरय् दिव्य चरित्रं अलंकृत यानातःगु दु । थुकथं थ्व ललितविस्तर ग्रन्थ महायान सम्प्रदायलय् तसकं लोकप्रियगु जूसां थःगु सम्बन्ध हीनयानं अलग्ग मयाः । उकिं ललितविस्तरय् वर्णन यानातः थें तथागत मानव जूसां नं दिव्य खः अले दिव्य जुयाः नं मानव खः ।

पाली भाषानुसारया ललितविस्तरया भूमिकाय् उल्लेख यानातः थें पाली भाषाया ललितविस्तर अनुसार महापुरुष जुया बिज्याम्ह सम्यक सम्बुद्धया जीवनीया खँ संक्षिप्तं जूसां वसपोलयात मानवीय व ऐतिहासिक ढङ्गं ब्वयातःगु दु । थुकी मेगु सफुतिइ थें बुद्धयात बुद्धत्वं क्वत हया अन्धभक्तिया कारणं दैवत्वय् तयातःगु मदु । अले मेगु सफुतिइ थें परस्पर विरोधाभासगु खँ मदु । न थुकी देवदेवीया मंत्र, धारणी अथवा प्रतिसराया जन्त्रद्वारा पाप मोचन व दुःख मोचन यायेगु ब्राम्हण पुरोहितवादया खँ दु । *(भिक्षु महाप्रज्ञा, ने.सं. १०९८ः ङ)*

थुकथं पाली भाषानुसारया ललितविस्तरय् फत्तिं फत्तले बुद्धयात मानवीय रूप बिइगुलिइ जोड बियातःगु दु । तर निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरय् मूल ललितविस्तरय् थें मानवीय गुणया नापनापं दिव्यगुणया नं खँ उल्लेख जुयाच्वंगुलिं भगवान् बुद्धयात ऐतिहासिक मनूया रूपय् जक मखु कि छम्ह असाधारणम्ह महामानवया रूपय् ब्वयातःगु दु ।

निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरय् च्यागूगु अध्यायलय् सिद्धार्थ कुमारयात मचाबले कुलदेवता दर्शन याके यंकूबले अन च्वंपिं लोकपाल देवतापिं सकलें थःगु थासं दना बोधिसत्वयात वन्दना याःगु खँ नं दु ।

अथे हे भिगूगु अध्यायलय् वसपोलयात विद्यालयय् यंकूबले फुक्कसित वसपोलया ६४ ता लिपिया ज्ञान, आखः व उकिया दार्शनिक अर्थ विश्लेषण याना कंगु नं उल्लेख यायेबहः जू ।

झिंनिगू व झिंस्वंगू अध्यायय् नं बोधिसत्वया ६४ ता विद्याया ज्ञान व विभिन्न बुद्ध क्षेत्रं बोधिसत्वपिं बिज्यागु खँ नं थन न्ह्यथनेबहः जू ।

थुकी पाली व मूल ललितविस्तरय् मदुगु झिंन्यागू अध्यायलय् सिद्धार्थ राजकुमारं गृहत्याग याये न्ह्यो यशोधरा द्यना च्वंबले अति कष्टसिया खुदँ लिपा काय्मचा छम्ह

बुइतिनि धकाः भविष्यवाणी यानावंगु खँ नं दु । भद्रकल्पावदानया च्यागू अध्यायलय् सिद्धार्थ गृहत्याग याये धुंकाः यशोधरां दुःख स्यूगु खँ पाली साहित्यय् गननं उल्लेख जूगु खनेमदु ।

अथे हे पाली व मूल ललितविस्तरय् दुमथ्याःगु नेपाल महात्म्य, गुणकारण्ड व्यूह, अष्टसहस्रिका प्रज्ञापारमिता आदि महायानी बौद्ध ग्रन्थया बारे नं यक्को ज्ञानया खँ न्ह्यब्वयातःगु दु । थ्व हे निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर ग्रन्थया विशेषता खः ।

२.४ निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरया महत्व

नेपालभाषा साहित्यय् निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर सफूया तःधंगु ऐतिहासिक महत्व दु । थ्व सफू यक्कों ततःधंपिं मनूतय्त प्रेरणाया स्रोत जूवंगु दु । नापं थ्व सफुतिं याना मेमेगु सफूया जन्म जूगु दु ।

नेपालभाषा साहित्यया मूवंगु न्हापांगु महाकाव्य व नेवाः संस्कृतिया न्हाय्कं जुयाच्वंगु चित्तधर 'हृदय'जुया सुगत सौरभ महाकाव्यया पुसा थ्व हे ललितविस्तर सफू खः । काशीनाथ तमोटजुं च्वयादी कथं चित्तधर हृदयजुयात न्यादँ दुबले ने.सं. १०३१ श्रीपंचमी खुन्हु अक्षरारम्भ याकूगु व वय्कलं दकले न्हापां ब्वनादीगु नेपालभाषाया सफू थ्व हे ललितविस्तर खः । *(तमोट, ने.सं. ११०५:८)* चित्तधर हृदयजुया केहेँमय्जु मोतिलक्ष्मीजुया धापू कथं नं चित्तधर हृदयजुं न्यादँ दुबले आखः ब्वनादीगु खः । छाय्धाःसा वय्कःपिनि कुलय् न्यादँ दतकि श्रीपंचमी खुन्हु निसें आखः ब्वंकेगु शुरु याइगु व न्हापां आखः ग्वः ब्वने सयेवं हे सफू ब्वंकीगु चलन दु । थ्व ललितविस्तर सफू पूवनेवं चित्तधर हृदयजुया अबु श्री द्रव्यधर तुलाधरजुं ने.सं. १०३४ सालय् पलिस्था याना तयादीगु नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु ललितविस्तर सफू अनया सफू ल्याः ६८ खः । अले ने.सं. १०३४ सं निसें १०६८ तक दँय् दंसं गुंलां बाखं न्यनेगु, सफू पाठ यायेगु ज्यां चित्तधर हृदयजुं सुगत सौरभ महाकाव्यया कथानक ल्ययेगु ज्या जूवंगु खनेदु । नापं चित्तधर हृदय जेलय् लाःबले वय्कःया केहेँमय्जु मोतिलक्ष्मी उपासिका पाखें थ्व सफू कया सुगत सौरभ महाकाव्यय् विशेषत बुद्धया उपदेश न्ह्यथनेगु नितिं थ्व सफूचा लिधंसा काःगु खः ।

थ्व ललितविस्तर सफूया गुलि महत्व दु धैगु खँ नेपाःया न्हापां भिक्षु जूपिं महाज्ञानं, महाप्रज्ञायाके दालचिनी मानन्धर व नानीकाजी श्रेष्ठ तिनिबले बुद्ध धर्म सम्बन्धि म्ये चिनेत याःगु इनापं सीके फु ।

"छन्हु दालचिनी धैम्ह मानन्धरं वैथाय् पसले सःतल जि वनाः पसले फेतुना । वय्कलं धयादिल- पासा ! झीगु नेपाः देशे भजन याइथाय् न्ह्याथासं राम, कृष्ण, हरिहर आदि अनेक देवतापिनिगु म्ये हालीगु दु जिमि बुद्धयागु म्ये हालीगु गनं हे न्यने मदु, छि जा म्ये नं दयेके सः बुद्ध भगवानयागु म्ये छपुनिपु दयेका बियादिसँ रे" । जिं धया– पासा ! म्ये दयेकेत दयेका बिये तर जिं बुद्धयागु विषयलय् छुं हे मस्यूनी गथे जिं म्ये दयेके ?

पासां धाल– भो पासा ! यदि छिं दयेकेगु खःसा जिं छितः भगवान् बुद्धयागु बाखं सफू बिये, उके स्वयाः दयेका दिसँ धकाः निष्ठानन्द वज्राचार्य कृत नेपालभाषायागु ललितविस्तर छगू बियादिल । वहे ग्रन्थ स्वया संगीत रचनार्थ अत्यन्त हे दिमाग घोटे यायेमाल । *(नेवामि, ने.सं. ११०३: ९)*

अले वसपोल साहित्यसुता बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा नानीकाजी तिनिबले थ्व हे ललितविस्तर सुफुतिं यानाः बौद्ध धर्म पाखे मन क्वसाःगु खः धैगु खँ वसपोलया आत्म कथाया 'वैराग्यया पुसा' धैगु अध्यायलय् च्वयातःगु खँ प्रष्ट याः । गथे–

"निष्ठानन्द वज्राचार्य कृत 'ललितविस्तर' सफू स्वस्वं यंकाली जिगु चित्तया वैराग झंझं हे विह्वलता जुयावल । अन जिगु भाव वहे ललितविस्तरया पुखुली हे दुबे जुया मतवाला थें वैरागं चूर जुया भगवान् बुद्धयागु जीवनीया भजन माला हिन्दी भाषां सःसःथें दयेका प्रचार यानागु जुल । अनंलि बौद्ध धर्मयागु भजन माला मेमेगु नं दयावल । वहे भजन माला छापे याका प्रचार यायेगु इच्छा जुल" । *(नेवामि, ने.सं. ११०३: १३)*

वसपोल बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञां बुद्ध धर्म व नेपालभाषा प्रचार यायेगु लक्ष्य घय्सुना नेपालभाषां बुद्ध धर्मया आपालं सफू च्वया बिज्यागु मध्यय् तसकं नां जाःगु सफू ललितविस्तर खः । निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं महायानी बौद्ध धर्म कथं ललितविस्तर न्हापां संस्कृत भाषां थःगु भाषाय् हिइका थःम्हं हे थासा आखः न्याना हयाः छापे यानादी थें थेरवादी पाली भाषायागु नेपालभाषां अनुवाद याना महाप्रज्ञां नं थासा आखलं थःम्हंतुं छापे याना 'पालीभाषानुसारया ललितविस्तर बोधिचर्या' धैगु सफू प्रज्ञाचैत्य महाविहार कालिम्पोङ्गं वि.सं. १९९७ स पिकयादीगु खँ नं थन न्ह्यथनेबहः जू ।

थथे हे "थ्व ललितविस्तर ग्रन्थया आधारय् ने.सं. १०४४ सालय् यलया ऊंकुली वर्ण महाविहारया शाक्यपिसं सर्वार्थसिद्धया प्याखं दयेका न्हय्न्हु न्हय्चा तक प्याखं हुइकल । थुकिंयाना गुम्हगुम्हं गृहत्याग यायेगु इच्छा याना भिक्षु जुयावंपिं नं दु । अले नेपालय् आपालं समय तक भिक्षु जुइगु चलन मदये धुंका थुपिं भिक्षुपिसं याना

भिक्षु जुइगु चलन दयावःगु खः धाइगुलिइ अत्युक्ति जुइमखु"। *(शाक्य, ने.सं. १०९८: त)*

थथे हे "ललितविस्तर बाखं न्यनेगु, कनेगु व सफू पिदंगुलिं याना भोजपुर टक्सारय् नं सर्वार्थसिद्धया प्याखं क्यन"। *(नेवामि, ने.सं. ११०३: १०)*

"थ्व प्याखनं भोजपुरय् नं स्थविरवादी भिक्षु जुइत उपासक प्रज्ञा बिमल शाक्य (सुबोधानन्द महास्थविर) यात हःपा बिल। वसपोलं थ्व प्याखनय् छम्ह प्याखंम्वः जुया हे ब्वति कयादीगु खः।

भोजपुरय् करुणामय स्थानय् अष्टमी व्रतया धलं दंकीबले गुभाजु रत्न बहादुर वज्राचार्य निष्ठानन्द वज्राचार्यया थ्व हे ललितविस्तरया बाखं न्यंकादीगु खः। बाखं दच्छिं सिधयेकेगु चलन दु"। *(तमोट, ने.सं. ११०५: ११)*

नेपाःया न्हापांम्ह अनागारिका धर्माचारी लक्ष्मीनानी तिनिबले ने.सं. १०५१ स जूगु आडम्बर मत पर्वय् मय्जु लक्ष्मीनानी (१०२८-१०९८) यात चीफ साहेब जुद्धशमशेरयाथाय् जाउलाखेलय् थने यंकूगु खः। अले मन्जुश्री पर्वस्थानय् हर्षरत्न गुरुजु पाखें अष्टमी व्रत दंकीबले लक्ष्मीनानीं थ्व हे ललितविस्तरया बाखँ न्यंकीगु जुयाच्वन। *(शाक्य, ने.सं. १०९९: ११)*

बोधिसत्वावदानमालाय् भगवान् बुद्धया ३२ गू जन्मया बाखं दयेमाःगुली निष्ठानन्दया ललितविस्तर भद्रकल्पावदान न्हापा हे पिकाये धुंकूगुलिं थुकी भगवान् बुद्धया ३१ गू अवदान जक बियातःगु दु। थुकी "कलियुगय् जन्म बुद्ध जातक यैं देश निवासी पं. श्री निष्ठानन्द गुरुया अनुवाद ललितविस्तर सफू ने.सं. १०९८ स यल युवक बौद्ध मण्डल पाखें प्रकाश याये धुंकूगुलिं उगु छगू जातक त्वःता मेगु प्रकाश मजूनिगु सत्ययुगं निसें क्रमशः बोधिसत्वावदान प्रत्येक ग्रन्थयागु नाम समेत उल्लेख याना सत्ययुगय् जन्म थुगु (११) जातकया खँ दुगु प्रथम भाग याना प्रकाशय् हये फत" धकाः च्वयातःगु दु। *(वज्राचार्य, ने.सं. ११०३: ६)* थुकथं थ्व ललितविस्तर सफू न्हापा हे पिहांवये धुंकूगुलिं थुकिया तःधंगु ऐतिहासिक महत्व दु।

हानं थन थ्व नं लुमंकेबहः जू कि नेपालभाषा साहित्यय् निष्ठानन्द वज्राचार्य व वय्कःया ललितविस्तरया महत्व दुगुलिं नेपाल लिपिं च्वयातःगु नेपालभाषाया न्हापांगु निलापौ पौभा पत्रिकाया न्हापांगु दँया न्हापांगु ल्याः निष्ठानन्द बुदिंया लसताय् वय्कःयात श्रद्धाञ्जली देछाना पिकयातःगु दु। थुकी निष्ठानन्द वज्राचार्य व वय्कःया 'ललितविस्तर' सफूया बारे च्वसुत दुथ्याकातःगु दु।

अथे हे निष्ठानन्द वज्राचार्यजुया ललितविस्तर सफू नेपालभाषा साहित्यय् महत्वपूर्ण जूगुलिं तसकं लोकं ह्वात थैगु खँ नेपालभाषा पत्रिकाया समाचारय् नं पिदने धुंकूगु दु। "निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं च्वयादीगु ललितविस्तर सफू तसकं लोकप्रिय जूगुलिं हाकनं यलया युवक बौद्ध मण्डलं बुद्ध जयन्तीया लसताय् पिकाःगु बौद्ध ग्रन्थ लच्छिया दुने हे न्हय्सःगु चुइ धुंकल। थुलिमछि मू वंगु सफू थुलि याकनं चूगुया मू कारण बुद्ध जीवनी सम्बन्धि उगु ललितविस्तर सफू पिदने न्ह्यो हे न्ह्यथ दां बिया न्यानातःपिं हे न्यासःम्ह ती दु"। *(नेपालभाषा पत्रिका, २३:१६५, ने.सं. १०९८)*

थुकथं महायान बुद्ध धर्म कथं बुद्ध जीवनी मध्यय् दकले बांलागु व लोकप्रियगु बुद्ध जीवनी थ्व हे ललितविस्तर जूगुलिं नं थ्व सफूया ऐतिहासिक महत्व दु।

चित्तधर हृदयजुं दकले न्हापां निष्ठानन्द वज्राचार्यजुयात 'नेपालभाषाया गद्यगुरु' नालादिया सकसितं थ्व उपाधिं म्हसीकेगु यानादिल। वय्कःया हे धापू कथं "थ्व ललितविस्तर सफूया प्रकाशनं नेपालय् निगू प्रकारया जागृति छक्वलं वल। छगू खालि बौद्ध धकाः नां जक जुयाच्वने धुंकूपिं बौद्ध जनतां बुद्धया जीवन व बुद्धया अनेक शीलाचरणादि धर्म सम्बन्धि उपदेश नं खंबले धर्मय् श्रद्धा व बौद्ध शास्त्र पाखे आकृष्ट जुया धार्मिक जागृति वल। मेगु ल्हायेबले धाःसा छगू खालया भाय् ल्हाना सफू सफुली ब्वनेबले मेगु हे कथं च्वयातःगु भाषा ब्वने माःगुलिं थःगु भाषा पाखे अभिरुचि मदया वयाच्वंगुली गथे ल्हायेगु खः अथे हे ब्वने नं दुगु थ्व सफू खंबले मनूतय्के नेपालभाषा सम्बन्धि छगू न्हूगु जागृति वल कि झीगु नेपालभाषा नं छगू जीवित भाषा खः, थुकी नं अनेक न्हूगु साहित्य दयावये फु"। *(हृदय, ने.सं. १०८७: २७)*

थुकथं पुलांगु व तःमिगु नेपालभाषा साहित्य न्ह्यज्याकेगुलिइ वय्कःया तःधंगु देन दु। नेपालभाषा साहित्यय् छुं ग्यसुलागु साहित्य मदुगु इलय् थ्वय्कःपिसं नेपालभाषा व थ्वया साहित्यय् ह्यूपाः हयाबिल। नेपालभाषा साहित्यया गद्यया ख्यलय् छगू न्हूगु जग स्वनादिल। "थ्व पुनर्जागरण कालय् प्यंगः थांया थःथःगु सामूहिक कुतःया फलस्वरूप दकले न्हापां थासा आखलं सफू पिकाये फुगु छगू गतिशील पलाः खः"। *(श्रेष्ठ, १६: ९ ने.सं. १०९९)* "वय्कःपिसं झीगु भाषाया लागि देवनागरि लिपि थः नाला थ्व भाषायात छापाखानाया सम्पर्क हया खंल्हाबल्हा व च्वयेगु भाषायात सत्तिका थुकी साहित्यिक प्रयोगया लुखा खलु सदांया लागि ह्वातां चायेकाबिल"। *(मल्ल, ने.सं. १०८४: झ)* निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं ललितविस्तर सफू खंल्हाबल्हाया भासं अनुवाद याना पिकयादीगुलिं याना नेपालभाषा साहित्यय् आधुनिक गद्य शैली निर्माण यायेगु ज्याय् वय्कःया तःधंगु भूमिका दु। "वय्कःया भाषानुराग व धर्म प्रचारया उच्च आदर्शया सिबें झीगु गद्यया

लागि अप्पो मू गद्य शैली निर्माणय् वयकलं ब्यूगु देनय् दु। *(मल्ल, ने.सं. १०८४: फ)* उकिं नेपालभाषा साहित्यया आधुनिक गद्य साहित्यय् वयकः अग्रज खः।

फीगु भाषाय् न्हिन्हियां खंल्हाबल्हा व्यवहारया भाय् न्हापा स्वया हिले धुंका नं च्वयेगु ज्याय् पुलांगु हे भाय् जुयाच्वंगुयात निष्ठानन्दजुं भाषाया प्रचार व प्रसारया लागि च्वयेगु ज्याय् नं खंल्हाबल्हाया भाय् छ्यलेमाःगु खंकादिल। उकिं गथे खंल्हाबल्हा यायेगु खः अथेहे च्वयेगु यानाः थासा आखलं सफू पिकयादिल। थुकथं "निष्ठानन्दजुं नागरी लिपियात छ्यला थाकुथिं सफू पिकयादीगु व्यवहारिकतां प्रेरित व भाषाया प्रचार व प्रसारया दृष्टिकोणं छगू न्ह्यलुवाः पलाः खः। नागरी लिपि छ्यलादीगु निष्ठानन्दजुया दूरदर्शी पलाः खः। अले गथे खँ ल्हायेगु खः अथे हे च्वयेगु याना थासा आखलं सफू पिकयादियाः निष्ठानन्दजुं फीगु भाषाय् विशेष कथं गद्यय् जीवन दान बियादिल"। *(मल्ल, ने.सं. १०९९: २-३)*

थुकथं पिकयादीगु निष्ठानन्दया ललितविस्तर सफुतिं नेपालभाषाया गद्य साहित्य व शैलीया नीस्वंगु जक मखु शिक्षां वन्चित जूपिं मेगु भाषा मसिया अज्ञानया अन्धकारय् लानाच्वंपिं भाषाभाषीयात मतं क्यनेगु ज्या नं जूवन। *(कर्माचार्य, ने.सं. ११००: १०)*

थुकथं निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं ललितविस्तर सफू च्वयाः नेपालभाषाय् न्हूगु गद्यया सुरु यानादिल। निष्ठानन्दया थ्व ज्यायात जापानया उपन्यासकार फुत्ताबातेइ शिमेइया स्वब्वय् पिदंगु न्हापांगु खंल्हाबल्हाया भाषां च्वयातःगु उपन्यास 'उकिगुमो' (न्ह्यानाच्वंगु सुपाँय्) नापं दानास्वये बहः जू। थ्व आधुनिक जापानी गद्य साहित्यया प्राकप्रतिमान (Precursor) खः। अथे हे गथे नवायेगु खः अथे हे च्वयेगु थ्व इलंनिसें वा थ्व सफुतिं निसें शुरु जूगुलिं ललितविस्तरया भाषा नेपालभाषाया गद्य साहित्यया प्राकप्रतिमान खः। थौंकन्हय् थ्व भाय् गह्रखेसे च्वने धुंकूसां थ्व सफुतिं न्हापाया पुलांगु गद्ययात त्वाथला न्हूगु हे गद्य शुरु यात। थुकथं वयकलं आधुनिक नेपालभाषा गद्यया निर्माण यायेगु ज्याय् ललितविस्तर सफू नेपालभाषां च्वया थासा आखलं पिदंगु महत्वपूर्ण खँ खः। नापं थुकिं याना नेपालभाषा व साहित्य थौंकन्हय्या अवस्थाय् तक थ्यंकेत तःधंगु ग्वाहालि जुल। थुकथं नेपालभाषा साहित्यय् वयकःया आधुनिक गद्य निर्माण थें ज्याःगु देनयात कया हे स्व. चित्तधर हृदयजुं वयकःयात गद्यगुरु धकाः सकसितं म्हसीकादिल। चित्तधर हृदयया हे भाषं धायेगु खःसा- "वसपोल फीगु न्ह्योने मदये धुंकूसां वसपोलया धर्मानुराग वसपोलया मातृभाषा प्रेमया मूर्त स्वरूप 'ललितविस्तर' सफू फीगु न्ह्योने दु गुगु वर्तमान प्रचलित गद्य शैलीया गुरु खः"। *(हृदय, ने.सं. १०८७: ३३)*

कमलप्रकाश मल्लजुं नं मूसः निबन्धया भूमिकाय् निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं नेपालभाषा गद्य साहित्यया शैली निर्माण यानादीम्ह खः धकाः च्वयादीगु दु । थुकथं "वय्कः धर्म प्रचारक व भाषानुरागी मजूसा नेपालभाषा साहित्यय् वय्कःया छुं भूमिका दै मदै धाये थाकुसां वय्कः मुक्कं साहित्यकार मजुसें हे साहित्यय् देन दुम्ह साहित्यिक व्यक्तित्व जूवल" । *(मल्ल, ने.सं. १०८४: भ)*

थुकथं आधुनिक रूपय् नेपालभाषा गद्ययात प्रतिष्ठित व परिमार्जित यायेगुलिइ निष्ठानन्द वज्राचार्यया तःधंगु ल्हाः दु । उकिं नेपालभाषा साहित्यया इतिहासय् वय्कः छगः थीगु नगू खः ।

थुकथं निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं नेपालभाषा ख्यलय् न्हापां थासा आखलं सफू च्वयादी धुंका वय्कःया लँय् भ्काःपिं सिद्धिदास अमात्य, जगतसुन्दर मल्लपिसं नं वय्कःया लँपु नालाः थासा आखलं सफू पिकयादिया नेपालभाषाया थासा आखलं सफू पिकायेगु ज्याय् नेतृत्वदायी क्रान्तिकारी भूमिका म्हितादिल । नापं थ्व सफूया तसकं महत्व दुगुलिं थुगु सफूया मूल्यांकन याना एम.ए. नेपालभाषा व एम.ए. बौद्ध अध्ययनया पाठ्यक्रमय् दुथ्याकातःगु दु ।

२.५ निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरया थीथी संस्करण

निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर सफुतिइ संस्कृतया मूल ललितविस्तरय् थें बुद्धया जीवनी जक तया जम्मा २७ गू अध्यायलं सिधयेकातःगु मदु । निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरय् मूल ललितविस्तरया खँ, भद्रकल्पावदान, आर्य भद्रचरि, गुणकारण्ड व्यूह, नेपाल महात्म्य आदि खँ नं दुथ्याका यक्को अध्याय थपे यानातःगु दु । थ्वय्कःया ललितविस्तरय् जम्मा ६५ गू परिवर्त दु । उकिं निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर संस्कृत मूल व पालि भाषा अनुसारया भिक्षु महाप्रज्ञां च्वयातःगु ललितविस्तर स्वया यक्कों पाःगु खनेदु । थुकथं स्वयेबले निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर सफुतिइ यक्को खँ दुथ्याना विस्तृत जू । पालि भाषा अनुसारया महाप्रज्ञाया ललितविस्तर खालि त्रिपिटकय् धयातःथेंया जक अनुवाद खः । तर निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर खालि अनुवाद जक मखु स्वतन्त्ररूपं च्वयादीगु मौलिक ग्रन्थ खः ।

ललितविस्तरया थीथी संस्करण

निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर आःतक जम्मा न्यागू संस्करण पिदंगु खनेदु । निकःगु खुसितक वय्कःया इलय् हे वय्कलं हे थःम्हं हे (थाना) कम्पोज याना नेपाली हरितालिका भ्वँतय् छापा आखलं पिकयादिल ।

१. न्हापांगु संस्करण - ने.सं. १०३४

थ्व संस्करण वय्कलं थः काय् जुजुरत्नया ग्वाहालि कया ने.सं. १०२९ सं निसें थाथां ने.सं. १०३४ बछलागा १३ शुक्रवा खुन्हु थाये सिधयेकादीगु खः । थुकी जम्मा ६५ गू परिवर्त दु, अले ४६० क पौ तक दु ।

२. निकःगु संस्करण - ने.सं. १०४४

लिपा हानं वय्कलं हे थाना ने.सं. १०४४ सालय् निकःगु संस्करण नं पिकया-दिल । खला थ्व सफुतिइ नं च्वःगु मिति ने.सं. १०३४ धका हे च्वयातःगु दु । तर थ्व सफू न्हापाया सिबे पाःगु खनेदु । अले "ने.सं. १०४४ सालय् समिति अड्डाय् पास मयासें गुगुं सफू नं छापे याये मज्यू धका ऐन दयेका ब्यूगुलिं वय्कःया ललितविस्तरयात नं छेर्कि तयेगु स्वत । उगु बखतया थानाया हाकिम श्री नरनारायण शाहं पुलिसत ब्वना छें थ्यंक वयाः "थ्व भाषां सफू छापे याना पित बी मदु, पितबिल धाःसा दोपं पुले माली" धकाः ख्याना थकूगुलिं अथेयाये थथेयाये मदया न्हापायागुतुं मिति तया हथासं सिधयेका सफू पिकयादिल । अले सुचुका सुचुका थःत छगू हे मल्यंक फुक्क सफू पित बियादिल" धैगु खँ चित्तधर हृदयजुं च्वयादीगु दु । *(हृदय, ने.सं. १०८७: ३३)* थुकथं ने.सं. १०३४ सालय् थाये क्वचाःगु ललितविस्तर सफू नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु नापं विभिन्न कथं पाःगु ललितविस्तर सफू ने.सं. १०४४ सालय् पिदंगु खः धकाः धायेफु । अले विभिन्न दृष्टिं वय्कःया ललितविस्तरया निकःगु संस्करण जूगु प्रमाणित जूगु दु ।

थ्व निकःगु ललितविस्तरया संस्करणय् नं ज़म्मा पौ ४६० क तक दु । अले ६५ गू परिवर्त दु । तर छगू परिवर्त क्वचाःगु पौ, पौया क, ख व ज्वःत बांलाक अध्ययन याना स्वयेबले थ्व निगू संस्करणय् अप्पो धैथें खँ मिले जूसां गनंगनं मिले मजूगु नं खनेदु । शब्दया भिन्नता ला तःथाय्मछि हे दु गनंगनं वाक्य हे पाःगु खनेदु । थुकथं निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर वय्कःया इलय् हे वय्कलं निकः प्रकाशित यानादीगु सत्य खँ विभिन्न तथ्यं सीदुगु दु ।

नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु सफू निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर न्हापांगु संस्करण खः धैगु खँ श्री चित्तधर हृदयया अबु श्री द्रव्यधर तुलाधरजुं सफू क्वचायेका थःगु खँ तया सफू पलिस्था यानातःगुलिं सी दु । गुगु ने.सं. १०३४ साल श्रावण २२ गते वृहस्पतिवार खुन्हुया दिनय् पलिस्था यानातःगु खः । उकिं थ्व न्हापांगु संस्करण खः धैगु खँ प्रष्ट जू । (स्वयादिसँ तंसा ल्याः १:क) अले थ्व स्वया पाःगु निष्ठानन्द

वज्राचार्यया ललितविस्तर निकःगु संस्करण खः। गुगु जिगु थःगु हे छँ असं कमलाछी दु।

थीथी संस्करणय् पाःगु खँ

निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर वय्कःया इलय् हे निकःगु संस्करण नं जूगु दु थैगु खँ क्वय् न्ह्यथनागु खं प्रमाणित याइ।

- नाप

निष्ठानन्द वज्राचार्यया निगू इलय् प्रकाशन जूगु न्हापांगु व निगूगु संस्करणया ललितविस्तर सफू नापया दृष्टिं पाःगु खनेदु।

ललितविस्तर सफूया न्हापांगु संस्करणया नाप- ३२ × १६ से.मी. दु।

थ्व सफूया सिपूया नाप- ३३ × १६.५ से.मी. दु।

अथे हे न्हापांगु पौ भचा पाः- ३२ × १६ से.मी. दु।

ललितविस्तर सफूया निकःगु संस्करणया नाप थथे खः–

सफूया नाप- ३०.५ × १५.५ से.मी.

सिपूया नाप- ३२. × १५ से.मी.

न्हापांगु पौया नाप- ३१. × १५.५ से.मी.

थुकथं न्हापांगु व निगूगु ललितविस्तरया नापय् पाःगु खनेदु।

- भ्वँ

सफू थानातःगु भ्वँयात कया स्वल धाःसा ललितविस्तर सफूया न्हापांगु संस्करण भ्वँ ख्वातु निगूगु संस्करणया भ्वँ सालु।

- ङ्वः पाःगु

ललितविस्तर सफूया न्हापांगु व निकःगु संस्करणया परिवर्त सिधःगु ङ्वः मिले मजू। गथे-

परिवर्त	विवरण	१०३४ -	१०४४
१४	स्वप्न परिवर्त	७९क - १० ङ्वः	७९क - ११ ङ्वः
१८	जसोधरा गर्भ संघारणौ	११०क - ११ ङ्वः	११०क - १२ ङ्वः
४२	विंविशार नराधिप समागमो	३०४क - ११ ङ्वः	३०४क - १२ ङ्वः
४३	पंचषत रिषि	३१०ख - १० ङ्वः	३१०ख - ११ ङ्वः
४५	उदायी छन्दक	३२६क - ६ ङ्वः	३२६क - ७ ङ्वः
५६	शक्रच्यवनावदान	४१८क - १० ङ्वः	४१८क - १२ ङ्वः

• न्हापांगु पौ

निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरया न्हापांगु व निकःगु संस्करणया न्हापांगु पती दुगु शब्द नं पाःगु खनेदु। यदि थ्व सफूया निकःगु संस्करण जूगु मदु धैगु जूसा थुकथं निगू किसिमया पौ लुयावइ मखु। गथे- थ्व सफूया न्हापांगु संस्करणया न्हापांगु पतिइ "दश दिगनन्ता प्रय्यन्त" धैगु शब्द दुसा निकःगु संस्करणया सफुतिइ "दश दिगनन्ता पर्य्यन्त" धकाः च्वयातःगु दु।

अले थ्व खँ नं थन न्ह्यथनेबहः जू कि न्हापांगु व निकःगु संस्करण नापं मिले मजूगु न्हापांगु पौया लिउने (मेगु पतिइ) ललितविस्तर सफूया विज्ञापन बियातःगु नं प्राप्त जूगु दु। थुकथं ललितविस्तरया निगू संस्करणय् न्हापांगु पौ स्वंगु कथंया लुयावःगु दु। (स्वयादिसँ तंसा ल्याः १ःख) थ्व विज्ञापन न्हापांगु व निकःगु संस्करणया न्हापांगु पतिइ दुगु खनेमदु। तर नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु ललितविस्तर सफुतिइ विज्ञापन दुगु छपौ पौ नं दु। (स्वयादिसँ तंसा ल्याः १ःग) थ्व पौ न्हापांगु संस्करणय् वःगु खःला धकाः न्यनाबले मोतिलक्ष्मी उपासिका, न्यतं थ्व लिपातिनि वःगु धकाः धयादीगु दु। उकिं लिपा थ्व सफूया विज्ञापन यायेत न्हापांगु पतिइ विज्ञापन तया व छपाः जक इनाब्यूगु खनेदु।

• अन्तिम पौ

थ्व ललितविस्तर सफूया न्हापांगु व निकःगु संस्करणया अन्तिम पतिइ नं यक्को खँ पाःगु दु। थ्व पतिइ स्वयेबले शब्द पाःगु यक्को दु नापं वाक्य हे पाःगु दु। थ्व अन्तिम पतिइ न्हापांगु संस्करणय् १२ झ्वलं फुक्क खँ सिधयेका तल। तर निकःगु संस्करणय् १० झ्वलं सिधयेकातःगु दु। थ्व पतिइ पाःगु वाक्य थथे खः–

न्हापांगु संस्करणय्- "स्वस्ति श्री संवत् १०३४ वैशाख कृष्णया त्रयोदशी शुक्रवार खुनु वंबहाल टोलस च्वनम्ह निस्तानन्द गुभाजुं थव पुत्र जुजुरत्न निम्हस्यनं संपूर्ण याना सिद्धयाना जुल। थुकी आपालं आखल घटिबढि जुया तुतफुत जुयाच्वंगु दु। सचये याना जि द्वनगुलि विरे जूवगुली सकस्यानं क्षमातय माल धका पंडित निस्तानन्द बज्राचार्य्य करजोरी विंति याना"।

निकःगु संस्करणय्- "स्वस्ति श्री सम्वत १०३४ वैशाख कृष्णया त्रयोदशी शुक्रवार खुनु वंबाहाल टोलस च्वनम्ह निष्ठानन्द वज्राचार्ये भाषा उत्तरे याना जुल शुभम ॥ थुकी आपालं आखल घटिबढि जुया तुतफुत जुयाच्वंगु दइ। ज्ञानिगुनि मनुष्यपिसं क्षमातय माल धका पण्डित निष्ठानन्द बज्राचार्य करजोरी विंति याना जुल शुभम भूषात ॥ ॥ ॥ ॥ (स्वयादिसँ तंसा ल्याः १ घ)

• बुट्टा

ललितविस्तर सफूया न्हापांगु व निकःगु संस्करणय् पौया सिथय् तयातःगु बुट्टा नं पाःगु खनेदु। न्हापाया संस्करणय् बांलाक बुट्टा तयातःगु दु। तर लिपाया संस्करणय् ध्वः प्यध्वः जकया बुट्टा तयातःगु दु। (स्वयादिसँ तंसा ल्याः १ ख, १ घ)

• समाप्ती ज्वः

निगू ललितविस्तरय् परिवर्तया अन्तय् "इति श्री .... समाप्त" धकाः च्वयातःगु ज्वः नं यक्को परिवर्तय् उलि हे ज्वलय् क्वचाःगु खनेमदु। न्हापांगु ललितविस्तरय् बाखं सिधःगु ज्वलय् हे "इति श्री .... समाप्त" धकाः च्वयातःगु दु। तर निकःगु संस्करणय् बाखं सिधःगु ज्वलय् हे मच्वसें मेगु ज्वलय् जक "इति श्री .... समाप्त" धकाः च्वयातःगु दु। (स्वयादिसँ तंसा ल्याः १ घ), स्वयादिसँ पौ ३१९ ख, ३२६ क, ३५० ख, ३७७ ख, ३९९ ख, ४१८ क, ४४९ ख, ४५२ ख आदि।

• काय्या नां न्ह्यथनातःगु

थथे हे थ्व ललितविस्तर सफूया अन्तिम पती न्हापांगु संस्करणय् निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं थः काय् जुजुरत्नया ग्वाहालि कया च्वया धकाः काय्या नां न्ह्यथनातःगु दु। तर निगूगु संस्करणय् निष्ठानन्द वज्राचार्यजुया काय् जुजुरत्नया नां गनं उल्लेख यानातःगु मदु। (स्वयादिसँ तंसा ल्याः १घ)

• पौल्याःया संख्या वाचक आखः

निष्ठानन्द वज्राचार्यया निगू ललितविस्तर सफूया पौया ध्वःया पिने तयातःगु पौल्याः च्वयातःगु संख्या वाचक आखःग्वः नं निगुलिइ निताजि हे खनेदु। उकिं थ्व निगू सफू छगू हे इलय् छापये जूगु सफू मखु। थ्व सफूया निगू संस्करण जूगु प्रष्ट जू। (स्वयादिसँ तंसा ल्याः १ ङ)

• वहे शब्द निताजि

निष्ठानन्द वज्राचार्यजुया निगू ललितविस्तर सफुतिइ वहे पौया वहे शब्द नं निगू कथं च्वयातःगु तःथाय् हे दु। उकिं थ्व सफू निकः पिहांवःगु सिद्ध जू। (स्वयादिसँ तंसा ल्याः १ ख, १ घ)

• समाप्ति धुंकाया वाक्य

न्हापांगु ललितविस्तरया गुगुं परिवर्तय् परिवर्तया अन्तिम ज्वलय् इति श्री .... समाप्त धायेधुंका नं संस्कृत व नेवाः भाषं छुं वाक्य च्वयातःगु नं दु। तर निकःगु संस्करणया परिवर्तय् थथे च्वयातःगु मदु। (स्वयादिसँ तंसा ल्याः १ च) स्वयादिसँ पौ २५० ख, ४४९ ख।

• चन्द्रशमशेरं मत तःगु खँ

थथे हे ललितविस्तरया न्हापांगु संस्करणय् 'सम्बुद्ध धर्मानु परिवर्त'या अन्तय् "इति श्री धायेधुंका नं चन्द्रशमशेरं मत तया ब्यूगुलिं सकलें हर्ष याना महाराजायात प्रशंसा यानाच्वन धका च्वयातःगु दु। थ्व खं निकःगु संस्करणया ललितविस्तरय् च्वयातःगु मदु। (स्वयादिसँ तंसा ल्याः १ छ)

• पूर्ण विराम

निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर सफुतिइ वाक्य क्वचायेवं पूर्ण विरामया थासय् निधो तया हानं भतीचा लिपा निधो हे तया वाक्य शुरु यानातःगु दु। अले न्हापांगु संस्करणया ललितविस्तरय् निधोनिधो तयातःगुया बिचे गुलिचा छगुलि नं तयातःगु दु। तर लिपा प्रकाशित जूगु ललितविस्तरय् व गुलिचा मदु। (स्वयादिसँ तंसा ल्याः १ ख, १ घ, १ ङ, १ च, १ छ, स्वयादिसँ पौ ल्याः १००, १७१, १८७ क, १९० ख, २९५ ख, ३८६ क)।

• समाप्ति ज्वःया जवय् खवय् दुगु चिं

हानं थ्व ललितविस्तर सफूया परिवर्त क्वचायेवं अन्त्यय् "इति श्री ललितविस्तरे .... समाप्त" धका च्वयातःगु ज्वःया जवय् खवय् दुगु चिं निगू ललितविस्तरय् निताजि हे खनेदु। (स्वयादिसँ तंसा ल्याः १ छ, १ घ) (स्वयादिसँ पौल्याः ६ ख, २४ ख, ४३ ख, ५३ क, ६६ क, ७२ ख, ७९ क, १८३ क, २१७ ख, २२३ क, २५० ख, २७४ ख, २८६ क, २९६ ख, ३०४ क, ३१३ क, ३१९ ख, ३२६ क, ३३७ क, ३५० ख, ३५६ ख, ३७७ ख, ३९९ ख, ४१८ क, ४२४ ख, ४४० क, ४४३ ख, ४४९ ख, ४५२ ख, ४६० क)

थुकथं निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर सफूया निकःगु संस्करण नं जूगु दु धैगु खँ थीथी प्रमाणं सिद्ध जूगु दु।

३. स्वकःगु संस्करण - ने.सं. १०६८ व १०८६

निष्ठानन्द वज्राचार्यजु मदयेधुंका नं वय्कःया ललितविस्तर सफुया आधारय् भाजु ज्ञानरत्न वज्राचार्य व भाजु अभयरत्न वज्राचार्यपिसं सम्पादन याना पिकयादीगु दु। थ्व संस्करण स्वंगू सफूया रूपय् पिहांवयाच्वंगु दु।

थुकथं न्हापा भगवान् बुद्धयागु जीवन चरित्र थःगु मातृभाषां विस्तारपूर्वक स्वयेगु मदुगुलिं निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं ने.सं. १०३४ सालय मःभ्वँतय् प्रथम संस्करण १५० गू छापये याना पिकयादीगु सफू ने.सं. १०६७ सालय् छापये यायेत ज्ञानरत्न व अभयानन्द वज्राचार्यपिसं नेपालभाषा प्रकाशिनी समिति अड्डाय् पास याना ने.सं.

१०६८ सालय् निसःगू छापये याना पिकयादिल। न्हापांगु सफुतिइ ने.सं. ७५३-८०१ य् च्वयातःगु यैं, यलयागु पुलां पुलांगु संस्कृत भाषाया गद्य पद्य ललितविस्तर महावस्तु, भद्रकल्पावदान आदि स्वया संशोधन याना च्वयागु जुल धका धयातःगु दु। थ्व सफुतिइ न्ह्यथनातः थें थ्व संस्करण निष्ठानन्द वज्राचार्यजुया ललितविस्तरया निकःगु संस्करण खः।

न्हापांगु सफू 'ललितविस्तरया सूत्र'या नामं पिदन। थ्व ने.सं. १०६८ स्वांया पुन्हिखुन्हु पिदंगु खः। थ्व सफू ललितविस्तर, भद्रकल्पावदान निर्वाणसूत्रादि संग्रह याना भाषान्तर जूगु धका च्वयातःगु दु। अले थुकी ललितविस्तरया १७ गू अध्याय तकया खँ दुथ्याका जम्मा २२६ पतिं क्वचायेकातःगु दु।

थ्व धुंका ने.सं. १०६८ स्वांयापुन्हि खुन्हु पिदंगु निगूगु सफूया सम्पादन ज्ञानरत्न व अभयरत्न वज्राचार्यपिसं यानादीगु खः। थ्व सफूया नां 'भद्रकल्पावदान' धका तयातःगु दुसां दुने ललितविस्तर, भद्रकल्पावदान, निर्वाणसूत्रादि संग्रह याना भाषान्तर जूगु धका च्वयातःगु दु। थ्व सफू २२७ पौ निसें शुरु जुया ३७८ पतिइ क्वचायेका तःगु दु। अले थ्व सफुतिइ भद्रकल्पावदानया च्यागू अध्याय दुथ्यागु दु। थ्व सफू निसःगू जक प्रकाशन जूगु खः।

ने.सं. १०८६ गुंपुन्हि खुन्हु पिदंगु स्वंगूगु ललितविस्तर सफूया नां 'ललितविस्तर सूत्र' खः। थुकी जम्मा झिगू अध्याय दुथ्याकातःगु दु। उकिं न्हापांगु सफू व थ्व स्वंगूगु याना मूल संस्कृतया ललितविस्तरय् दुगु २७ गू अध्याय क्वचाइ। निगूगु सफू भद्रकल्पावदानया खँ दुथ्याःगु सफू खः। थ्व स्वंगूगु सफू ३७९ पौ निसें ७१७ पतिइ क्वचाइ। थ्व सफूया सम्पादन भाजु ज्ञानरत्न वज्राचार्यजुं यानादीगु खः। थ्व सफू निसःगू जक छापय् याना पिकाःगु खः।

थुकथं थ्व स्वंगू सफुतिं ललितविस्तर व भद्रकल्पावदानया खँ पूवंकूगु दु। थ्व सफू नं निष्ठानन्द वज्राचार्यजुया हे मेगु संस्करण खः। उकिं थ्व स्वंगू सफूयात भीसं ललितविस्तर सफूया हे स्वकःगु संस्करण खः धका धायेफु। थुकी निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरय् थें विस्तृत खँ मदुसां थुकी ललितविस्तरया खँ पूवंक दुथ्याकातःगु दु।

४. प्यकःगु संस्करण - ने.सं. १०९८

ने.सं. १०९८ सालय् निष्ठानन्द वज्राचार्यजुया ललितविस्तर सफू मीन बहादुर शाक्यजुं सम्पादन याना 'ललितविस्तर सूत्र'या नामं पिकयादीगु दु। उकिं थ्व सफू ललितविस्तर सफूया प्यकःगु संस्करण खः। थ्व सफुतिइ ङ-च तक पं. वै. आशाकाजि वज्राचार्यजुया 'छगू शब्द' छ-झ तक 'प्रकाशकया पाखें' धका युवक बौद्ध मण्डलया

खँ, ट-ड तक धलःपौ, ण-ज्ञ तक भूमिका व १-१६ पौ तक Introduction धका अंग्रेजी भाषा परिचय बियातःगु दु। थ्व सफुतिइ जम्मा ६५७ पौ दु। अले थुकी जम्मा ६६ गू परिवर्त बियातःगु दु। थुकथं स्वयेबले निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरया प्यंगू संस्करण मध्यय् दकले अप्पो परिवर्त दुगु सफू थ्व हे ने.सं. १०९८ सालय् मीन बहादुर शाक्यजुं सम्पादन याना पिकयादीगु 'ललितविस्तरया सूत्र' खः।

५. न्याकःगु संस्करण

थुगु सफू बजारय् मदयेधुंकूगु व थौंया जनमानसं ययेकूगु व बौद्ध अध्ययन तथा नेपालभाषा एम.ए. पाठ्यक्रमय् तकं दुथ्याय् धुंकूगुलिं हानं मेगु प्रकाशन यायेमाःगु वाःचायेका थुकिया न्याक्वःगु संस्करण प्रकाशित जूगु दु।

भाजु मीन बहादुर शाक्यजुं सम्पादन याना 'ललितविस्तर सूत्र'या नामं ने.सं. १०९८ सालय् पिदंगु निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर सफू गथे खः अथे हे हानं वि.सं. २०५३ सालय् ताइवानया दि करपोरेट बडि अफ बुदिष्ट फाउण्डेशन पाखें न्याद्वःगु सफू छापये याना नेपालय् बुद्ध जीवनी व बुद्ध धर्मया प्रचार प्रसार यायेगु ज्या जुयाच्वंगु दु। थुगु ज्या न्ह्याकेत नागार्जुन बुदिष्ट इन्स्टीच्यूटया स्व. भाजु मीनबहादुर शाक्य पाखें ग्वाहालि यानादीगु खः।

च्वय् बियागु ललितविस्तरया न्यागू संस्करण बाहेक निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर ल्हातं ल्ह्ययातःगु छगू नं लुयावःगु दु। थ्व ललितविस्तर सफू ने.सं. ११०६ बछलागा नवमि (२०४३ जेष्ठ १८ गते) धर्मरत्न वज्राचार्यजुं च्वसापासायात लःल्हानादीगु ल्हातं च्वयातःगु ६९६ गू सफू मध्येयागु खः। थ्व ललितविस्तर ने.सं १०६३ साल कार्तिक कृष्ण एकादशी शुक्रवार मार्ग १९ गते खुन्हु भक्तपुर क्वाथडों टोल देवननी च्वंम्ह श्री चन्द्रज्योति वज्राचार्यजुं ल्हातं ल्ह्ययातःगु सफू खः। थुकी जम्मा पौ १ ख निसें ४९३ क तक दु। थुकिया नाप ३७.० × १६.७ से.मी. दु।

संस्कृतया मूल ललितविस्तर सफू नापं निष्ठानन्द वज्राचार्यया विभिन्न संस्करण गुलि पाः अले गुगु संस्करणय् गुलि परिवर्त दु आदि खँ क्वय् बियागु तालिकां स्पष्ट याइ।

निष्ठानन्दया ललितविस्तरया परिवर्तया तुलनात्मक तालिका

ल्याः	परिवर्तया नां	१ ललितविस्तर संस्कृत (मूल)	२ ललितविस्तर १०३४	३ ललितविस्तर १०४४	४(क) ललितविस्तर सूत्र १०६८	४(ख) भद्रकल्पावदान १०६८	४(ग) ललितविस्तर सूत्र १०८६	५ ललितविस्तर सूत्र १०९८
१	निदान परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
२	समुत्साह परविर्त	+	+	+	+	-	-	+
३	कुल परिशुद्ध परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
४	धर्मालोकमुख परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
५	प्रचलित परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
६	गर्भावक्रान्ति परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
७	जन्म परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
८	देवकुलोमनयन परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
९	आमरण परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
१०	लिपिशाला संदर्शन परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
११	कृषिग्राम परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
१२	शिल्प संदर्शन परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+

१३ संचोदना परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
१४ स्वप्न परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
१५ अभिनिष्क्रमण परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
१६ विम्बिसारोपसंक्रमण परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
१७ दुष्करचर्या परिवर्त	+	+	+	+	-	-	+
१८ जसोधरागर्भ संघारण परिवर्त	-	+	+	-	+	-	+
१९ देवदत्त कामलोमोन्मत परिवर्त	-	+	+	-	+	-	+
२० गोपातीर्थ परिवर्त	-	+	+	-	+	-	+
२१ गोपा प्रत्यागमन परिवर्त	-	+	+	-	+	-	+
२२ गोपा अग्निपातन परिवर्त	-	+	+	-	+	-	+
२३ गोपा भृगुपातन परिवर्त	-	+	+	-	+	-	+
२४ यशोधरा गुविन्याशय परिवर्त	-	+	+	-	+	-	+
२५ यशोधरा पुत्रजन्म परिवर्त	-	+	+	-	+	-	+
२६ नैरन्जना परिवर्त	+	+	+	-	-	+	+
२७ बोधिमण्डप गमन परिवर्त	+	+	+	-	-	+	+
२८ बोधिमण्डप व्यूह परिवर्त	+	+	+	-	-	+	+
२९ मार घर्षण परिवर्त	+	+	+	-	-	+	+

३०. अमिसंबोधन परिवर्त	+	+	+	-	-	+	+
३१ संस्तब परिवर्त	+	+	+	-	-	+	+
३२ त्रपुष मल्लिक परिवर्त	+	+	+	-	-	+	+
३३ अध्येषणा परिवर्त	+	+	+	-	-	+	+
३४ धर्मचक्र प्रवर्तन परिवर्त	+	+	+	-	-	+	+
३५ ब्रम्हादिस्तुति परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
३६ नालकमुनि चर्या परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
३७ यशोदकुमार परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
३८ दिवोदास राजा प्रवज्या परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
३९ गांगेय नाबिक प्रवज्या परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
४० फुल्लविल्वादि प्रवज्या परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
४१ सुजातादि प्रवज्या परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
४२ विम्बिसार नराधिप समागम परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
४३ शालिपुत्र मोगल्यान परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
४४ कुशलानन्द आनन्द प्रवज्या परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+

४५ नरदत्तादि ऋषिगण प्रवज्या परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
४६ उदायी छन्दक प्रवज्या परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
४७ पितापुत्र समागम परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
४८ राहुल भद्र प्रशंसा भिवोधनी परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
४९ यशोधरा राहुल भद्र कर्म विपाक परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
५० मातृपोष हस्ति जातक परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
५१ सुन्दरनन्दादि पंचशत कुमार प्रवज्या परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
५२ सकलानन्द जन्म राहुल प्रवज्या परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
५३ संबुद्ध धर्मानु परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
५४ सकलानन्द राज्याभिषेक परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
५५ नेपाल महात्म्य परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+

५६ यमनियम सुचिशान्ति परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
५७ श्री शाक्यसिंह जातकमाला परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
५८ शक्रच्वयनावदान परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
५९ जेतवन विहार प्रत्यागमन परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
६० महेश्वरादि देव समुत्पादन परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
६१ सदाप्ररूदि बोधिसत्व उद्धारण परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
६२ महेश्वर उमादेवी व्याकरण परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
६३ मायादेवी संप्रवोधन परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
६४ सुचन्द्रावदान परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
६५ निर्वाण गमन परिवर्त	-	+	+	-	-	-	+
६६ निगम परिवर्त	+	-	-	-	-	+	+

तालिका कथं भीसं धायेफु कि संस्कृतया मूल ललितविस्तरय् बुद्ध जीवनीया जक खँ दु। थुकी जम्मा २७ गू अध्याय जक दु। निष्ठानन्द वज्राचार्यया न्हापांगु १०३४ या ललितविस्तरय् जम्मा ६५ गू परिवर्त दु। तर मूल ललितविस्तरय् दुगु निगम परिवर्त छगू थुकी मदु।

अथे हे निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरया ने.सं. १०४४ या निकःगु संस्करणय् नं जम्मा ६५ गू परिवर्त दु। थुकी नं मूल ललितविस्तरय् दुथ्यागु निगम परिवर्त छगू मदु।

अले ज्ञानरत्न व अभयरत्नपिसं सम्पादन याना पिकयादीगु निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरया स्वंगूगु संस्करण स्वंगू सफू जुया पिदन। थ्व स्वंगू सफू मध्यय् न्हापांगु सफुतिइ निदान परिवर्त निसें दुष्कर चर्या परिवर्त तक याना जम्मा १७ गू परिवर्त दुथ्याः। निगूगु सफू 'भद्रकल्पावदान'य् भद्रकल्पावदानया च्यागू परिवर्त 'जसोधरा गर्भ संधारण' निसें 'यसोधरा पुत्र जन्म' तक दु। अले स्वंगूगु सफुतिइ 'नैरन्जना' परिवर्त निसें 'धर्मचक्र प्रवर्तन' परिवर्त व 'निगम' परिवर्त याना जम्मा १० गू परिवर्त दुथ्याः। उकिं थ्व स्वंगू सफुति नं याना जम्मा ३५ गू परिवर्त दुथ्याः। अले निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरय् मदुगु मूल ललितविस्तरय् दुगु निगम परिवर्त छगू नं थ्व संस्करणय् दुथ्याःगु दु।

निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर ने.सं. १०९८ सालय् मीन बहादुर शाक्यजुं सम्पादन याना पिकयादीगु 'ललितविस्तर सूत्र' सफुतिइ जम्मा ६६ गू परिवर्त दु। ललितविस्तरया मेमेगु संस्करणय् त्वःफ्यूगु परिवर्त फुक्कं थ्व सफुतिइ दुथ्याःगु दु। उकिं निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरया प्यकःगु व न्याकःगु संस्करणय् फुक्क परिवर्त दुथ्याःगु खनेदु।

२.६ निष्ठानन्द वज्राचार्य व बौद्धऋषि महाप्रज्ञाया ललितविस्तरय् पाःगु खँ

थ्व निष्ठानन्द वज्राचार्यया महायानी कथंया ललितविस्तर, थेरवादी बौद्ध धर्म कथंया महाप्रज्ञाया पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् स्वया यक्कों खँ पाःगु खनेदु।

बौद्धऋषि महाप्रज्ञां च्वयाबिज्यागु पालिभाषानुसारया ललितविस्तरया न्हापांगु संस्करण ने.सं. १०६० व निकःगु संस्करण ने.सं. १०९८ सालय् प्रकाशन जूगु खः। लेखकजुं धयादी थें थ्व सफुतिइ पूवंक ललितविस्तरया खँ दुथ्यागु मदु। उकिं थ्व संक्षिप्त ललितविस्तर जक खः। थुकी १) जातक निदान २) जातक अट्ठकथा ३) सुत्तनिपात-

मार वग्ग ४) महावग्ग ५) संयुत्त निकाय ६) थेरगाथा-अट्ठकथा ७) अंगुत्तर निकाय ८) उदान अट्ठकथा ९) बिनय १०) चुल्लवग्ग ११) मज्भिम निकाय १२) धम्मपद अट्ठकथा १३) अभिधम्मया संङ्गिनी १४) दीघ निकाय १५) पाराजिका आदि भिंन्यागू ग्रन्थया अनुवाद यानातःगु दु ।

थ्व सफुतिइ जम्मा ३२ गू अध्याय दु गुकियात स्वंगू खण्डय् विभाजित यानातःगु दु । प्रथम खण्डय् सिद्धार्थ राजकुमारया जन्मं निसें कयाः बुद्धत्व प्राप्त याना धर्मचक्र प्रवर्तन याना प्रंचभद्रवर्गीयपिनि प्रवज्या व अनत्तलक्खन सूत्र पाठ तकया खँ दुथ्याकातःगु दु । द्वितीय खण्डय् यशया प्रवज्यां निसें भिक्षु नियम तक व तृतीय खण्डय् सारीपुत्र व मौद्गल्यायनया परिनिर्वाण कथा निसें भगवान् बुद्ध परिनिर्वाण जुयाबिज्यागु तकया खँ दुथ्याकातःगु दु । उकिं थ्व पालिभाषानुसारया ललितविस्तर थेरवाद कथंया संक्षिप्त ललितविस्तर खः ।

तर ने.सं. १०३४ सालय् निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं च्वयादीगु ललितविस्तरय् जम्मा ६५ गू परिवर्त दु । थ्व ललितविस्तरय् पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् स्वया मेमेगु नं यक्को अध्याय दुथ्याकातःगु दु । थुकी श्री आर्यावलोकितेश्वर, श्री वसुन्धरादेवी, श्री प्रज्ञापारमिता आदि पिनिगु गुण महात्म्य नं विस्तृत वर्णन यानातःगु दु । अथे हे थुकी नेपाल महात्म्यया खँ नं च्वयातःगु दु । उकिं थ्व महायान कथंया ललितविस्तर खः धका धायेफु ।

थुकथं नेपालभाषां प्रकाशित जुयाच्वंगु निगू ललितविस्तरय् अध्याय जक फरक जूगु मखु सर्वार्थसिद्ध कुमारया जीवनी नं यक्को पानाच्वंगु खनेदु । गथे निदान व कूलविचार अध्यायय् नं यक्को खँ पाःगु खनेदु । अथे हे गर्भ प्रवेश परिवर्तय् पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् तुयुम्ह किसि थःगु जवगु ब्यक्व फायाः गर्भय् द्वहांबिज्यात धकाः मायादेवीया म्हनाच्वन धका च्वयातःगु दु । तर निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरय् खुपु वा दुम्ह छ्यों छगः ह्याउँसे च्वना म्ह तुयुम्ह किसि छम्ह न्हाय्पं प्वालं द्वहां वना ब्यक्वय्च्वंगु मचाछेंय् द्वहां वन धका मायादेवीया म्हनाच्वन धका च्वयातःगु दु ।

हानं सिद्धार्थ कुमारया लुम्बिनी जन्म जुइवं ब्रम्हापिसं जालय् फयाकाल धका पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् च्वयातःगु दु । तर निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरय् सिद्धार्थ जन्म जुइवं ब्रम्हा व इन्द्रं फयेमफयेक झ्यातुगुलिं बँय् कुतुं वनेवं पलेस्वाँ उत्पत्ति जुया पलेस्वाँनय् पलाः छित धका च्वयातःगु दु । अले थुकी राजकुमारयात लुम्बिनीं कपिलवस्तु नगरय् दुतयंकूबले जनताया इच्छा कथं छैं छैं दुतयंका पूजा फयाः वँवं प्यला फुना न्याला दसेंलि तिनि राजकूलय् थ्यन । सिद्धार्थया जन्म जुया न्हय्न्हु

लिपा मायादेवी स्वर्गवास जूगुलिं सकस्यां गौतमी महारानीयाके न्यंसेंलि जिखुनु मचा मदु, तताया मचा नं जिहे मचा खः धका पालन पोषण यानाबिज्यात । तर गौतमी महारानीया मचा मदु धैगु खँ पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् उल्लेख जूगु मदु ।

पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् सिद्धार्थ कुमार जन्म जूगु सिइवं कालदेव तपस्वी वयाः मचा स्वयाः छक्वः न्हिल छक्वः ख्वल अले वन्दना याना थःम्हं सिद्धार्थ कुमारं बोधिज्ञान लाइगु स्वये दैमखुत धका थः भिंचा नालकयात लिपा बुद्धया शासनय् हुं धका धयाथकी। तर निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् सिद्धार्थ जन्म जूगु सिइव असितऋषि व वया भिंचा नरदत्त निम्हं वया मचा स्वया ऋषि ख्वल अले थः भिंचा नरदत्तयात लिपा थ्वसपोलं बोधिज्ञान लानाबिज्याइबले थ्वसपोलया शरणय् हुँ धका आज्ञा दयेकल धका च्वयातःगु दु ।

निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् कुलाचार कथं कुलदेवताया दर्शन याके यंकूबले चैतन्य मदुपिं देवतापिं सकलें दना वसपोलया पालि भोपुया नमस्कार यानाच्वन धका च्वयातःगु दु । अथे हे सिद्धार्थ कुमारया जंकोबले भद्रिक थैम्ह शाक्य जुजु व न्यासःम्ह राजकुमारपिसं तिसा वसः हया न्हय्न्हु न्हय्चा तक तीकाच्वंगु खँ व सिद्धार्थ कुमारयात शास्त्र स्यने धका विश्वामित्र गुरुयाथाय् यंकूबले ६४ ता विद्या सःम्ह सिद्धार्थ कुमारया न्ह्योने गुरुं छ्यों क्वछुनाच्वंगु खँ पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् उल्लेख यानातःगु मदु ।

थथे हे पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् जुजु हे सिनाज्याया उत्सव माने यायेत प्रजात मुंका बुँइ ज्या याःवंबले पाःलय् दुने सुं हे मदुगु इलय् सिद्धार्थ कुमारं वज्रासनय् च्वना ध्यान यानाच्वना बिज्यात । लिपा पाःलय् दुने मचा याकःचा धका धाइपिसं स्वःवंबले थज्यागु दृश्य खना जुजुयात क्यने हल । थ्व खना जुजुं थः काय्यात बारम्बार नमस्कार यात । तर निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् मांबौपिंके मन्यंसे झिंप्यदँ झिंन्यादँ दुबले पासापिं नापं बुँइ चाह्यूवंबले कृषकतय् चःति स्वःस्वः वयेक बुँज्या यानाच्वंगु खना विरक्त जुया पासापिं छखे लाका वनय् झम्सीमाया क्वय् च्वना समाधी च्वनाबिज्यात । लिपा सकस्यां मामांवःबले ध्यानय् च्वनाच्वंम्ह सिद्धार्थ कुमारयात खना शुद्धोदन महाराजां थः काय्यात पालि भ्वपुया नमस्कार यात धका च्वयातःगु दु ।

अले ल्यायम्ह जुसेंलि दर्शनशालाय् कन्या कुमारीपिं सःता सिद्धार्थ कुमारयात ल्ययेकूबले यशोधरायात ल्यल । तर जुजु दण्डपाणी थः म्ह्याय् यशोधरा शिल्प विद्या सःम्हसित जक कन्यादान बी धाःगुलिं ख्वीप्यता विद्याय् नं मेपिन्त त्याका सिद्धार्थ कुमारं यशोधरा विवाह यात धका निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् च्वयातःगु दु । तर पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् सिद्धार्थयात यशोधरा विवाह यानाबिल धका जक

च्वयातःगु दु । अथे हे निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् थें सिद्धार्थं गृहत्याग मयाःगुलिं देवतापिं वया याकनं पिहां बिज्याना देव मनुष्यपिन्त हीत यानाबिज्याहुँ धका संचोदना याःगु खँ पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् मदु । तर पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् उल्लेख जूगु कृषा गौतमीया खँ निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् गनं उल्लेख जूगु मदु ।

हानं पालिभाषानुसारया ललितविस्तर अनुसार सिद्धार्थ कुमारं गृहत्याग याःबले राहुल कुमारया जन्म जुइ धुंकल । तर निष्ठानन्दया ललितविस्तर अनुसार सिद्धार्थ कुमारं गृहत्याग यायेन्ह्यो राहुलया जन्म जूगु खनेमदु । अले पिहां वने त्ययेका यशोधराया नाभिमण्डले जवगु तुतिया म्हालापतिं नं थिया थनिंनिसें छ गर्भवती जुल धका अधिष्ठान यानाबिज्यात । तर छिमिसं यानावःगु कर्मभोग यायेमाली तिनि धका आज्ञा दयेका श्री प्रतिसरादेवीया जन्त्र क्वखायेका पिहांबिज्यात धैगु खँ थ्व सफुतिइ च्वयातःगु दु । नापं सिद्धार्थ कुमारं गृहत्याग यायेन्ह्यो सिद्धार्थ कुमार, यशोधरा व शुद्धोदन महाराजाया म्हगसय् पूर्व निमित्त खंगु खँ नं थ्व सफुतिइ उल्लेख यानातःगु दु ।

निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर कथं सिद्धार्थ कुमारं गृहत्याग यायेधुनेवं यशोधरां तसकं दुःख सिल । देवदत्तं यशोधरायात लित्तुलित । गौतमी महारानी सिद्धार्थ कुमारं गृहत्याग यात धका ख्वख्वं मिखां मखन । हानं यशोधरा खुदँ तक गर्भवती जुयाच्वंगु इलय् देवदत्तं नीछन्हु तक राज्य कया यशोधरायात पापी धका पुखुलिइ कुरके छ्वत, भीरं कुरके छ्वत, मिइ कुरके छ्वत । थुकथं यशोधरां खुदँ तक राहुलयात गर्भय् तयातयेमाःगु, राहुल खुदँ तक यशोधराया गर्भय् च्वनेमाःगु व यशोधरायात पुखुलिइ, भीरं व मिइ कुरके छ्वःगु यशोधराया व राहुलया कर्म बिपाकं याना कर्मभोग यायेमाःगु खः । थ्व खँ पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् छुं उल्लेख यानातःगु मदु ।

पालिभाषानुसारया ललितविस्तर कथं राहुल कुमारया शरीर छुं अमानवीय मजू । तर निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् यशोधरा गर्भवती जूगु खुदँ दसेंलि राहुल कुमारया जन्म जुल । तर हाक्कुसे च्वना, सँ दुम्ह स्वये हे मजीक बांमलाम्ह कुमार जन्म जुइवं फुक्कस्यां चिन्ता जुल । शुद्धोदन जुजुया सुयातं क्यने मछाल । उकिं वयात यायेमाःगु कर्मकाण्ड, शिक्षादीक्षा नापं बांलाक मब्यू । तर व छम्ह तसकं ज्ञानिम्ह, आखः ब्वने सःम्ह जुल । लिपा बुद्धया रस्मि खयेमात्रं विरूपम्ह राहुल सुन्दर रूप जुल । थ्व खँ पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् उल्लेख जूगु मदु ।

हानं निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् सिद्धार्थं गृहत्याग यायेधुंका गौतमी महारानी ख्वख्वं मिखां मखन धायेधुंका राहुल जन्म जुइवं मचा स्वया ग्याना मिखाय् ख्वबि तया यशोधरायात बोध यात धैगु खँ दु । अथे हे थ्व ललितविस्तरय् पंचभद्रवर्गीय भिक्षुपिं मधासें पंचभद्रवर्गीय ज्वगिनीत धका उल्लेख यानातःगु दु ।

अले थ्व निगू ललितविस्तरय् यश कुमारया बाखनय् यक्को खँ पाःगु दु। पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् यशकुमार धका उल्लेख जुयाच्वंगु दुसा निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् यशोदकुमार धका उल्लेख यानातःगु दु। थ्व सफुतिइ उल्लेख यानातःगु दिवोदास जुजु प्रवजित जूगु खँ, गांगेय नाविक प्रवजित जूगु खँ पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् उल्लेख यानातःगु मदु। पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् सारिपुत्र व मौद्गल्यायनपिन्त भगवान् बुद्धंया परिचय ब्यूम्ह अश्वजित भिक्षु धयातःगु दुसा निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् उपसेन भिक्षु धका च्वयातःगु दु। अले निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् महाकाश्यप, महाकात्यायनया गृहत्यागया बारे छुं च्वयातःगु मदु। गुगु पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् बांलाक न्ह्यथनातःगु दु।

भगवान बुद्धं बोधिज्ञान प्राप्त यानाबिज्याये धुंका शुद्धोदन महाराजां कालुदायीयात छ्वया भगवान् बुद्धयात सःतके छ्वल धका पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् च्वयातःगु दु। तर निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् उदायी व छन्दक निम्ह छ्वया जुजुं बुद्धयात सःतके छ्वल धका च्वयातःगु दु। सःतके छ्वःथें भगवान् बुद्धयात निमन्त्रणा याना हल। तर देवदत्तं भिक्षुपिन्त कपिलवस्तु नगरय् दुत मछ्वः। कार्य् नापलाये धका वःम्ह जुजुयात नं दरबारय् लित ब्वनायंकल। हानं उदायी भिक्षुं जुजुयात बोध यायेवं शुद्धोदन जुजु, गौतमी महारानी, यशोधरा, राजकुमारपिं सकलें मुना भगवान् बुद्ध बिज्यानाच्वंगु न्यग्रोघारामय् बिज्यात। अन भगवान् बुद्धं थःगु छ्यंनय् च्वंगु सार कया गौतमीयात तयेकेवं मिखां खनाः मांम्ह खुसि जुल। राहुल कुमारयात नं भगवान् बुद्धया किपालुं दायेके मात्रं राहुलया रूप बांलाना पाप मोचन जुल। तर थ्व खँ व यशोधरा भगवान् बुद्धया दर्शन याःवंगु खँ पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् मदु। बरु भगवान् बुद्ध हे यशोधराया अन्तपुरय् बिज्यागु खँ उल्लेख जूगु दु।

पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् मातृपोष हस्ति जातक धका भगवान् बुद्ध किसि जुया बिज्याबले मांम्ह गौतमी मिखां मखंम्ह किसि जूगु जातक न्ह्यथनातःगु मदु। अथे हे नन्द राजकुमार व जनपद कल्याणीया प्रसंग निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् गनं कःगु खनेमदु। तर पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् सुन्दरनन्दयात भगवान् बुद्धं भिक्षु याःगु खँ न्ह्यथनातःगु दु। लिपा राहुलयात यशोधरां भगवान् बुद्धयाथाय् छ्वया अंश कायेके छ्वःबले भगवान् बुद्धं भिक्षु यानाबिल। थुकथं नन्द राजकुमार व राहुलयात भिक्षु यायेवं शुद्धोदन महाराजाया वंश छिन्न जुल धका विरह यासेंलि भगवान् बुद्धं मांअबुपिंके आज्ञा मकायेकं भिक्षु याये मज्यूगु नियम दयेका बिज्यात। थज्यागु खँ निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् उल्लेख जूगु मदु। बरु थुकी शुद्धोदन महाराजां हे शाक्य कुमारपिन्त निम्हस्वम्ह काय् दुपिनि छम्ह ल्यंका मेपिन्त प्रवजित या धका आज्ञा

दयेकेवं यक्को प्रवजित जुल । अले राहुल कुमारं नं गृहत्याग यायेगु खँ न्ह्यथंगुलिं शुद्धोदन महाराजां वंश छिन्न मजुइक राहुलया काय्मचा दतकि तिनि छ्वये धका आज्ञा दयेका बिज्यात । उकिं याकनं हे राहुलयात कमला धैम्ह मिसा बिहा यानाबिल । बिहा याना दच्छि दयेवं राहुलया काय् सकलानन्दया जन्म जुइवं राहुल प्रवजित जुल । लिपा यशोधरा व गौतमी निम्हं चूडाकर्म यायेगु इच्छा याना शुद्धोदन महाराजायाके आज्ञा कया भगवान् बुद्धयाथाय् वना चूडाकर्म याना बिज्यात । थुकथं राहुलं बिहा याना मचा दयेधुंका तिनि गृहत्याग याःगु खँ पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् उल्लेख जूगु मदु । बरु थुकी राहुल मचाबले हे गृहत्याग याःगु खँ दु । अले पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् प्रजापति गौतमीं भगवान् बुद्धयात दोसल्ला दान याःगु खँ नं उल्लेख जूगु दु । गुगु निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् न्ह्यथनातःगु मदु ।

हानं निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् शुद्धोदन महाराजां छुइचा सकलानन्दयात राज्याभिषेक याना थःनं तपोवन बिज्यागु खँ उल्लेख जूगु दु । नापं भगवान् बुद्ध कपिलवस्तु नं लुम्बिनी वनय् देवमनुष्यं पुजा याका उत्सव याका बिज्यात धैगु खँ व अनं श्री स्वयम्भू चैत्यया दर्शन यायेत नेपाल देशय् बिज्यात धका च्वयातःगु दु । थुकथं थुकी नेपाल महात्म्यया खँ बांलाक न्ह्यथनातःगु दु । नापं थुकी यम नियम शुचिशान्तीया खँ, श्री शाक्यसिंहया जातकमालाया खँ, सच्छिदँ लिपा जुइगु बुद्धं कनाबिज्यागु खँ, देवदत्तं बुद्धयात ल्वहतं प्रहार याःगु खँ, कवीर कुमारया बाखं, श्री लोकनाथ करुणामयया बाखं, श्री प्रज्ञापारमितायाया बाखं, श्री आर्यावलोकितेश्वरया व्रतया विधि विधानया खँ, माहाद्यो पार्वतीयात लोकनाथं बोध याइगु खँ, श्री वसुन्धरादेवीया खँ आदि बांलाक व्याख्या यानातःगु दु । हानं थुकी भगवान् बुद्धं स्वर्गया नन्दन वनय् बिज्याना स्वलातक च्वनाबिज्याना मां मायादेवीयात धर्म उपदेश बियाबिज्यागु खँ नं दु । थ्व फुक्क खँ पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् छुं उल्लेख जूगु मदु । तर थ्व ललितविस्तरय् दान, शील, भिक्षु, भिक्षुणीया नियम, कर्तव्य, ऋद्धिप्रातिहार्यया खँ, न्हय्गू अपरिहानिय धर्मया बारे विस्तृत व्याख्या यानातःगु दु ।

अले निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् भगवान् बुद्ध निर्वाण जुइत जेतवन विहारं कुशीनगरय् बिज्याये धका बिज्यात । थबले लँय् चुन्दा धयाम्हस्यां दान याःगु जाकिमह्रि भोजन यानाबिज्याना भगवान् बुद्धया शरीरय् रोग प्रवेश जुल निर्वाणया हेतु जुल धका च्वयातःगु दु । तर पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् गांगामय् चाह्युह्युं चुन्दां ब्यूगु भोजन यानाबिज्याना आउँ जूगुलिं कुशीनगरय् वने धका अनं बिज्यागु खँ उल्लेख जूगु दु । अथे हे निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् सकलें कुशीनगरय् बिज्याबले चुन्दाया भोजन याना कन्हय्खुन्हु बहनी बुद्ध समाधि योग यानाबिज्याना च्वंबले शारिपुत्र व

मौद्गल्यायनपिसं बुद्धं देहत्याग यानाबिज्याइन धका निम्हस्यां देहत्याग याना मोक्षपदं लानाबिज्यात । तर पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् भगवान् बुद्ध कुशीनगरय् हे बिमज्यानिबले न्हापां शारिपुत्र अनं मौद्गल्यायनं भगवान् बुद्धयाके आज्ञा कयाबिज्याना शारिपुत्र थः बूगु कोठाय् व मौद्गल्यायनं कालशिला पर्वतय् बिज्याना परिनिर्वाण जुल धका न्ह्यथनातःगु दु । अले थ्व ललितविस्तरय् बुद्ध परिनिर्वाण जुइन्ह्यो मां गौतमी, कलाः यशोधरा, काय् राहुलभद्रपिनि निर्वाण जूगु खँ मदु। तर निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् गौतमी, यशोधरा, राहुलपिं भगवान् बुद्ध परिनिर्वाण जुइन्ह्यो हे समाधि योग याना देहत्याग याना मोक्षपद लानाबिज्यात धका न्ह्यथनातःगु दु ।

अले निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् थ्व ललितविस्तर उपगुप्त भिक्षु पटना सहरया कुक्कुटाराम विहारे बिज्याना अशोक महाराजा व मेमेपिन्त कनाबिज्यागु खः धका च्वयातःगु दु । थज्यागु खँ पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् च्वयातःगु मदु । हानं निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् मैत्री बोधिसत्वया खँ नं उल्लेख जू तर पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् छुं खँ उल्लेख मजू। निष्ठानन्दया ललितविस्तरय् अजातशत्रुया प्रसंग गनं वःगु खनेमदु । अले अम्वपालिया प्रसंग भगवान् बुद्ध परिनिर्वाण जुइत कुशीनगर बिज्याबले जक लँय् नापलाःगु खः । पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् भगवान् बुद्ध परिनिर्वाण जुइत्ययेका आनन्दं न्यंगु न्ह्यसःत नं उल्लेख यानातःगु दु। थ्व खँ निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरय् उल्लेख यानातःगु मदु ।

थुकथं नेपालभाषां पिदनाच्वंगु बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञाया पालिभाषानुसारया ललितविस्तर व निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरय् यक्कों खँ पाःगु खनेदु । थ्व निगू ललितविस्तर बांलाक अध्ययन याना स्वयेबले निष्ठानन्दया ललितविस्तर महायानी कथंया ललितविस्तर खः धका धायेफु । पालिभाषानुसारया ललितविस्तरय् नं भीसं स्यूगु यक्कों खँ उल्लेख जूगु मदु । खला थ्व सफुतिइ च्वमिजुं हे थ्व ललितविस्तर संक्षिप्त ललितविस्तर खः व थुकी जम्मा १५ गू ग्रन्थया जक अनुवाद याना च्वयागु खः धका च्वयाबिज्यागु दु ।

□□

३. ललितविस्तरया भाषिक विश्लेषण

३.१ परिचय

निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर सफू अध्ययन याना स्वयेबले थ्वयक:या थ:गु हे पह:या भाषा छ्यला: थ्व सफू च्वयात:गु खनेदु । थ्व सफू नेपालभाषाया पुनर्जागरण कालय् च्वयात:गु सफू जूगुलिं थ्व सफूया भाषा मल्ल ईया नेपालभाषा थें पुलांगु नं मखु नापं थौंम्हिग:या प्रचलित नेपालभाषा थें नं मखु । थ्व सफूया भाषा थ्व निगू ईया भाय् स्वया पा:गु खनेदु । थुकथं थ्व सफूया भाषा थौंम्हिग:या नेवाभाय् नापं यक्को मिले जूसां पुलांगु नेपालभाषाय् दुगु विशेषता नं थुकी खनेदु । उकिं थ्व सफूया भाय् वा पुनर्जागरण कालय् निगू ईया भाय् ल्वाकज्यागु भाय् प्रचलित जुयाच्वंगु सीदु । नापं थ्व सफुतिइ निष्ठानन्दजुया थ:गु हे पह:या भाषिक विशेषता दु ।

थ्व सफूया अध्ययनं उगु इलय् तकं पुलांगु नेपालभाषाय् थें संस्कृत भाय्या प्रभाव लानाच्वंगु सीदु । थुकी गनंगनं श्लोकत संस्कृत भासं व उकिया नेपालभाषां अनुवाद याना च्वयात:गु दु । थुकथं थ्व सफुतिइ संस्कृत शब्द नं यक्को छ्यलात:गु दुसां नेपालभाषाया थ:गु हे पह:या खँग्व: नापं नेपाली, हिन्दी, फारसी आदि शब्दत नं छ्यलात:गु दु । तर थ्व सफुतिइ आकार प्राधान्य शब्दत गनंगनं दुसां नासिक्य वर्ण 'ङ' या गनं प्रयोग जुयाच्वंगु मदु । अले पुलांगु नेपालभाषाय् प्रचलित लाहा (ल्हा:) आदि थें ज्या:गु शब्दत नं थ्व सफुतिइ प्रयोग जुयाच्वंगु खनेदु ।

खला थ्व सफू बाखं कँकं च्वयादीगुलिं थुकी बाखं कनेबलेया भाय् पिज्वयाच्वंगु दु । उकिं हे थुइके भनं छगू हे शब्द दोहरे याना छ्यलात:गु पर्याय खँग्व:या पुच: नं

यक्को दु । अले गथे धालसा, थथे धालसा धका नं बाखं कनेगु भाषां थ्व सफू च्वयातःगु दु । थथे हे थ्व सफुतिइ सर्वनाम शब्दय् स्वल धाःसा थौंम्हिगःया प्रचलित नेवाभाय् कथंया हे छ्यलातःगु दु । तर निश्चयवाचक सर्वनाम व सम्बन्धवाचक सर्वनाम शब्दय् स्वल धाःसा थौं भ्गीसं थज्यागु अज्यागु व गज्यागु धायेगुयात थुकी थथिंगु, अथिंगु, गथिंगु आदि शब्द प्रयोग यानातःगु दु ।

लिङ्ग प्रत्ययलय् स्वल धाःसा थौंकन्हय् छ्यलावयाच्वनागु थीथी कथंया लिङ्ग थुइकेगु खँग्वः थ्व सफुतिइ नं छ्यलातःगु दु । थथे हे थ्व सफुतिइ प्रयोग जुयाच्वंगु वचन प्रत्ययय् दृष्टि तयेबले प्रचलित नेपालभाषाय् छ्यलावयाच्वनागु बहुवचन प्रत्यय 'पिं' व 'त', अले 'तो' छ्यलातःगु दु । अले साधारण प्राणीवाचक शब्दय् नं 'त' बहुवचन प्रत्ययय् मयासें पिं हे छ्यलातःगु दु । उकिं थबले थौंकन्हय्या 'पिं'या पलिसाय् छ्यलीगु 'पनि' बहुवचन प्रत्ययया प्रयोग मयाये धुंकूगु खनेदु । तर पुलांगु नेपालभाषाय् लोक, जन, वर्ग, गण आदि बहुवचन प्रत्यय याइबले थ्व नापं पनि बहुवचन छ्यली थें थ्व ललितविस्तर सफुतिइ नं लोक, जन, वर्ग, गण आदि बहुवचन प्रत्यय नापं 'पिं' प्रत्यय तयातःगु दु । थुकथं पुलांगु नेपालभाषाय् थें थ्व सफुतिइ नं निगू बहुवचन नापं छ्यलातःगु खनेदु । अफ्र 'सकल लोकपिं' थें जाःगु स्वथी बहुवचन प्रत्यय जुयाच्वंगु शब्द नं थ्व सफुतिइ दु ।

थ्व ललितविस्तर सफूया विभक्ति प्रत्ययलय् ध्यान तल धाःसा थौंम्हिगः छ्यलावयाच्वंगु व पुलांगु नेपालभाषाया विभक्ति प्रत्यय नितां खंकेफु । अले विभिन्न विभक्ति चिंया नापं थ्व सफुतिइ थीथी सम्बोधन शब्द नं छ्यलातःगु दु । थ्व सफुतिइ सजीवय् 'म्ह' व निर्जीवय् छगः, छगू, छपाः, छफ्वः, छपु आदि तंजिखँग्वः आपालं छ्यलातःगु दु । तर गनंगनं थौंम्हिगःया प्रचलित तंजिग्वः स्वया पाःगु 'ष्वा छपो स्वय्' थें ज्याःगु नेपालभाषाया तंजिग्वः नं छ्यलातःगु दु । अले थ्व सफूया वर्ण विन्यासया पद्धति स्वल धाःसा पुलांगु नेपालभाषाय् थें छगू हे खँग्वःयात थीथी पहलं च्वयेगु वर्ण विन्यासया पद्धति दुगु खनेदु ।

थ्व ललितविस्तर सफूया भाषाय् बांलाक अध्ययन याना स्वयेबले बिसर्गया छ्यलाय् छुं निश्चित नियम दुगु खनेमदु । बिसर्ग तयेमाःथाय् तयामतःगु यक्को शब्दय् हे खनेदु नापं गनंगनं म्वाथाय् नं बिसर्ग तयातःगु दु । अय्सां छथाय् निथाय् बाहेक थुकी बिसर्ग हे छ्यलातःगु मदु धाःसां ज्यू । अले थ्व सफुतिइ बिसर्गया पलिसा 'अ' वा 'आ' या प्रयोग अप्पो प्रयोग जूगु खनेदु । थथे हे थ्व सफुतिइ शिरविन्दु व चन्द्रविन्दुया छ्यलाय् नं छुं निश्चित नियम दुगु खनेमदु । अले थ्व सफुतिइ 'जिवनाप', मिसावनाप' धका संसर्गी प्रत्यय (sociative) 'व' या नं प्रयोग जूगु दु । थथे हे थ्व सफूया क्रियाय्

स्वल धाःसा थुकी नेपालभाषाया विभिन्न प्रकारया क्रिया प्रयोग यानातःगु दु। तापं संस्कृत मूल क्रिया पाखें वयाच्वंगु लपे प्रत्ययान्त व ते प्रत्ययान्त क्रिया नं छ्यलातःगु दु।

३.२ सर्वनाम

थौंम्हिगःया नेपालभाषाया सर्वनाम व थ्व ललितविस्तर सफुतिइ खनेदुगु सर्वनाम शब्द अपायसकं पाःगु खनेमदु। थ्व सफुतिइ खनेदुगु सर्वनाम शब्द थुकथं खः –

उत्तम पुरुष

एक वचन	बहुवचन
जि	जिपिं, झी, झीपिं
१ कर्ता - जिं	जिमिसं, झीसं
२ कर्म - जित	जिमित, झीत
३ करण - जिं	जिमिसं, झीसं, झीसनं
४ सम्बन्ध - जिगु	जिमिगु, झीगु
५ अधिकरण - जिके	जिमिके, झीके

मध्यम पुरुष

एक वचन	बहुवचन
छ, छलपोल	छिपिं, छलपोलपिं
१ कर्ता - छ, छलपोलनं, छलपोलं	छिमिसं, छलपोलपिसं
२ कर्म - छंत (छन्त), छलपोलयात	छिमित, छलपोलपिंत
३ करण - छं, छलपोलं, छलपोलनं	छिमिसं, छिमिसनं, छलपोलपिसं
४ सम्बन्ध - छंगु, छलपोलया, छलपोया, छलपोलयागु	छिमिगु, छलपोलपिनिगु
५ अधिकरण - छंके, छलपोलयाके	छिमिके, छलपोलपिनिके

अन्य पुरुष

एक वचन	बहुवचन
व, थ्व, वसपोल, थ्वसपो, थ्वसपोल	इपिं, थुपिं, थ्वपिं, वसपोलपिं, थ्वसपोलपिं
१ कर्ता - वं, थ्वं, वसपोलं, थ्वसपोलं	इमिसं, थुमिसं, वसपोलपिसं, थ्वसपोलपिसं
२ कर्म - वयात, थ्वयात, वसपोलयात, थ्वसपोलयात	इमित, थुमित, वसपोलपिंत, थ्वसपोलपिंत
३ करण - वं, थ्वं, वसपोलं, थ्वसपोलं	इमिसं, थुमिसं, वसपोलपिसं, थ्वसपोलपिसं

४ सम्बन्ध -	वयागु, थ्वयागु, वसपोलयागु, थ्वसपोलयागु	इमिगु, थुमिगु, वसपोलपिनिगु, थ्वसपोलपिनिगु
६ अधिकरण -	वयाके, थ्वयाके, वसपोलयाके, थ्वसपोलयाके	इमिके, थुमिके, वसपोलपिंके, थ्वसपोलपिंके

थुकथं थ्व सफूया सर्वनाम शब्दय् स्वलधाःसा प्रचलित नेपालभाषाय् थें खः। तर थ्व सफुतिइ मध्यम पुरुषया आदरार्थी शब्द 'छिं' या प्रयोग जूगु खनेमदु। च्वय् बियागु सर्वनाम शब्दया नापं थ्व सफुतिइ क्वय् बिया थें निश्चय वाचक सर्वनाम व सम्बन्ध वाचक सर्वनाम छ्यलातःगु दु। गथे–

निश्चय वाचक सर्वनाम

थथिंगु (थज्यागु)	थथिंपिनिगु (थज्यापिनिगु)
थथिंम्ह (थज्याम्ह)	थथिंपिं (थज्यापिं)
अथिंगु (अज्यागु)	अथिंम्ह (अज्याम्ह)

सम्बन्ध वाचक सर्वनाम

गथिंगु (गज्यागु)

गथिंम्ह (गज्याम्ह)

गथिंपिं (गज्यापिं)

३.३ लिङ्ग

थौंकन्हय् नेपालभाषाया लिङ्ग विभिन्न कथं थुइकेगु जुयाच्वंगु दु थें थ्व ललितविस्तर सफुतिइ नं थीथी कथंया लिङ्ग थुइकेगु खँग्वः छ्यलातःगु दु। थ्व सफूया अध्ययन कथं खँग्वः हिलाः आखःग्वः हिलाः अकार, आकारयात इकारय् हिलाः व 'नी' लितंसा तया लिङ्गभेद क्यनातःगु खनेदु। गथे–

१. खँग्वः हिलाः

भाःत	-	कला	बौ	-	मां
बागः	-	भुतु	काय्	-	म्ह्याय्
मिजं	-	मिसा	वँय्	-	उईं

२. आखःग्वः हिलाः

आजु	-	अजिमा	युवक	-	युवती
प्रिय	-	पियारी	ल्यवः	-	ल्यवंसिं
ल्यासेम्ह	-	ल्यास्ये			
वनदेवता	-	वनदेवी			

३. <u>अकार, आकारयात संस्कृत कथं इकारय् हिलाः</u>

बुढा	-	बुढी	सखा	-	सखी
कुमार	-	कुमारी	दास	-	दासी
महल्लक	-	महल्लिका	पुत्र	-	पुत्री
दारक	-	दारीका	सुन्दर	-	सुन्दरी
तरूण	-	तरूणी	ब्राम्हण	-	ब्राम्हणी
महाराजा	-	महारानी			

४. <u>नी लितंसा तयाः</u>

ज्वगि	-	ज्वगिनी	पापि	-	पापिनी
संन्यासि	-	संन्यासिनी	अभागन	-	अभागननी
दुःखी	-	दुखिनी	नाग	-	नागिनी
पति	-	पत्नी	भिक्षु	-	भिक्षुणी
कल्याण	-	कल्याणी	महाजन	-	महाजननी

३.४ वचन

नेपालभाषाय् वचन प्रत्यय 'त' व 'पिं' खः । थौंकन्हय् नेपालभाषाय् विभिन्न प्रकारं बहुवचन दयेकेगु चलन दु थें थ्व ललितविस्तर सफुतिइ नं विभिन्न कथं बहुवचन प्रत्यय यानातःगु दु, गथे–

१. त व पिं या छ्यला

नेपालभाषाय् प्राणीवाचक खँग्वलय् त व पिं छ्यला बहुवचन दयेकी थें थ्व सफुतिइ साधारण प्राणीवाचक शब्दय् त व तो प्रत्यय छ्यला बहुवचन दयेकातःगु दु। गथे–

<u>त</u>	<u>तो</u>
ग्वठलात	मिसातो
ज्वगिनित	
भौमचात	
मचात	

अले थःथिति खँग्वः, हनाबना खँग्वः, सर्वनाम खँग्वः व विशेषण खँग्वलय् 'पिं' प्रत्ययं तथा बहुवचन दयेकातःगु दु । गथे–

<u>थःथिति खँग्वः</u>

दाजुकिजापिं

मांबौपिं

पुत्रपुत्रीपिं

हनाबना खँग्वः

भिक्षुपिं	गोष्टिक ब्राम्हणपिं
भिक्षुणीपिं	बुद्धभगवान्पिं
राजापिं	रिषिमुनिपिं
रानीपिं	सत्वप्राणीपिं
राजकुमारपिं	पंचभद्रवर्गिपिं
जुवराजपिं	

सर्वनाम शब्द

वसपोलपिं	इपिं
झीपिं	छलपोलपिं
जिपिं	थ्वसपोलपिं
थुपिं	

विशेषण शब्द

बिज्यानाच्वंपिं	म्येम्येपिं
जुयावंपिं	सुन्दरीपिं
जुवइपिं	हुं ओपिं
सुंसार याइपिं	पाप याकपिं
म्हितके यंकैपिं	ततःधंपिं
चिना तवपिं	सगोत्र जुयाच्वंपिं
तरूणीपिं	न्याओपिं

थुकथं स्वयेबले पुलांगु नेपालभाषाय् थें थ्व सफूया भाषाय् पिंया थासय् पनि बहुवचन प्रत्यय छ्यलातःगु खनेमदु । बरु थ्व सफुतिइ साधारण प्राणीवाचक शब्दय् नं 'पिं' छ्यलातःगु दु । गथे–

अप्सरापिं	शिष्यपिं
पशुपंक्षीपिं	भूतप्रेतपिं
चाकरवाकरपिं	वनजंतुपिं
दुतपिं	प्रधानपिं
मनुष्यपिं	भार्दारपिं
सैन्यपिं	वणिजालपिं
जनदूतपिं	नागकन्यापिं
जलजन्तुपिं	दारकदारीकापिं

थुकथं साधारण प्राणीवाचक शब्दय् नं 'पिं' बहुवचन प्रत्यय छ्यलातःगुलिं थ्व सफू च्वःगु इलय् तक नेपालभाषाय् बहुवचन प्रत्ययलय् छुं निश्चित नियम दुगु खनेमदु ।

२. अनिश्चयवाचक विशेषण

थ्व सफुतिइ बहुवचन बोध जुइगु अनिश्चयवाचक विशेषण शब्द नं छ्यलातःगु दु । गथे–

अनेक, फुक्क, यक्को, सकल, सगोत्र आदि ।

३. दुगंछि छ्यला

बहुवचन बोध जुइगु दुगंछिया प्रयोग नं थ्व सफुतिइ जुयाच्वंगु दु । गथे–

लांलां बित, दंदं बित, मासमास पतिं आदि ।

४. संस्कृत बहुवचन छ्यला

नेपालभाषाया पुलांपुलांगु अभिलेखय् थें थ्व सफुतिइ नं बहुवचन थुइकीगु संस्कृत खँग्वः लोक, जन, वर्ग, गण आदि आपालं छ्यलातःगु दु । गथे–

पापिजन	वंधुवर्ग
नक्षत्रतारागण	धात्रीवर्ग
भ्रमरागण	चैटीवर्ग
प्रजालोक, प्रजागण	सभालोक
मुर्खजन	भिक्षुगण
शत्रुवर्ग	मारगण

पुलांगु नेपालभाषाय् थ्व लोक, जन, वर्ग, गण आदि बहुवचन प्रत्यय छ्यलीबले थ्व नापंतुं 'पनि' बहुवचन छ्यली थें थ्व ललितविस्तर सफुतिइ नं लोक, जन, वर्ग, गण आदि बहुवचन प्रत्यय नापं 'पिं' प्रत्यय छ्यलातःगु दु । थुकथं पुलांगु नेपालभाषाय् थें थ्व सफूया भाषाय् नं निगू बहुवचन प्रत्यय नापं छ्यलातःगु खनेदु । अझ गनंगनं स्वथी बहुवचन छ्यलातःगु 'सकललोकपिं' थें ज्याःगु शब्द नं प्रयोग यानातःगु दु ।

निगू बहुवचन छ्यलातःगु शब्द

मनुष्यलोकपिं	पापिजनपिं
शिष्यगणपिं	वंधुवर्गपिं
प्रजागणपिं	भूतगणपिं
चौरलोकपिं	जोगीजनपिं
मंत्रीजनपिं	शत्रुवर्गपिं
भिक्षुगणपिं	मुर्खजनपिं

थुकथं थ्व सफुतिइ पुलांगु नेपालभाषाय् थें निदुगं बहुवचन प्रत्यय यानातःगु दुसां 'पनि' प्रत्ययया चलन मदयेधुंकूगु खनेदु । थुगु इलय् थ्वया सट्टा थौंकन्हय्या बहुवचन रूप 'पिं' नं थाय् कायेधुंकूगु दु । उकिं थ्व सफुतिइ बहुवचन प्रत्यय पिं व त, तो खनेदु । थ्व बाहेक 'पिं'या हे मेमेगु रूप पनि, पैन, पुं, पं आदि छुं छ्यलातःगु मदु ।

३.५ वर्ण विन्यास

पुलांगु नेपालभाषाय् छगू हे खँग्वःयात थीथी पहलं च्वयेगु वर्ण विन्यासया पद्धति दु । थ्व जूगुया कारण नं थासा आखःया प्रचार मजूगुलिं व गुलिनं सफू दु व हस्तलिखित ग्रन्थ जूगुलिं खः । ने.सं. १०२० दशकया दँय् नेपालभाषां नेपाल लिपिया थासय् देवनागरी लिपिं थाय् काल । थुकिया ज्वलय् दकले न्हापां थासा आखलं देवनागरी लिपिं पिदंगु सफू निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर खः । थौंकन्हय्या नेपालभाषाय् घोष, अघोष, अल्पप्राण, महाप्राण आदि व्यागलं वर्ण खःसां गुलिगुलिं खँग्वःया छ्यलाय् उकिया भेद खनेमदु । थ्व सफुतिइ नं पुलांगु नेपालभाषाय् थें छगू खँग्वःयात थीथी पहलं च्वयेगु वर्ण विन्यासया पद्धति दुगु खनेदु । थ्व सफुतिइ दुगु वर्ण विन्यासया पद्धति क्वय् बिया कथं न्ह्यथने फु । गथे–

१. य व ज या अभेद

पुलांगु नेपालभाषाय् थें थ्व ललितविस्तर सफूया भाषाय् नं य व ज य् छुं भेद मदुगु खनेदु । गथे–

जोग्य	-	योग्य	जदि	-	यदि
कलिजुग	-	कलियुग	जथाज्वग्य	-	यथायोग्य
जोजन	-	योजन	जुद्ध	-	युद्ध
जुधिस्थिर	-	युधिस्थिर	विजोग	-	वियोग
दुर्जोधन	-	दुर्योधन	जस	-	यस
जुवराज	-	युवराज	जमराजा	-	यमराजा
जोगीजन	-	योगीजन	कार्ज	-	कार्य
जक्षकुल	-	यक्षकुल	जुत्ति	-	युत्ति
जोगधर्म	-	योगधर्म	जथार्थ	-	यथार्थ
जोभन	-	योवन	जुवती	-	युवती
जसोधरा	-	यसोधरा	जुगजुगान्तर	-	युगयुगान्तर
अजुध्या	-	अयोध्या	धैर्ज्य	-	धैर्य

२. स व श या अभेद

थ्व ललितविस्तर सफुतिइ वर्ण विन्यास ऐच्छिक रूपं थः योथें च्वयातःगु दु। थ्व सफुतिइ स व श य् छुं मपाकुसें नितां प्रयोग यानातःगु दु। गथे–

देस	-	देश	विंविसार	-	विंविशार
संसार	-	शंसार	वारानसी	-	वारानशी
कासि	-	काशि	सुन्दरी	-	शुन्दरी
रस	-	रश	सकस्यां	-	सकश्यां
सरदरिटु	-	शरदरिटु	स्वर्ग	-	श्वर्ग
संपत्ति	-	शंपत्ति	क्लेस	-	क्लेश
सिष्य	-	शिष्य	सहर	-	शहर
सं	-	शं	संगत	-	शंगत
स्वामि	-	श्वामि	पसु	-	पशु
स्वां	-	श्वां	कुसिनगर	-	कुशिनगर
विसेष	-	विशेष	सुपायं	-	शुपायं
सरण	-	शरण	साक्यसिंह	-	शाक्यसिंह

३. ष व ख या अभेद

पुलांगु नेपालभाषाय् ष व ख य् छुं फरक मदुथे थ्व ललितविस्तर सफुतिइ नं छुं भेद मदुगु खनेदु। गथे–

हर्षमान	-	हर्खमान	मषु	-	मखु
दोष	-	दोख	षुदं	-	खुदं
विषाद	-	विखाद	उषेपाषे	-	उखेपाखे
उष्यथुष्य	-	उख्यथुख्य	आषाढ	-	आखाढ
उषुनु	-	उखुनु	षुसि	-	खुसि
ष्वाउं	-	ख्वाउं	भाषा	-	भाखा
रिषि	-	रिखि	शिष्य	-	शिख्य
ष्वबि	-	ख्वबि	अभिलाषा	-	अभिलाखा
वर्षा	-	वर्खा	पौष	-	पौख
विशेष	-	विशेख	मुष्यगु	-	मुख्यगु
मुर्ष	-	मुर्ख	तुषिता	-	तुखिता
षं	-	खं	व्याष्यान	-	व्याख्यान

४. ह्रस्व दीर्घया अभेद

पुलांगु नेपालभाषाय् ह्रस्वदीर्घय् छुं फरक मदुथें थ्व ललितविस्तरया भाषा बांलाक अध्ययन याना स्वयेबले छुं फरक खनेमदु। थुपिं खँग्वःत खासयाना संस्कृतयागु खनेदु। गथे–

पापि	-	पापी	तुर्य्य	-	तूर्य्य
पृथिवि	-	पृथीवी	जंबुद्वीप	-	जंबूद्वीप
काशि	-	काशी	श्रावतीपुर	-	श्रावतीपूर
मायादेवि	-	मायादेवी	छगु	-	छगू
माहारानि	-	माहारानी	जलजन्तु	-	जलजन्तू
किंकिणिजाल	-	किंकिणीजाल	लुसि	-	लुसी
मंत्रि	-	मंत्री	सत्वप्राणि	-	सत्वप्राणी
भिक्षुणि	-	भिक्षुणी	गृहेस्थि	-	गृहेस्थी
स्त्रि	-	स्त्री	लिपा	-	लीपा
अष्टमिव्रत	-	अष्टमीव्रत	भतिचा	-	भतीचा
भिपिं	-	भीपिं	क्षिरभोजन	-	क्षीर भोजन
सुन्दरि	-	सुन्दरी	क्षत्रि	-	क्षत्री

५. मूर्धन्य व वर्त्स्यया अभेद

पुलांगु नेपालभाषाय् थें थ्व ललितविस्तर सफुतिइ नं ट, ठ, ड, ढ, ण वर्ण व त, थ, द, ध, न वर्ण नितां छुं भेद मतसे छ्यलातःगु दु। गथे–

क) <u>ट व त या अभेद</u>

ढुकुटि	-	ढुकुति	वसन्तरिटु	-	वसन्तरितु
भ्यटना	-	भ्यतना	घाटकयात	-	घातकयात
अटाली	-	अताली	सन्तुष्ट	-	संतुस्त
टुं	-	तुं			
दछिटक	-	दछितक			

ख) <u>ठ व थ वर्णया अभेद</u>

कठु	-	कथु	ख्यालठठा	-	ख्यालथठा
ठिकजुल	-	थिकजुल	अष्ठिपंजर	-	अस्थिपंजर
हठियार	-	हथियार	अधिष्ठान	-	अधिस्थान
पठर	-	पत्थर	ठिक्क	-	थिक्क

तरूणावष्ठा	-	तरूणावस्था	वाठाक्कदना	-	वाथाक्क दना
गृहंष्ठि	-	गृकस्थि	मठ	-	मथ

ग) <u>ड व द वर्णया अभेद</u>

डाढि	-	दाढि	मण्डल	-	मन्दल
डोवाट	-	दोवाट	भंडार	-	भंदार
दिडि	-	दिदी	डुंगा	-	दुंगा
डाकिनी	-	दाकिनी	डंड	-	दंड, डंद

घ) <u>ढ व ध या अभेद</u>

चिकिढिकपिं - चिकिधिकपिं

ङ) <u>ण व न वर्णया अभेद</u>

माणिक	-	मानिक	दर्शण	-	दर्शन
वर्णन	-	वर्नन	वरण	-	वरन
शरण	-	शरन	सुवर्ण	-	सुवर्न
प्रमाण	-	प्रमान	नागगण	-	नागगन
कारणै	-	कारनै	क्षणमात्रणं	-	क्षणमात्रनं
भिक्षुगणपिं	-	भिक्षुगनपिं	वाराणसी	-	वारानसी
मण्डल	-	मन्दल			

६. अघोष व घोष वर्णया अभेद

थ्व ललितविस्तर सफुतिइ घोष व अघोष वर्णया भेद मयासें छ्यलातःगु आपालं शब्द दु। गथे–

अनेक - अनेग

तमिला - तबिला

सम्यकसंबोधि - सम्यगप्रतिज्ञा

७. अल्पप्राण व महाप्राण वर्णया अभेद

थ्व सफुतिइ अल्पप्राण व महाप्राण वर्णया भेद मयासें छ्यलातःगु शब्दत नं खनेदु। गथे–

कलंक	-	कलंख	प्रवृति	-	प्रभृति
ग्वष्टी	-	ग्वस्थि	मचाबले	-	मचाभले
कुतिवन	-	कुथिवन	ख्वबि	-	ख्वभि
बोदिसत्व	-	बोधिसत्व	दाजुकिजा	-	धाजुकिजा
विषाद	-	विषाध			

८. न व न्ह, म व म्ह य् अभेद

नासिक्य वर्ण न व न्ह, म व म्ह य् छुं भेद मतसे थ्व सफुतिइ आपालं शब्दत छ्यलातःगु खनेदु । गथे–

ज्यष्ट मैन्हा	-	ज्यष्ट मैना	चामर	-	च्वाम्हल
थुकुन्हु	-	थुखुनु	कुमारि	-	कुम्हारी
छन्हु	-	छनु	कुमार	-	कुम्हार
न्हयन्हुदुखुन्हु	-	न्हयनुदुखुनु			

९. तरल वर्ण र, ल या अभेद

पुलांगु नेपालभाषाय् र व ल या छुं भेद मदुथें थ्व ललितविस्तर सफू कथं नं नेपालभाषाय् र व ल य् फरक मदु धैगु स्पष्ट जू । गथे–

छचाख्यलं	-	छचाख्यरं
ताकालं	-	ताकारं
क्लेस	-	क्रेस
विनाशकाले	-	विनासकारे
जिलाहा	-	जिह्वा

१०. उत्क्षिप्त व नासिक्य वर्णया अभेद

उत्क्षिप्त वर्ण 'र' व नासिक्य वर्ण 'न' नं गबलें गबलें मपाः धैगु थ्व सफुतीं सीदु । गथे–

जरम - जनम

११. मूर्धन्य व उत्क्षिप्त वर्णया अभेद

मूर्धन्य वर्ण 'ढ' व उत्क्षिप्त वर्ण 'र' य् छुं फरक मदुगु शब्द नं थ्व सफुतिइ खनेदु । गथे–

डाढी - डारी

१२. छ व क्ष वर्णया अभेद

थ्व ललितविस्तर सफुतिइ छ व क्ष वर्णय् भेद मयासे शब्दत छ्यलातःगु दु । गथे–

भिछु	-	भिक्षु	दोछि	-	दोक्षि
पशुपंछि	-	पशुपंक्षि			
इच्छा	-	इक्षा			

१३. अकार व आकारय् अभेद

थ्व ललितविस्तर सफुतिइ अकार व आकारय् छुं भेद मयासे आपालं शब्द छ्यलातःगु दु । गथे–

न्हयपं	-	न्हायपं	चतुर्महाराजा	-	चातुर्माहाराज
दंकिनी	-	डांकिनी	भगवान	-	भागवान
न्हयकं	-	न्हायकं	आरडकालाम	-	आराडकालाम
अपालं	-	आपालं	दांहकि	-	दांहाकि
महानगर	-	माहानगर	महाकष्ट	-	माहाकष्ट
हकनं	-	हाकनं	न्हपा	-	न्हापा

१४. अकार व एकारया अभेद

थ्व सफुतिइ अकार व एकारय् छुं भेद मयासे छ्यलातःगु शब्दत नं प्रयोग यानातःगु दु । गथे–

लयं	-	लयें	धद्य	-	धन्दे
दयदसं	-	दयेदसं	छाय्	-	छाये
छयचा	-	छयेचा	गृहष्टि	-	गृहेष्टि
राज्य	-	राज्ये			

१५. अर्धस्वर र स्वरया अभेद

क) व - वो व ओकारय् अभेद

थ्व सफुतिइ प्रयोग यानातःगु व - वो व ओकारय् फरक मदुगु शब्द क्वय् बियाथें खः । गथे–

च्वना	-	च्वोंवने	-	चोंना
च्वंगु	-	च्वोंगु	-	चोंगु
स्वस्यंलि	-	स्वोकवेलस	-	सोकवेलस
स्वस्व	-	स्वस्वो	-	सोसो
थ्व	-	थ्वो	-	थो
ग्वष्टी	-		-	गोष्टी
त्वत्र	-		-	तोत्र
भ्वपुया	-		-	भोपुया
ग्वठ	-		-	गोठ

ख) <u>एकार, 'य्' व 'ये' य् फरक मदुगु शब्द</u>

याय्मफुगु	-	यायमफुगु	-	यायेमफुगु
नेने	-	नेन्य		
छंके	-	छंक्य	-	छक्ये
महारानीयाके	-	भगवानयाक्य	-	थ्वसोलयाक्ये
मेपिं	-	म्यपिं	-	म्येपिं
मेता	-	म्यता	-	म्येता
उखेथुखे	-	उख्यथुख्य	-	उख्येथुख्ये
गबलें	-	गबल्यं	-	गबल्यें
नुगले	-	नुगल्य	-	नुगल्ये
गथे	-	गथ्य	-	गथ्ये
अथे	-	अथ्य	-	अथ्ये
थथे	-	थथ्य	-	थथ्ये
वतोथें	-	वतोथ्यं	-	वतोथ्यें
कुतके छ्वइ	-	कुतक्यछ्वइ	-	कुतक्येछ्वइ
निसें	-	थंनिनिस्यं	-	निस्यें

ग) <u>ये व एकारय् अभेद</u>

थ्व ललितविस्तर सफुतिइ 'ये' व एकारय् नं छु भेद मयासें यो कथं छ्यलातःगु खनेदु। गथे–

येकान्त	-	एकान्त
येलपत्र	-	एलपत्र
यायेमफुगु	-	याएमफुगु

घ) <u>यि व इकारय् अभेद</u>

थथे हे थ्व सफुतिइ यि व इकारय् नं छुं फरक मदुगु शब्दत छ्यलातःगु खनेदु। गथे–

यिच्छा	-	इच्छा	जुयिमखु	-	जुइमखु
फयिमखु	-	फइमखु	तुतियिस	-	तुतिइसं
जुयिला	-	जुइला	जुयितिनि	-	जुइतिनि

१६. थीथी वर्ण विन्यास

थ्व सफुतिइ उगु इलय् छगू हे शब्द विभिन्न कथं च्वइगु चलन दु धैगु सीदु। गथे–

ज्ञाना	-	मग्या	-	ग्यासेंओ		
क्षत्री	-	क्षत्रि	-	क्षतृ		
ग्यान	-	ज्ञानै	-	ज्ञानि		
स्वर्गे	-	स्वर्ग्य	-	स्वर्गे		
दोष	-	दोख	-	दोस		
शास्त्र	-	शास्त्र				
तोत्र	-	त्वत्र	-	स्तोत्र		
इछा	-	इच्छा	-	यिच्छा	-	इक्षा
वर्त	-	व्रत				
भ्रंगपंक्षि	-	भ्रंगपंछि				
भिक्षु	-	भिछु				
क्षिरभोजन	-	क्षीर भोजन	-	खिरभोजन		
पंछिगणपिं	-	पंक्षिगणपिं	-	पंछिगनपिं		
शमशान	-	स्मशान	-	समशान		
पर्श	-	स्पर्श	-	परश		
भाग्य	-	भाज्ञ				
ऐश्वर्य्य	-	अैश्वर्य्य				
विहार	-	व्याहार				
दोछि	-	दोक्षि				

१७. पर्याय पुच:या छ्यला

थ्व ललितविस्तर सफुतिइ निष्ठानन्दजुं पर्याय पुच:या शब्द नं छ्यलादीगु दु। गथे–

थिथिं परसपर	-	न्हापा पूर्व जन्मे
पुनर्वार हानं	-	फेर हानं
वरिपरि छचाख्यलं	-	सुथ प्रातस्काल जुसेंलि
जाहांताहां सकभनं	-	डरं ज्ञाना
उच्चा लम्बा	-	माहातच्वतं
काल बखत बेला	-	न्हापा परापूर्व कालय्
वरिपरि सकभनं	-	किंतु तर
आफै आफ थःहे	-	भोजन आहार
बल तागत	-	वरातःघं
हे सखि हे पासा	-	हे वत्स, हे शिष्य

१८ नेपाली भाषाया खँग्वः छ्यला

थ्व ललितविस्तर सफुतिइ नेवाः खँग्वः दुसां नेपाली भाषाया खँग्वः नं छ्यलातःगु दु । गथे–

आफैआफ	-	वगर
भारपात	-	वारंवार
जाहांताहां	-	तैपनि
ख्यालठ्ठा	-	टर
सम्भाउनी	-	भोखप्यास
घटिबढि	-	पैला
साह्रै	-	तुतफुत
भित्तास	-	रिसानि माफ
वरिपरि	-	फेर
औषधि	-	हासिखेल, आदि

१९.

पुलांगु नेपालभाषाय् लिउने य वःगु शब्दय् रेफ दतकि य निगः च्वयेगु चलन दु थें थ्व ललितविस्तर सफुतिइ नं य निगः छ्यलातःगु दु । गथे–

कार्य्य	-	आचार्य्य
सुर्य्य	-	पर्य्यन्त
चर्य्या	-	धैर्य्य
तुर्य्य	-	ऐश्वर्य्य
प्रतिहार्य्य	-	सौन्दर्य्य
तिर्य्यक	-	आर्य्य
आश्चार्य्य	-	

३.६ विभक्ति प्रत्यय

थ्व ललितविस्तर सफुतिइ छ्यलातःगु विभक्ति प्रत्ययलय् स्वलधाःसा कर्ता कारकया विभक्ति चिं बाहेक मेगु विभक्ति प्रत्यय थौंकन्हय्या रूप नापं मिले जूगु खनेदु । पुलांगु नेपालभाषाया कारक चिं नापं पाःगु खनेदु । थ्व सफुतिइ खनेदुगु विभक्ति प्रत्यय क्वय् बियाथें खः ।

कारक	विभक्ति	सजीव	निर्जीव
कर्ता	प्रथमा	०, नं, सं, स्यं, स्यां, सन, सनं, स्यनं, स्यानं, सिनं	०
कर्म	द्वितिया	यात, त, यत, इत, तः, तं	
करण	तृतीया	०, नं.	०
संप्रदान	चुतर्थी	यात	
अपादान	पंचमी	०	
सम्बन्ध	षष्ठी	या, यागु, गु, नि	
अधिकरण	सप्तमी	याके, याक्य, के, क्ये	स, सं, ए, इ

<u>कर्ता कारक</u>

थ्व ललितविस्तर सफुतिइ कर्ता कारकया विभक्ति चिं क्वय् बियाथें छ्यलातःगु दु।

०	नं	सं	सन	सनं	स्यं	स्यनं	स्यां	स्यानं	सिनं
छलपोलं	छलपोलनं	छिमिसं	भूतगणपिसन	छिमिसनं	छम्हस्यं	सकस्यनं	छिमिसकस्यां	सकस्यानं	सकसिनं
बोधिसत्वं	मायादेवीनं	किषाणीलोकपिसं		भीसनं	ज्यापुमितस्यं				
जिं	महाराजानं	समालोकपिसं		जिमिसनं	छम्ह निम्हस्यं				
द्वाऱ्यां	महाजननिनं	वसपोलपिसं			ग्वठलातस्यं				
महारानिं	सुजातानं	अप्सरापिसं			मचातस्यं				
	दोवारिकानं								

च्वय् बियागु दसु कथं भीसं थ्व ललितविस्तर सफुतिइ पुलांगु नेपालभाषा व थौंम्हिगःया कर्ता कारकया विभक्ति चिं नितां छ्यलातःगु खंकेफु । थुकी थौं भीसं प्रयोग यानाच्वनागु कर्ता प्रत्यय सं, सिनं, व थुकिया पूर्वरूप सन, सनं, स्यन, स्यनं, स्यानं, नं छ्यलातःगु दु । पुलांगु नेपालभाषाय् मूल विभक्ति प्रत्ययलय् थीथी कारकया ज्यायात न्ह्यतंसा वा लितंसा कथं मेमेगु विभक्ति चिं स्वाःवये यो थें थ्व सफुतिइ नं कर्ता कारकय् सन, स्यन, सनं, स्यनं, स्यानं प्रत्यय स्वाःवःगु नं दु । उकिं थ्व सफुतिइ मुक्कं थौंम्हिगःया कारक प्रत्यय जक छ्यलातःगु मदु बरु पुलांगु नेपालभाषाया कारक प्रत्यय नं दुगु खनेदु ।

<u>कर्मकारक</u>

थ्व ललितविस्तर सफुतिइ खनेदुगु कर्म कारकया विभक्ति चिं क्वय् बियाथें खः ।

यात	**त । पिंत**	**यत**	**इत**	**तः**	**स्यतं**	**स्यातं**
लोकयात	कर्क्यात	ग्वठलातय्त	थुमित	जितः	सकस्यतं	सकस्यातं
द्वाऱ्यायात	लोकपिंत	मचातय्त	छिमित			न्याम्हस्यातं
कुमारयात	पापीजनपिंत	चेलातय्त				
न्यंम्हस्यात	बोधिसत्वपिंत					
भिक्षुगणयात	राजकुमारपिंत					
भक्तजनयात	देवतापिंत					
प्रजायात	चौरगणपिंत					
छलपोलयात	शिष्यपिंत					

थुकथं थ्व सफुतिइ कर्म कारकया विभिन्न विभक्तिं चिं नं प्रत्ययय् जूगु खनेदु । तर थुकी पुलांगु नेपालभाषाया कर्म कारकया विभक्ति चिं स्त, स्तं, याता आदि प्रत्यय जुयावःगु खनेमदु । थ्व सफुतिइ कर्म कारक छ्यलातःगु गनंगनं मिले मजू । भक्तजनपिंत जुइमाःथाय् थुकी भक्तजनयात यानातःगु दु । अथेहे पापिजनतय्त, दासिजनतय्त, अप्सरातय्त, शिष्यतय्त जुइमाःथाय् पापिजनपिंत, दासिजनपिंत, अप्सरापिंत, शिष्यपिंत धकाः बियातःगु दु । अले गण धाये धुंका नं पिंत धका बहुवचन दयेकातःगु दु । गण धाये धुंका कर्मकारकय् 'यात' प्रत्यय तयेवं गाः । तर थुकी चौरगणपिंत, भिक्षुगणपिंत, शत्रुवर्गपिंत, लोकपिंत आदि प्रयोग यानातःगु दु ।

सम्बन्ध कारक

थ्व ललितविस्तर सफुतिइ सम्बन्ध कारकया नं विभक्ति चिं छ्यलातःगु दु। गथे–

या	यागु	गु।पिंगु	पिनि	पिनिगु	स्या	स्यागु	या	यागु
मिसाया	महाजनयागु	जिगु	राजकुमारपिनि	थथिंपिनिगु	छिमिसहस्या	छम्हस्यागु	नरकया	पलेस्वानयागु
प्रजाया	थ्वयागु	छंगु	मनुष्यपिनि	देवमनुष्यपिनिगु			देवालयया	पुखूयागु
महाराजाया	भिक्षुकयागु	नक्षत्रगणपिंगु	करपिनि	सखिपिनिगु			काशी देशया	अन्तपुरयागु
छलपोलया	छलपोलयागु	राजकुमारपिंगु	दैत्यपिनि	जोगीजनपिनिगु			साहा भुवनया	

अधिकरण कारक

थ्व ललितविस्तर सफुतिइ छ्यलातःगु अधिकरण कारकया विभिन्न विभक्ति चिं क्वय् बियाथें खः।

याके	याक्य	के।पिंके	पिंक्य	क्ये	क्यं	स	सं	ए	इ
महाराजायाके	थ्वयाक्य	जिके	ब्राम्हणपिंक्य	छंक्ये	निम्हस्याक्यं	मार्गस	तुतियिसं	महानगरे	पुखुली
छलपोलयाके	भगवानयाक्य	छंके			सुकस्याक्यं	लाहातस	गृहेसं	सारनाथे	ढुकुटी
वयाके	वसपोलयाक्य	भीके				कथुस	थानसं	कूत्वाले	
छन्दकयाके	महाराजायाक्य	लोकपिंके				भुवनस	भुवनेसं	जमलोके	
महारानीयाके	थ्वसपोलयाक्य	पंछिगणपिनिके				मिखास	ढुकुतसिं	क्रिषिग्रामे	
शालीपुत्रयाके						लुखास	देवपुरेसं	आश्रमे	

सम्बोधन

कारकया विभिन्न विभक्ति चिंया नापनापं थ्व ललितविस्तर सफुतिइ सम्बोधन शब्दत नं छ्यलातःगु दु। सम्बोधन शब्दय् हे, भो तयेगु चलन खनेदु। थ्व बाहेक गनंगनं अरे, अयि व रेरे नं छ्यलातःगु खनेदु। गथे–

हे मुनिश्वर	भो मुनिश्वर	अरे राहु	अयि प्रिया	रेरे पापि
हे देवपुत्रपिं	भो सत्पुरुष			रेरे दुर्मति
हे भगवान	भो प्रजालोकपिं			रेरे भिक्षुगणपिं
हे भौमचात	भो कुमारपिं			
हे भिक्षुगणपिं	भो स्त्री मायादेवी			
हे द्वारे	भो ब्राह्मणपिं			
हे पुत्र	भो माहारानी			
हे स्वामि	भो रिषिश्वर			
हे बुवा	भो भिक्षुगणपिं			
हे राजन	भो राजन			
हे सखि	भो सुन्दरीपिं			
हे लोकपिं	भो गुरु			

संसर्गी प्रत्यय (Sociative)

थ्व ललितविस्तर सफुतिइ संसर्गी प्रत्यय (Sociative) 'व' नं छ्यलातःगु दु। थ्व छगू कथं श्रुति (glide) जूगु खः। गथे–

जिवनाप	मिसावनाप
अधर्मिवनाप	लोकवनाप
सुवनाप	सखिवनाप
पुत्रवनाप	शत्रुवनाप
छवनाप	सकलवनाप

३.७ ध्वनि परिवर्तन

पुलांगु नेपालभाषाय् थें थ्व सफुतिइ नं ध्वनि परिवर्तन जुया वर्ण लोप व आगम जूगु यक्को शब्द दु। गथे–

१. आदि वर्ण लोप

थीर	-	स्थीर	तोत्र	-	स्तोत्र
थवीर	-	स्थवीर	जोतिमान	-	ज्योतिमान

थापना	-	स्थापना	जोतिस	-	ज्योतिष
परश	-	स्पर्श			

२. मध्य वर्णलोप

दर्वार	-	दरवार	पुन्हिस्या	-	पुन्हिसिया
भार्दारपिं	-	भारदारपिं	पठर	-	पत्थर
मैना	-	महिना	इछा	-	इच्छा
पैल्य	-	पहिले	विनास्काले	-	विनाशकाले
गनं विज्ना	-	गनं बिज्याना	पछिम	-	पश्चिम
औसर	-	अवसर	चला	-	चल्ला
शुचिनेम	-	शुचिनियम	प्रतक्ष	-	प्रत्यक्ष

३. अन्त्य वर्ण लोप

थ्वसपो	-	थ्वसपोल

४. मध्यस्वरागम

शिलप	-	शिल्प	करम	-	कर्म
उतपति	-	उत्पत्ति	परमान	-	प्रमान
परवत	-	पर्वत	विघन	-	विघ्न
मुरुति	-	मूर्ति	वरतमान	-	वर्तमान
कलपना	-	कल्पना	स्वरग	-	स्वर्ग
बिकलप	-	विकल्प	जरम	-	जन्म
कलपवुढा	-	कल्पवुढा	अपसरा	-	अप्सरा
अलसि	-	अल्सि	मुरुख	-	मुर्ख
करतार	-	कर्ताल	धरम	-	धर्म
वरषा	-	वर्षा	सरप	-	सर्प
उतपन	-	उत्पन्न	निरवीज	-	निर्विज
पियारि	-	प्यारी	परश	-	पर्श
चुडाकरम	-	चुडाकर्म	पुनरवार	-	पुनर्वार
गरम	-	गर्म	संकलप	-	संकल्प
पारवती	-	पार्वती	तरपण	-	तर्पण
अलपआहार	-	अल्पाहार			

५. घोष वर्णया अघोष वर्ण जूगु

थौं प्रचलित नेपालभाषाय् घोष वर्ण जुयाच्वंगु शब्द थ्व सफूया भाषाय् अघोष वर्ण छ्यलातःगु दु । गथे–

सफेत	-	सफेद
अत्भूत	-	अद्भूत
तस्वाका	-	धस्वाका
अपजस	-	अबजश

६. अथे हे अल्पप्राणी वर्णया थासय् थ्व सफुतिइ महाप्राणी वर्ण छ्यलातःगु दु । गथे–

त्यफुचा	-	त्यपचा
सफरेजुइ	-	सप्रेजुइ
पछिम	-	पश्चिम
हठियार	-	हतियार
उठ	-	उंट
जमाथ	-	जमात
वाहाखातया	-	वाक्कातया
बालख	-	बालक

७. थथे हे थौं प्रचलित नेपालभाषाय् महाप्राणी वर्ण जुयाच्वंगुया थ्व सफूया भाषाय् अल्पप्राणी प्रयोग यानातःगु दु । गथे–

भ्वातचागु वस्तु	-	भ्वाथचागु वस्तु
निस्तानन्द	-	निष्ठानन्द
गडाहा	-	गधा
निसाप	-	निसाफ

८. थौं भीसं उच्चारण यायेगु उच्च पश्च स्वर 'उ'या थासय् थ्व सफूया भाषाय् मध्य पश्च स्वर 'ओ' जूगु शब्द–

सोखावती भुवन	-	सुखावती भुवन
जरिवोति	-	जरिवुटी
दोवाट	-	दुवाट
कबोलयाना	-	कबुलयाना

९.पार्शिक वर्ण 'ल'या थ्व सफूया भाषाय् उक्षिप्त वर्ण 'र' जूगु शब्द–

कर्तार	-	कर्ताल
चुकरि	-	चुक्ली
आराडकालाम	-	आलारकालाम
आशुन शुक्र	-	आश्विन शुक्ल

१०. उत्क्षिप्त वर्ण 'र'या थासय् थ्व सफूया भाषाय् पार्शिक 'ल' वःगु शब्द–

भलोसा	-	भरोसा
वन्धनागालस	-	वन्धनागार
शालिपुत्र	-	शारिपुत्र

११. पार्शिक वर्ण 'ल'या थासय् थ्व सफुतिइ 'ड' छ्यलातःगु शब्द–

चक्रवाड	-	चक्रवाल

१२. उत्क्षिप्त वर्ण 'र'या थासय् थ्व सफुतिइ ड, द छ्यलातःगु शब्द–

मुडकि	-	मुर्कि
आराडकालाम	-	आलारकालाम
दुदु	-	दुरू
भ्वडि	-	भ्वरी

१३. 'ड', 'ढ'या थासय् थ्व सफुतिइ उत्क्षिप्त वर्ण 'र' छ्यलातःगु शब्द–

वरा	-	वडा
खरग	-	खडग
गारा	-	गाडा
वराख्यलाहारिथ्य	-	वडाखेलडीथें
कालिगर	-	कालिगढ

१४. अर्धस्वर 'य'या थासय् थ्व सफूया भाषाय् 'ञ' जूगु शब्द–

छाञां	-	छायां	दञेछको	-	दंयछको
लञंसं	-	लय्सं	क्वञे	-	क्वंय्
सञंप्वां	-	संय्प्वांय्	बुञिं	-	बुई
बञे	-	बँय्	पाञंचिनी	-	पांय्चिनी
खञे	-	खँय्			

१५. 'ऋ'या थासय् थ्व सफुतिइ रि छ्यलातःगु शब्द–

रिटु	-	ऋतु	रिषिश्वर	-	ऋषिश्वर
रिषि	-	ऋषि	नैरित्य	-	नैऋत्य
रिद्धि	-	ऋद्धि			

१६. तालव्य वर्ण 'ट'या थ्व सफुतिइ दन्त्य वर्ण त जूगु शब्द–

जरिवोति	-	जरिवुटी

१७. दन्त्य वर्ण त, थ या थ्व सफूया भाषाय् तालव्य वर्ण ट, ढ छ्यलातःगु शब्द–

चाटावाना छ्वल	-	चातावानाछ्वल
ठारानुल	-	थारान्हुल
काठर	-	काथर

१८. दन्त्य वर्ण त या थ्व सफुतिइ च छ्यलातःगु शब्द–

पचिं	-	पतिं
म्हालापचिं	-	म्हालापतिं
च्वलापचिं	-	च्वलापतिं
पचिंछपचिं	-	पतिंछपतिं

१९. दन्त्य वर्ण द या थ्व सफुतिइ न छ्यलातःगु शब्द–

बानर	-	बांदर

२०. थ्व ललितविस्तर सफुतिइ थें या थासय् ख्यं छ्यलातःगु शब्द यक्को खनेदु। गथे–

झ्यातुइला छु ख्यं	-	झ्यातुइला छु थें
गन वनख्यं	-	गन वन थें
छु धाइख्यं	-	छु धाइथें
छु यायेत्यनख्यं	-	छु यायेत्यनथें
गन वनेत्यनख्यं	-	गन वनेत्यनथें
गुलि दतख्यं	-	गुलि दत थें
स्वर्गे जुलला छुख्यं धका च्वनि	-	स्वर्गे जुलला छुथें धका च्वनि
म्ह्याय्मचा बुलला छुख्यं	-	म्ह्याय्मचा बुलला छुथें
ध्यान याना बिज्याना च्वनला छुख्यं	-	ध्यान याना बिज्याना च्वनला छुथें
छुयाये मालि तिनिख्यं	-	छुयाये मालितिनिथें
छु स्वयेमाली तिनिख्यं	-	छु स्वये मालितिनिथें
गबले दनिख्यं	-	गबले दनिथें
वयाच्वन ख्यं	-	वयाच्वन थें
छु यातख्यं	-	छु यात थें
छु छु दुःख सियेमालि तिनि ख्यं	-	छु छु दुःख सियेमालितिनि थें

३.८ तंजि खँग्वः

थौंकन्हय् नेपालभाषाय् विभिन्न तंजिखँग्वः दु। अले थ्व तंजिखँग्वः बारे यक्कोस्यां ' ब्वनेमाले ज्या यानाच्वंगु दु। थ्व ललितविस्तर सफुतिइ सजीव व निर्जीव तंजिग्वः नितां आपालं छ्यलातःगु दु।

१. <u>सजीव</u>

सजीव तंजि खँग्वलय् 'म्ह' खँग्वः छ्यलातःगु दु। गथे–

न्याम्हस्यातं	भिक्षु छम्ह
मिजंमचा छम्ह	कन्या छम्ह नं दु
निम्ह निख्य अप्सरापिं	किसि छम्ह वया
थव स्वामि छम्ह	च्याम्ह सुसार याइपिं

२. <u>निर्जीव</u>

निर्जीव तंजि खँग्वःया सामान्य प्रत्यय 'गु' खः। अले विशेष प्रत्यय थीथी दु। गथे–

गु	**पु**
भिगु दिशा	खुपु दत
ग्राम छगु निगु फ्वने	चिमिसं छपु
	वा छपु मदु
गः	**ता**
छ्यों छगः जक ह्याउँ	जिं छता वरदान फोने
न्यादोलग रत्न घट	थुगु कर्म छता
तछ्व छग	रूप छता मदु
छग जक क्वल	
चिभा छग	
पिला छगले	
फंसि छग	
धाः	**फो**
ख्वाउगु छधा क्वागु छधा	पलेस्वां छफो
पा	**को**
निपा लाहातं	राजकुमार छको दर्शन याये
तुति निपां	न्हि छको अष्टमिव्रत दना

अंगू छपा
न्हाय्पं निपां
ष्वा छपातं
मिखा निपां
दोछिपा ष्वाल
देपागु तुति छपा

गुलिं
अन्तपुर छगुलिं

चा
देश छचा चाउला

वो
दोछिवोये छवो

भ्को
वा भ्को निभ्कोल

न्हु । नु
न्हय्नु दुषुनु

जु
लाकां छजु न्ह्याना

म्हु
घाये छम्हुल

खा
छ्ये छखा

का
द्वलछिका लाहा

थु
सछिथु वाण

प्वा
मत छप्वा

फि
च्वाम्हो निफि

ग्वो
सिंग्वो छग्वो

मा
पिला सिमा छमा
वंगल सिमा छमा
भुखाचा मा छमा

चो
गाचो छचोक

कचा
कचा छकचा

थुकथं थ्व सफुतिइ थौंकन्हय् प्रचलित नेपालभाषा तंजिग्वः सजीवय् म्ह व निर्जीवय् छगः, छगू, छपा, छफ्वः, छपु आदि विभिन्न प्रत्यय छ्यलातःगु दु। तर गनंगनं थौंम्हिगःया प्रचलित तंजिग्वः स्वया पुलांगु नेपालभाषाया तंजिग्वः नं छ्यलातःगु दु। गथे–

वनविहार छपो यावने
विहार छपो यानावये
रमिता छपो स्वयावये

छपोनिपो पित छ्वये नं माः
छपो जक दृष्टि भोग जूगुलिं
लाहातिं छपो नापं थाथा याना मदि

ष्वा छपो स्वये	पुलि निपानं
कथिचा छगु	घाल छगू आदि ।
चिमिसं प्वा छगु	

तर थौंकन्हय् 'छको'यात छपो धायेगु प्रचलन मदये धुंकल थ्व 'पो' तंजिगवःया पलेसा थौंम्हिगः 'को' वयेधुंकूगु दु । गथे 'ष्वा छको स्वये' । 'छको' जक दृष्टिभोग जूगुलिं आदि । अले थ्व सफुतिइ न्ह्यथनातः थें 'कथिचा छगु', 'चिमिसं प्वा छगु', 'पुलि निपा', 'घाल छगू' धायेगु तनावना थुकियात भ्रीसं 'कथिचा छपु', 'चिमिसं प्वाः छप्वाः', 'पुलि निगः', 'घाः छकू' धायेगु यानावयाच्वनागु दु ।

३.९ क्रिया

थ्व ललितविस्तर सफुतिइ नेपालभाषाया ये, ने, ले, पे, ते, के व्यन्जनान्त क्रियाया नापं थौंकन्हय्या प्रचलित नेपालभाषाया क्रियाया विभिन्न रूपावली प्रयोग यानातःगु दु । थुकिया नापं नेपालभाषाय् दुथ्यानाच्वंगु संस्कृत मूल क्रिया लपे प्रत्ययान्त क्रिया व ते प्रत्ययान्त क्रिया नं थ्व ललितविस्र सफुतिइ छ्यलातःगु खनेदु । गथे–

१. <u>लपे प्रत्ययान्त क्रिया</u>

दोहलपे	जोजलपे
धललेपे	भालपे

२. <u>ते प्रत्यायान्त क्रिया</u>

सलते,	सलता
तोलते,	तोलता

लपे प्रत्ययान्त क्रिया नं लपा, लपु, लपि आदि विभिन्न रूपय् खनेदःवःगु दु । गथे–

लपा	**लपि**	**लपु**	**लप**
दोहलपा		द्वहलपु	दोहलपल
वहलपा			
जोजलपा	जोजलपि		
धललपा	धललपि		
भालपा			
सुमलपा			
बसलपा			

थुकथं थ्व सफुतिइ लपे प्रत्ययान्त क्रियाया नं विभिन्न रूप खनेदःवःगु दु । संस्कृत, नेपालभाषाय् व नेपाली शब्दय् लपे, ते, प्रत्यय तया क्रिया दयेकातःगु दु । अले थ्व सफुतिइ देछात धायेत दोहलपल धका व धारणा यानागु धायेत धलपागु धका जक छ्यलातःगु दु ।

३.१० बिसर्ग

थ्व ललितविस्तर सफूया भाषाय् बांलाक अध्ययन यानास्वयेबले बिसर्गया छ्यलाय् छुं निश्चित नियम दुगु खनेमदु । थुकी बिसर्ग तयेमाःथाय् बिसर्ग तयातःगु खनेमदु । थ्व सफुतिइ बिसर्गया सट्टा अ, आ, ओकार वःगु शब्द नं यक्को छ्यलातःगु दु गथे–

अकार		**आकार**			
खअ	- खः	शब्दताआ	- शब्दताः	तओधनगु	- तःधंगु
कअसि	- कःसी	खना धाआपिं	- खनाधाःपिं	आओ	- आः
तअन्हुमछि	- तःन्हुमछि	माआसानं	- माःसानं		
याकअचा	- याकःचा	जुइमाआला	- जुइमाःला		
झंगअ	- झंगः				
चअति	- चःति				
थअछें	- थःछें				
जितअ	- जितः				

नापं थुकी बिसर्गया सट्टा पुलांगु नेपालभाषाया रूप ल, व, ख, त, क, र आदि वःगु शब्द नं छ्यलातःगु दु । गथे धालसा थवगु, ल्याख, कलात, स्वकगु, बिवहार (बिहाः) आदि । अय्सां थ्व सफुतिइ बिसर्गया पलिसा 'अ' या प्रयोग अप्पो जूगु खनेदु ।

अले थुकी बिसर्गय् म्वाःथाय् नं आकार वयाच्वंगु दु । गथे- राजाआपिं-राजापिं ।

थ्व सफुतिइ बिसर्ग तयेमाःथाय् तया मतःगु शब्द नं यक्को खनेदु । गथे–

थथगु	- थःथःगु	नुग	- नुगः
पाक	- पाकः	चिभाछग	- चिभाः छगः
छधा	- छधाः	वस	- वसः
बुगा	- बुंगाः	आख	- आखः
देग	- देगः	पखा	- पःखाः
याकचा	- याकःचा		

थुकथं बिसर्ग तयेमाःथाय् मदुगु शब्द यक्को दुसां छथाय् निथाय् बिसर्ग दुगु शब्द नं खनेदु। गथे–

जितः (पौ ५६ ख), आः (६२ क), थःथःगु कर्म (१२३ख)

उकिं थ्व सफू च्वःगु इलय् बिसर्गया छ्यलाय् छुं खँ निर्णय जूगु खनेमदु। नापं छथाय् निथाय् बाहेक थ्व सफुतिइ बिसर्ग छ्यला हे तःगु मदु धाःसां ज्यू।

थथे हे सिरविन्दु व चन्द्रविन्दुया छ्यलाय् नं छुं निश्चित नियम दुगु खनेमदु। थ्व सफुतिइ अनुस्वारया पलिसा न, म आदि छ्यलातःगु दु। नापं अनुस्वार तयेमाःथाय् तयामतःगु शब्द नं यक्को दु। गथे– प्यगु, भडारखाल, आवलि आदि। थथे हे थ्व सफुतिइ चन्द्रविन्दु तयेमाःथाय् तयामतःगु शब्द नं आपालं दु। अले म्वाःथाय् चन्द्रविन्दु दुगु शब्द नं छ्यलातःगु खनेदु। गथे–

न्हाँ - न्हाय् (पौ १३क)

थुकथं थुगु सफुतिं पुनर्जागरण कालया भाषा गथे च्वं धैगु क्यनेगु नापं नवायेगु भाषां सफू च्वयादीगुलिं उगु ईया भाषाया स्वरूप नं सिइकेत तिबः जुल। अले उगु ईया भाषा व थौंया भाषाया तुलना याना निगू ईया भाय् गुलि पाः धैगु नं सिइका कायेफत।

□□

४. लिखँ

गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द वज्राचार्य व वय्कःया ललितविस्तर सफू अध्ययन याना स्वयेबले वय्कः छम्ह नेपालभाषा साहित्यया प्यंगः थां मध्ये छगः धिसिलाःगु थां खः धका धायेफु। वय्कलं नेपालभाषा साहित्य ख्यलय् गथे खँ ल्हायेगु खः अथे हे च्वयेगु याना दकले न्हापां थासा आखलं सफू पिकया छगू गतिशील पलाः छिनादिल। थ्व पलाः नेपालभाषा साहित्यय् गद्यशैली निर्माणय् वय्कःया तःधंगु देन खः। वय्कलं आधुनिक नेपालभाषा गद्यया निर्माण यायेगु ज्याय् ललितविस्तर सफू थासा आखलं पिकयादीगु तसकं महत्वपूर्णगु खँ खः। वय्कलं न्हूपिं च्वमिपिन्त गद्य गुकथं च्वयेगु धैगु नं लँपु क्यनादिल। आधुनिक गद्य शैलीया छम्ह निर्माता जुयादिल। भाषानुराग व धर्म प्रचारया उद्देश्यं जक च्वयेगु यानादीसां वय्कः मुक्कं साहित्यकार मजुसें हे साहित्यिक व्यक्तित्व जुयादिल। नापं वय्कलं हे नेपालय् बुद्ध धर्मया पुनर्जागरण यानादिल धाःसां पाइमखु। अले वय्कः नेपालभाषा साहित्य ख्यःयाम्ह छम्ह प्रेरणास्पद अनुकरणीय व्यक्तित्व खः। वय्कःया ललितविस्तर सफू यक्कोसित प्रेरणाया स्रोत जूगु दु। थुकथं नेपालभाषा साहित्यय् निष्ठानन्द वज्राचार्य व ललितविस्तर सफूया तःधंगु महत्व दु।

प्यंगः थांया ईया नेपालभाषा पुलांगु नेपालभाषा स्वया छुं सुधार जुइ धुंकल अय्सां थ्व ईया नेपालभाषा व थौंकन्हय् प्रचलित भाषा गाक्क पाःगु खनेदु। थ्व निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर सफू क्वचायेक अध्ययन यायेबले थौंकन्हय्या प्रचलित नेपालभाषा स्वया गाक्कं पाःगु खनेदु। तर थ्व सफुतिइ थौंकन्हय्या भाषाय् थें नासिक्य वर्ण ङ छ्यलातःगु मदु। थौंया ल्याखं थ्व सफूया भाषाय् वर्ण विन्यास

मिले मजू । वचन प्रत्यय नं वैज्ञानिक ढंग जूगु खनेमदु । अले वाक्य गठनय् नं छुं स्थीरता वा नियम दुगु खनेमदु । गनं ताताःहाकःगु वाक्य छ्यलातःगु दुसा गनं क्रिया हे मदुगु वाक्यत नं दु । अले वाक्य पूमवंनिबले हे पूर्णविराम तया वाक्य क्वचायेका तःगु दु ।

थ्व सफूया भाषाय् स्वल धाःसा यक्कों संस्कृत शब्दया नापं हिन्दी शब्द नं दुथ्यानाच्वंगु दु । अले अकरण शब्दय् 'म' न्ह्योने छ्यलातःगु दु । नम्र रूप गाक्क छ्यलातःगु दु । भ्फासँ, दिसँ या नापनापं बिज्याहुँ, बिज्यात, बिज्याके माल, बिज्याइ आदि खँग्वः छ्यलातःगु दु । थ्व सफू कथं ह्रस्वमय च्वयेगु चलन दु । अले बिसर्ग छ्यलातःगु मदु धाःसां ज्यू । गथे थौंकन्हय् 'खः' धका उच्चारण यायेगुयात थ्व सफुतिइ 'खअ' धका च्वयातःगु दु । गनंगनं 'ख' धका जक नं च्वयातःगु दु । तर गनंगनं बिसर्ग तयेम्वाःथाय् नं बिसर्ग तयातःगु दु । नापं चन्द्रविन्दु नं छ्यलातःगु मदु । गथे भ्फिंनिद धका जक च्वया दँ च्वयातःगु मदु । अथे हे लुमंका बिज्याहु धका जक च्वया हुँ धका च्वयातःगु मदु । थुकथं थ्व सफुतिइ ह्रस्व, दीर्घ, बिसर्ग, शीरविन्दु आदि छुंया वास्ता मतसें खँ जक थुइके भनं च्वयातःगु पद, पदावली वाक्यांश बांलाक छुटे यानातःगु मदु । यक्कों वाक्य कर्ता अनुसार क्रिया मिले मजूगु दु । विभक्ति नं बांलाक छ्यलातःगु मदु । गथे "गुगु प्रकारं धालसा न्यादोल कन्यापिसं पूर्णघट ज्वंका न्यादोलम्ह पंखा आसन गुर्जा ज्वंका" । थन कन्यापिन्त जुइमाःथाय् कन्यापिसं जुयाच्वंगु दु ।

थुकथं निष्ठानन्द वज्राचार्यजुं बौद्ध धर्मया प्रचारया सिलसिलाय् आधुनिक गद्यया निर्माण याना देवनागरी लिपि व जनभाषा छ्यला नेपालभाषायात हानं जनअभिरुचिया विषय जुइका ब्यूम्ह व तत्कालीन जनताया मानसिकतायात थुइका ईया आवश्यकतानुसार ज्याखँ यायेसःम्ह व्यवहारिक क्रान्तिकारी व दूरदर्शी व्यक्तित्व खः । थ्वहे वय्कःया सफलता खः ।

थुकथं स्वयेबले नेपालभाषा साहित्य ख्यलय् निष्ठानन्द वज्राचार्य व ललितविस्तरया तःधंगु महत्व दु । उकिं वय्कःया इलय् वय्कःयात सम्मान याये मफुसां थौंया न्हूपुस्तां निष्ठानन्द स्मृति गुथि थें ज्याःगु संस्था स्वना वय्कःया विषय अध्ययन अनुसन्धान न्ह्याकाच्वंगु दु । तर वय्कःया जीवनी, देन व सफूया बारे मालेगु, सीकेगु ज्या यक्को ल्यं दनी ।

□□

५. लिधंसा

कर्माचार्य, माधवलाल,	ने.सं. ११००	"न्यागःथांया मंका दिवसया उपलक्ष्य" जिगु मिखाय् साहित्यया छुं। कान्तिपुरः नेपालभाषा परिषद्, पौ ९-१२
जः विकास,	ने.सं. ११००	पौभाः निष्ठानन्द बुदिं दँया लसताय्
तमोट, काशिनाथ,	ने.सं. ११०५	गद्यगुरु निष्ठानन्द बज्राचार्य व वय्कःया ललितविस्तर। यैंः चकना साहित्य पाःलाः
तमोट, काशिनाथ,	ने.सं. ११०३	"ललितविस्तर (१०३०-३४) या भाय्" खेलुइताः ४:४, पौ ८-१३
तुलाधर, प्रेमहीरा,	ने.सं. ११०९	"निष्ठानन्द बज्राचार्यया संक्षिप्त जीवनी", विश्वभूमि, ६:३९ (नेपालभाषा १:१), निष्ठानन्द बुदिं विशेषाङ्क, पौ ३-४
तुलाधर, प्रेमहीरा,	ने.सं. ११२७	"गद्य गुरु पण्डित निष्ठानन्द बज्राचार्य" मतिना दँपौ, मय्जु अमृता श्रेष्ठ
तुलाधर, प्रेमहीरा,	ने.सं. ११२३	"इलं ल्ह्यया ललितविस्तर", नेपालभाषा मिसा खलः
नेवामि, दरशा (सं.),	ने.सं. ११०३	बौद्धऋषि महाप्रज्ञाया आत्मकथा। यैंः सकलोपासक
बज्राचार्य, चन्द्रज्योति,	ने.सं. १०६३	ललितविस्तर। भक्तपुर, ल्हातं ल्ह्ययातःगु

बज्राचार्य, निष्ठानन्द,	ने.सं. १०३४	ललितविस्तर । यैं: निष्ठानन्द बज्राचार्य
बज्राचार्य, निष्ठानन्द,	ने.सं. १०२९	श्री प्रज्ञापारमिता देवीयागु सूत्र । यैं: निष्ठानन्द बज्राचार्य, निक:गु संस्करण (मिति मदु)
बज्राचार्य, निष्ठानन्द,	ने.सं.	भद्रचरि श्लोकया भाषा । यैं: निष्ठानन्द बज्राचार्य, मिति मदु
बज्राचार्य, निष्ठानन्द,	ने.सं. १०४३	श्री बोधिज्ञान भाषाटीका स्मेत । वंबाहा: निष्ठानन्द बज्राचार्य
बज्राचार्य, ज्ञानरत्न व अभयानन्द (सं.),	ने.सं. १०६८	ललितविस्तर सूत्र । कान्तिपुर: ज्ञानरत्न व अभयानन्द
बज्राचार्य, ज्ञानरत्न व अभयानन्द (सं.),	ने.सं. १०६८	भद्रकल्पावदान । कान्तिपुर: ज्ञानरत्न व अभयानन्द
बज्राचार्य, ज्ञानरत्न (सं.),	ने.सं. १०८६	ललितविस्तर सूत्र । कान्तिपुर: ज्ञानरत्न बज्राचार्य
बज्राचार्य, आशाकाजि (सं.)	ने.सं. ११०३	बोधिसत्वावदानमाला । नेपाल बौद्ध प्रकाशन द्या १ : सत्ययुगय् जन्म बाखं
बन्द, आर.बी.,	ने.सं. १०९५	संघनायक भदन्त प्रज्ञानन्द महास्थविरया जीवनी । कमलाक्षी : साहु तेजरत्न तुलाधर
बैद्य, जनकलाल,	ने.सं. ११०४	"पुनर्जागरणकाल", खेलुइता: ल्या: ५, पौ २-६
भिक्षु, महाप्रज्ञा,	ने.सं १०९८	पालिभाषानुसारया ललितविस्तर बोधिचर्य्या। द्वितीय संस्करण, आनन्दकुटी दायक सभा, सुमंगल बौद्ध संघ, धर्मकीर्ति अध्ययन गोष्ठी, पुष्परत्न सागर
भिक्षु, सुदर्शन,	ने.सं. १०९०	लुमंके बह:पिं । मासंगल्ली, च्वसापासा
मल्ल, कमलप्रकाश,	ने.सं. १०८४	"भूमिका", मूस: निबन्ध । यैं: च्वसापासा
मल्ल, कमलप्रकाश,	ने.सं. १०८४	"भूमिका", नेपालभाषाया घ्वाना सफूया धल: । यैं: लयता दबू, पौ १-४४

'ललितविस्तर सफू लोकप्रिय',	ने.सं. १०९८	नेपालभाषा पत्रिका। २३:१६५, पौ ३
लाकौल, बैकुण्ठप्रसाद,	ने.सं. ११०५	नेपालय् विस्तारवाद गुकथं वःगु खः। महाबुद्ध, मालती लाकौल
शाक्य, सुशीला,	ने.सं. १०९९	अनागारिका धर्मचारी तथा उपासिकारामया संक्षिप्त परिचय। किण्डोल, अनागारिका विरती
शाक्य, मीनबहादुर (सं.),	ने.सं. १०९८	ललितविस्तर सूत्र। यलः युवक बौद्ध मण्डल
शास्त्री, शान्ति भिक्षु,	इस्वी १९८४	ललितविस्तर। लखनउः हरिमाधव शरण निर्देशक- उत्तर प्रदेश हिन्दी संस्थान
हृदय, चित्तधर,	ने.सं. १०७३	"स्वर्गीय पण्डित निष्ठानन्द बज्राचार्य"। नेपाल १:६, पौ २-५
हृदय, चित्तधर,	ने.सं. १०८७	झीगु साहित्य, यँः नेपालभाषा परिषद्
Hodgson, Brian H.,	1972 A.D.	Essays on the languages, literature and religion of Nepal and Tibet. New Delhi Manjusri Publishing House.

□□

६. तँसा

१. गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तरया न्हापांगु संस्करण (नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु) व निक्वःगु संस्करण (थःगु छेँय् च्वंगु) या छुं पौ ।

१. (क) द्रव्यधर तुलाधरजुं पलिस्था यानातःगु पौ (१) व (२)

१. (ख) ललितविस्तर सफूया न्हापांगु पौ (१, २) ।

१. (ग) ललितविस्तर सफूया विज्ञापन दुगु पौ (१),
विज्ञापन दुगु पौया लिउनेया पौ (२) ।

१. (घ) ललितविस्तर सफूया दकले लिपांगु पौ (१) व (२) ।

१. (ङ) पौल्याःया संख्या बाचक आखः पाःगु पौ (१) व (२) ।

१. (च) समाप्ती बाक्य धुंकाया वाक्य पाःगु पौ (१) व (२) ।

१. (छ) चन्द्रशमशेरं मत तःगु खँ दुगु पौ (१) ।
चन्द्रशमशेरं मत तःगु खँ मदुगु वहे पौ (२) ।

२. गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर सफू

२. (क) ललितविस्तर सफू ।

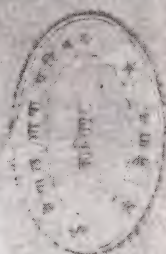
२. (ख) ललितविस्तर सफूया न्हापांगु पौ पुइकातःगु ।

२. (ग) ललितविस्तर सफूया दकले लिपांगु पौ पुइकातःगु ।

१. (क) द्रव्यधर तुलाधरजुं पलिस्था यानातःगु पौ (१)।

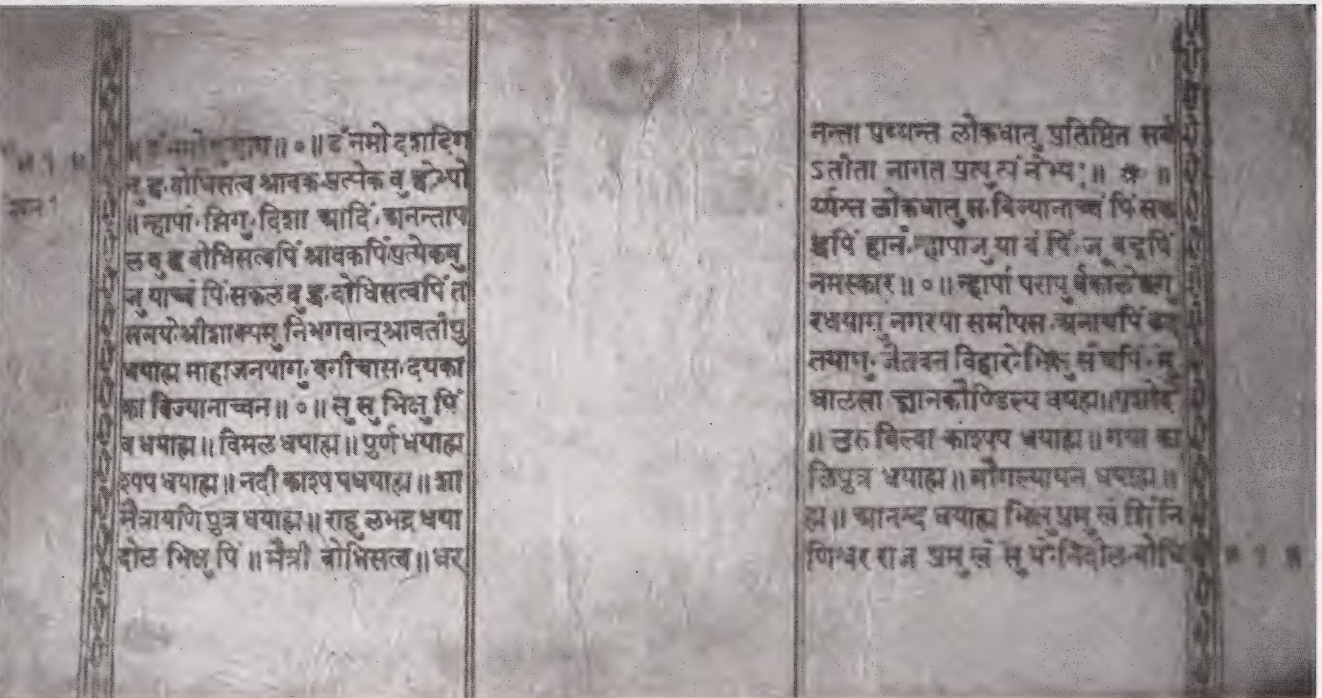
नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु।

१. (क) द्रव्यधर तुलाधरजुं पलिस्था यानातःगु पौ (२)।

नेपालभाषा परिषद्‌य् च्वंगु ।

१. (ख) ललितविस्तर सफूया न्हापांगु पौ (१)।

न्हापांगु संस्करण, नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु।

१. (ख) ललितविस्तर सफूया न्हापांगु पौ (२)।

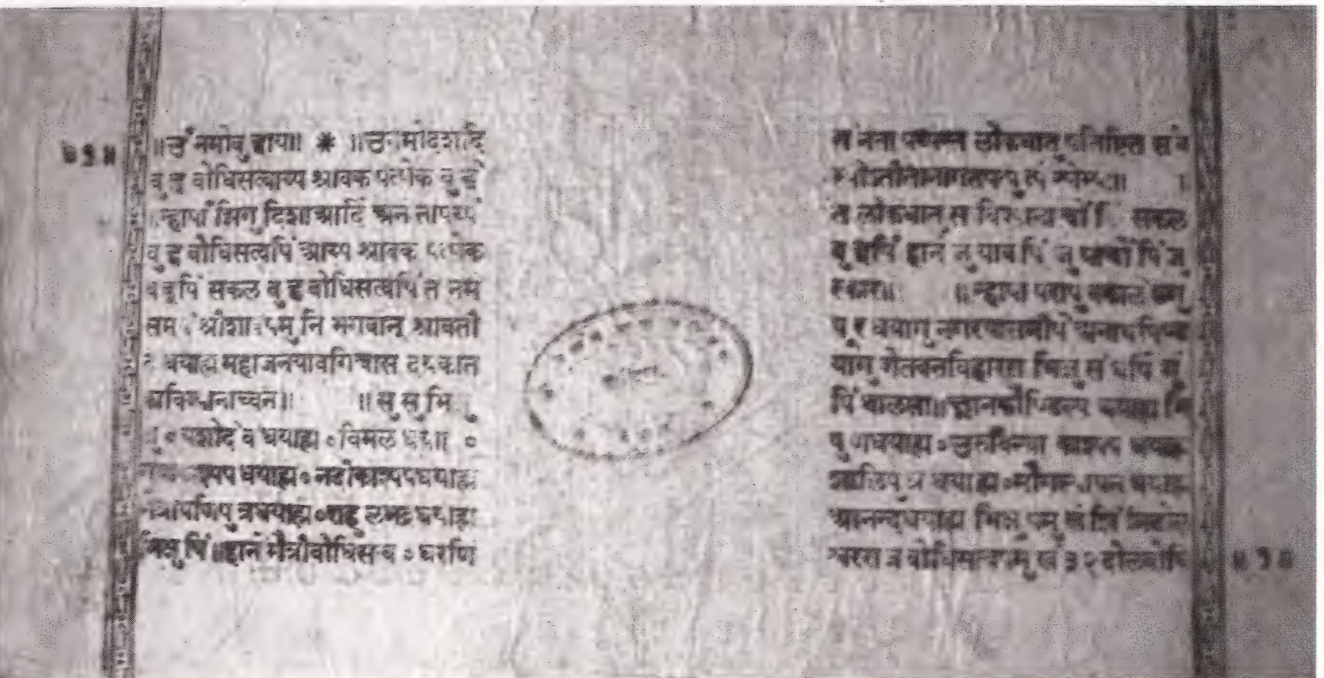
निक्वःगु संस्करण, थःगु छेँय् च्वंगु ।

॥नमो बुद्धाय॥नमो धर्माय॥नमः संघाय॥ ॥
॥श्रीभगवान्‌याגु चरित्रयागु कथा लोके प्रकाश
यायगु दुन्ताजुया ग्रन्थ पुराणआदिं संगृह याना
दयकातया॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
थुकी न्हापां इक्ष्वाकु माहाराजाया वंशे कपिलवस्तु
माहानगरे शुद्दोदनराजाया कुले सर्वार्थ सिद्ध राज
कुमार धायका जन्मजुया बोधिज्ञान लायका रा
ज्य त्यागयाना भिक्षुक यागु भेषकया नैरंजना नदी
यागु तीरे बिज्याना आस्फानक समाधि जोग याना
सुजाताया के पिंडपात्र दानकया कासिदेशे वना बो
धिवृक्ष सिमायाके बिज्याना तपस्यायाना नमुचि
मार यात त्याका संम्यक्सं बोधिज्ञानलना धर्मच
क्र पूवर्तनयाना असंख्य लोकपिंत चूडाकर्म याना
देश देसान्तरे बिज्याना देव मनुष्य आदिं सकल
लोकपिंत हितजुइगु प्रवृत्ति मार्गयागु धर्म॥ निवृ
त्ति मार्गयागु धर्म॥ गृहिधर्म॥ संन्यासधर्म॥त्रिरत्न
पूजायानागुया फल॥ दानयानागु फल॥ जप याना
गुया फल॥ नेम यायगु॥ मरणजुइबले क्रिया कर्म
यायगु पिंडयायगु॥ संसार शृष्टिजुगु आदिं चित्रवि
चित्रयागु कथादु॥ थुवां न्ह्यन्यगु दुन्ताजुसा थवाहा
ल टोलस च्वनम्ह निष्टानन्द गुभाजु याके दु॥ ॥
प्रोक मोहरका ५ इश्रामाग हान लुका तयारजुइ॥

स्वस्ति श्रीसम्वत् १९७१ साल ... ग्रन्थ ...

नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु

१. (ग) ललितविस्तर सफूया विज्ञापन दुगु पौया लिउने च्वंगु पौ (२)।

नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु ।

१. (घ) ललितविस्तर सफूया दकले लिपांगु पौ (१)।

जुया धनसंप्रति पुसस्तजुया सदाकालं सुखभोगयाना द्यकनं घटखतोल वाच्छलेम्वाक श्रीअमिताभ तथागत वि
ज्यानाच्वंगु सुखावती भुवनसकना धरमयाकयान्मना कयथ्यं बोधिसंभार पुरेजुया बुद्धत्वपद्‌लाना निर्वाणपद्‌लाइ
धका जिगुरु जयश्रीभिक्षु गथ्य आज्ञादयका विज्यात बतोथ्यं छलपोलयातकना ॥ छलपोलंन्दना बोधजुया निश्च
श्रीत्रिरत्नयागु शरणकना भजनयाना विज्याहुं सुनां ध्वसपोलयागु भजनयाइ छ्यम्पात युगुफल्या दुधका छ्यगु
प्तभिक्षु अशोकमाहाराजायात आज्ञादयकाविज्यात ॥ ● ॥ उपगुप्तभिक्षु आज्ञादयकुगु श्रीभगवान्यागु चरि
त्रयागु कथान्यना संतोषजुया उपगुप्तभिक्षुयात नमस्कारयाना गुरुमंत्रीपमुखं लोकपिंसकल्पमुनक्क थवगुराजकुले
सतु ल्याहाविज्यात ॥ ● ॥ राजाविज्यागुल्वया उपगुप्तभिक्षु आश्रमंदना थवगु ध्यानागारस च्वहादिज्याना ध्यान
याना विज्यात॥ ● ॥ इतिश्री ललितविस्तरे श्रीभगवत् चरित्रे श्रीशाक्यमुनि निर्वाणगमनो नाम प्रकरणं समाप्तं ॥
॥ येधर्मा हेतुप्रभावा हेतुस्तेषां तथागत ह्यवदत्तेषांच योनिरोध एवंवादी महाश्रमणः ॥ ● ॥ शुभमस्तु सर्वजगता ॥
॥ स्वस्तिश्रीसंवत १०३८ वैशाखकृष्णाया त्रयोदशी शुक्रबारखुनु यबाहाल टोलसचनह्म निस्तानन्दगुभाजु थवगु
जुगुरत्न निह्मस्पनं संपूर्णयाना सिद्धयानाजुल ॥ शुकी आपाल आखल घटि बदि जुया तत फुत जुयाच्वंगु ॥ सचय
याना जिह्नगुलि विरंजुगुली सकस्पानं क्षमातयमालधका पंडित निस्तानन्द वज्राचार्य्य करजोरी विंतिपाना ॥

निर्वानगमन १।६६

न्हापांगु संस्करण, नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु ।

१. (घ) ललितविस्तर सफूया दकले लिपांगु पौ (२)।

-: १४८ :-

॥ १६० ॥ श्रीत्रिरत्नयागु शरणवना भजनयाना विज्याईं धुनं थ्वसपोल्ययागु भवनयाइ उहरयात [illegible]
भिक्षु अशोक माहाराजायात आज्ञादयका विज्यात ॥ ॥ उपगुप्तभिक्षु आज्ञादयकुगु श्रीभगवान्‌यागु परिनयागु क
याम्वना संतोषजुया उपगुप्तभिक्षुयात नमस्कारयाना गुरु मंत्रीप्रमुखं लोकपिंसकल्पंमुन[illegible] थवगु राजकुले संतु स्वा
हाविज्यात ॥ ॥ राजा विज्यागुल्वया उपगुप्तभिक्षु आश्रमंदना थवगु ध्यानांगारस [illegible] ध्यानयाना विज्या
त ॥ ॥ ❀ ॥

॥ इतिश्री ललितविस्तरे श्रीभगवत् चरित्रे श्रीशाक्यमुनि निर्वाणगमनो नाम प्रकरनं समाप्तं ॥

[येधर्मा हेतुप्रभावा हेतुतेषां तथागत ह्यवदत्तेषांच योनिरोध एवंवादी महाश्रमणः]

][शुभमस्तु सर्वजगतां][

स्वस्तिश्री सम्वत् १०३४ वैशाखकृष्णया त्रयोदशी शुक्रवारखुनु बवाहाल टोलसच्चनह्म निष्ठानन्द वज्राचार्य्यं मा
षा ढलरेयानाजुल शुभम् ॥ ॥ थुकी आपालं आखल घटि वढिजुया तुत फुतजुयाच्चंगुदसं ॥ [illegible]
विसं क्षमातयमाळभका पण्डित निष्ठानन्द वज्राचार्य्यं करजोरि विन्तियानाजुल शुभम् भूयात् ॥ ॥ ॥

निक्वःगु संस्करण, थःगु छेंय् च्वंगु।

१. (ङ) पौल्याःया संख्या बाचक आखः पाःगु पौ (१)।

॥ ८८ ॥

कने गांगेयभिक्षुं विन्तियात ॥ ॥ हे भगवन् जिगनवने छलपोलब नापंबयधका गांगेयभिक्षुं विन्तियागुन्पना श्रीभग
वानं आच्छादयकाविज्यात ॥ ० ॥ हेगांगेय जिबनाप बयमते मृगदावनसबना तथागतपिनिगु आश्रमेयना ब्राह्मणपि
जुया समाधि धारणी विद्यास छुद्मयानाव छंगु मनोरथ पुणजुइ ॥ गयास चनाच्वंपिं जटाधारी जोगियात बोधय
यत गया बन्पत्यना धका आच्छादयका पासासुं मदयक याकचाकज विज्यात ॥ थ्वबेलस देवराजइन्द्रं सिया स्वयंभु
यनं काहाविज्याना ब्राह्मणयागु भेषकया चीवरवस्त्र व्यकुं च्याना सेवकथ्यं जुया ल्युल्यु विज्यात ॥ ० ॥ थ्वबेलस
लोकपिं सकस्यानं चीवरवस्त्र ज्वना सेवकथ्यं ल्युल्यु ओह्म सुन्दर ब्राह्मण वोल्पगुखना विस्मयचायापा धाइ ॥ ० ॥
थ्व सुन्दरपुरुषं सुयागु सेवकजुया चीवरवस्त्र ज्वनाबल धका लोकपिस थागुल्पना देवराजइन्द्रं आच्छादयका धिम्या
त॥ हे लोकपिं संसारे धैर्य्ययाना वीर्य्यावान्जुया ध्यानयाना मुनीश्वरजुया संसारयात उद्धारयाना विज्याकम्ह जगत
यागुरु श्रीबुद्धभगवान्या सेवकधका भेषधारी इन्द्र धागुल्पना लोकपिं सकस्यं खुसिजुया न्हापा विज्याकम्ह भगवान
धका सिपका दर्शनयायधका बनगुबेलस श्रीशाक्यमुनि भगवान् पंछिथ्यं आकाशमार्गनं व्वस्य विज्यात ॥ ० ॥ श्री
भगवान् आकाशमार्गनं व्वस्य विज्याकगुखना लोकपिं सकस्यानं हर्षमानयाना लंहात हाजोतया नमस्कारयानावन
॥ ० ॥ इतिश्री ललितविस्तरे गांगेय नाविक प्रव्रज्याचरणो नाम एकोन चत्वारिंशतितमो ऽध्यायः समाप्तः ॥ ❀ ॥

गांगेयःप्रब्रज्या

न्हापांगु संस्करण, नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु।

१. (ङ) पौल्याःया संख्या बाचक आखः पाःगु पौ (२)।

निक्वःगु संस्करण, थःगु छँय् च्वंगु।

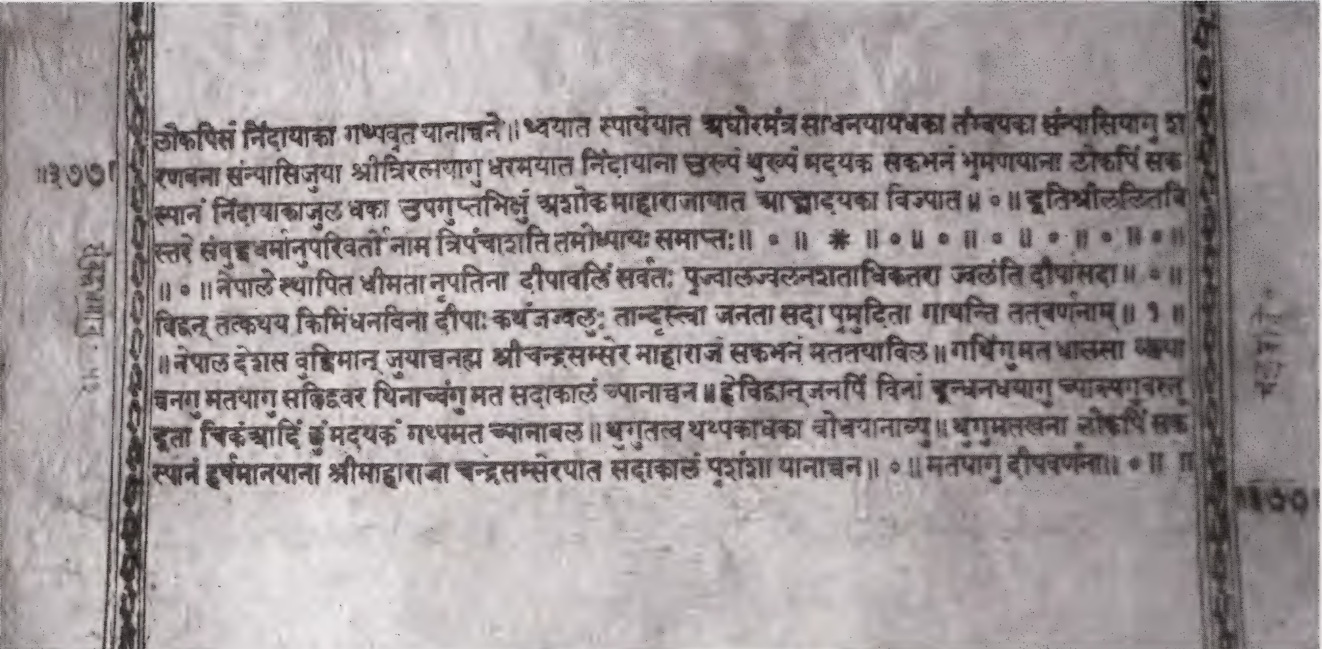
१. (च) समाप्ती बाक्य धुंकाया वाक्य पाःगु पौ (१)।

न्हापांगु संस्करण, नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु।

१. (च) समाप्ती बाक्य धुंकाया वाक्य पाःगु पौ (२)।

निक्वःगु संस्करण, थःगु छैंय् च्वंगु ।

१. (छ) चन्द्रशमशेरं मत तःगु खँ दुगु पौ (१)।

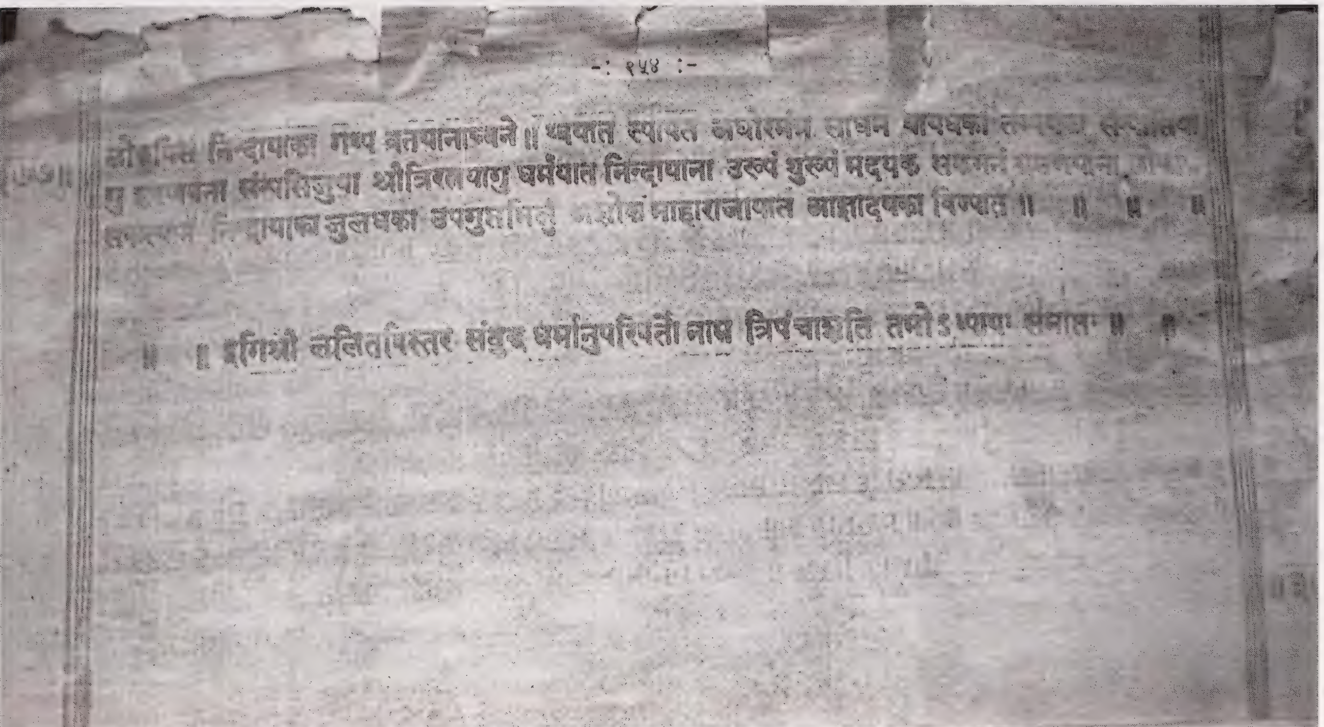
॥३७७

ठौकपिसं निंदायाका गष्पवृत यानाचने ॥ थ्वयात स्पायेयात अघोरमंत्र साधनयापथका तम्बपका संन्यासियागु श
रणवना संन्यासिजुया श्रीत्रिरत्नयागु धरमयात निंदायाना छुल्पं धुल्पं मद्यक सकभनं भूमणयाना ठौकपिं सक
स्यानं निंदायाकाजुल थका उपगुप्तभिक्षु अशोक माहाराजायात आल्हादयका विज्यात ॥ ० ॥ इतिश्रीललितवि
स्तरे संबुद्धधर्मानुपरिवर्तो नाम त्रिपंचाशति तमोध्यायः समाप्तः॥ ० ॥ * ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥
॥ ० ॥ नेपाले स्थापित धीमता नृपतिना दीपावलिं सर्वतः पृज्वालज्वलनशताविकतरा ज्वलंति दीपासदा ॥ ० ॥
विद्वन् तत्कथय किमिंधनविना दीपाः कथं जज्वलुः तान्दृस्त्वा जनता सदा प्रमुदिता गायन्ति तत्वर्णनाम् ॥ १ ॥
॥ नेपाल देशस बुद्धिमान् जुयाचनह्म श्रीचन्द्रसम्सेर माहाराजं सकभनं मततयाविल ॥ गथिंगु मत थालसा थ्वपा
चनगु मतयागु सकिहवर थिनाच्वंगु मत सदाकालं च्यानाच्चन ॥ हे विद्वान्जनपिं विनां इन्धनधयागु च्यास्यगुवस्तु
दुता चिकंआदिं हुं मदयकं गथ्यमत च्यानाबल ॥ थुगुतत्व थथ्पकाथका चोत्रयानाव्यु ॥ थुगुमतखना ठौकपिं सक
स्यानं हर्षमानयाना श्रीमाहाराजा चन्द्रसम्सेरपात सदाकालं पृशंशा यानाचन ॥ ० ॥ मतयागु दीपवर्णना ॥ ० ॥ ॥

॥१००

न्हापांगु संस्करण, नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु।

१. (छ) चन्द्रशमशेरं मत तःगु खँ दुगु पौ (२)।

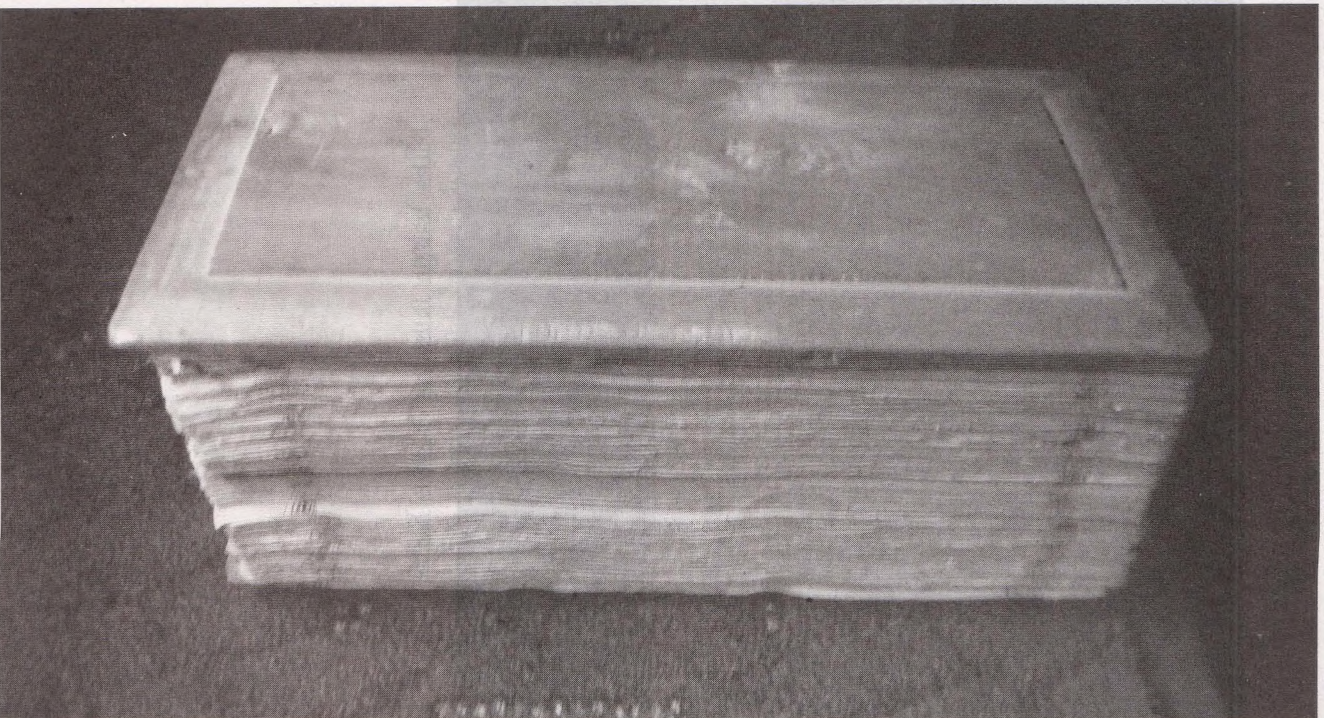

-: १५४ :-

॥ ॥ इतिश्री ललितविस्तर संबुद्ध धर्मानुपरिवर्ती नाम त्रिपंचाशति तमो ऽध्यायः समाप्तः ॥ ॥

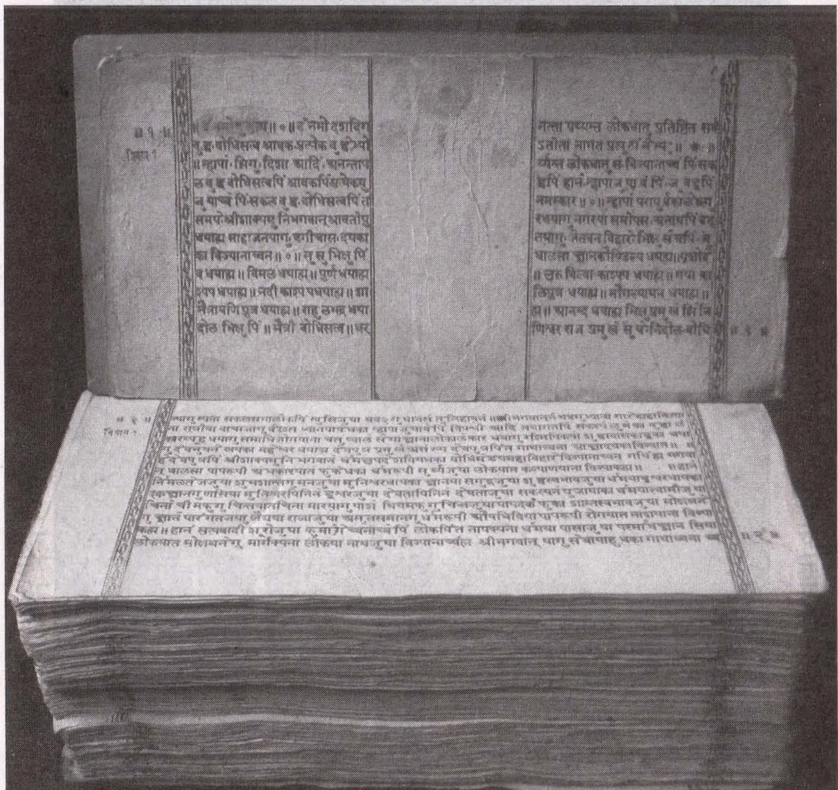
निक्वःगु संस्करण, थःगु छँय् च्वंगु।

२. (क) गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द वज्राचार्यया ललितविस्तर सफू।

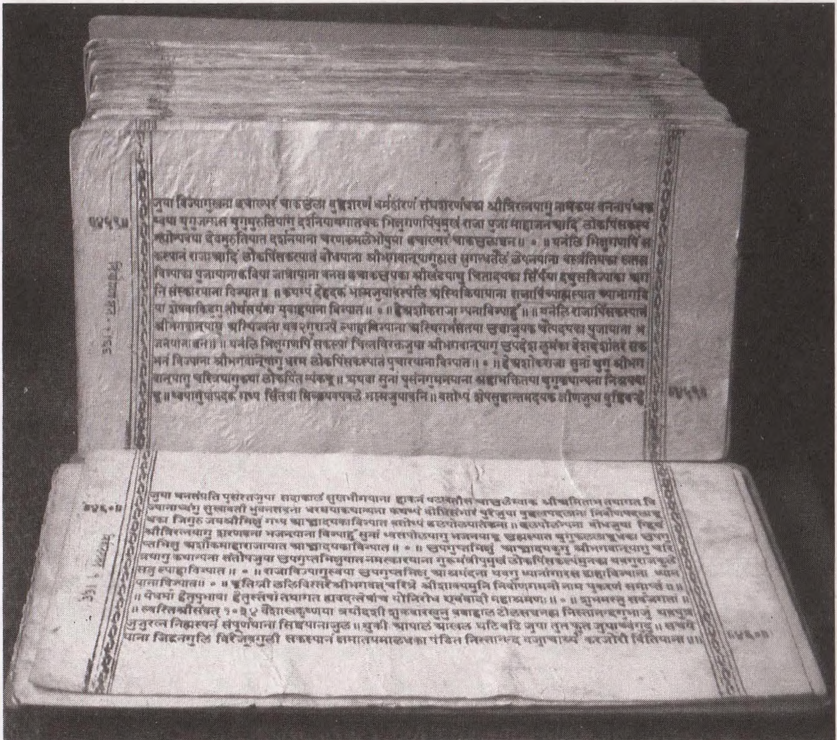
न्हापांगु संस्करण, नेपालभाषा परिषद्‌य् च्वंगु।

२. (ख) ललितविस्तर सफूया न्हापांगु पौ पुइकातःगु।

न्हापांगु संस्करण, नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु ।

२. (ग) ललितविस्तर सफूया दकले लिपांगु पौ पुइकातःगु।

न्हापांगु संस्करण, नेपालभाषा परिषदय् च्वंगु ।

ने.सं. १०७५ य् बौ निलबिरसिंह ताम्राकार माँ हेरालानीया म्ह्याय्, सानु भन्याङ च्वनादीम्ह सर्वज्ञरत्न तुलाधरया सहगामी, अर्थशास्त्र व नेपालभाषाय् एम.ए. यानादिम्ह, वि.सं. २०३६ सालनिसें पद्मकन्या क्याम्पसय् थौंतकं नेपालभाषा प्राध्यापन यानाच्वनादीम्ह सह-प्राध्यापक खः प्रेमहिरा तुलाधर ।

सक्रिय कथं नेवाः मिसात न्ह्यज्याये मफयाच्वंगुयात महसुस याना नेपालभाषा मिसा खलः, उराय् समाज, श्री दिगुख्यः गुथि आदि संघ संस्थाय् दुजः जुया मेमेपिं मिसातय्त नं जाति, भाषा, धर्म, संस्कृति आदि सामाजिक ख्यलय् सक्रिय यायेगु लागी उत्साह बिइत न्ह्यचिला दीम्ह उत्प्रेरित व्यक्तित्वयात थीथी संघ संस्थापाखें सम्मान-सत्कारं विभूषितम्ह खः प्रेमहिरा तुलाधर ।

नेवाः कला-संस्कृति व साहित्यं विश्वय् नेपाःयात म्हसीकाच्वंगु खयानं थःगु हे देशय् यलक्वय् लानाच्वंगुयात मात्तुमाला प्रकाशय् हयेगु ज्याय् तालाम्ह प्रा. प्रेमहिरा तुलाधरया थीथी पत्रपत्रिकाय् सितला माजु, असनय् द्यो ल्वाकेगु जात्रा, भ्मीगु संस्कृतिइ दिगुपुजा, नेपालय् दकलय् न्हापांम्ह हि दानयाम्ह तारादेवी तुलाधरया महानता आदि आपालं लघुअन्वेषणात्मक च्वसु पिथना न्हनावने त्यंगु नेवाः साहित्य, कला-संस्कृतिया महत्त्वयात संरक्षण संवर्द्धन यायेगुली वय्कःया च्वसाया विशेष योगदान दु । थ्व योगदानय् नेवाः व्यक्तित्वपिनिगु चर्चा-परिचर्चाय् 'बासःदँ पूपिं नेवाः मिसा च्वमिपिनिगु म्हसीका', 'बुद्धया न्हापाया जन्म', ललितविस्तरया सार संक्षेपय् ने.सं. ११२३ सालय् 'इलं ल्ह्यया ललितविस्तर' सफू पिहां वये धुंका ललितविस्तर सफूया विस्तृत कथं शब्द शब्दपतिं बौद्ध दर्शनयात सरल भाषां विवेचनात्मक मिखा ब्वया 'गद्यगुरु पं. निष्ठानन्द वज्राचार्य व ललितविस्तर' सफू पिदंगु खः ।

जाति, भाषा उत्थानया लागी बौद्ध धर्मनाप स्वाका सांस्कृतिक, सामाजिक, साहित्यया इतिहासय् निरंकुश राणा सरकारया इलय् नेपालभाषां खँ ल्हाये तकं मदुबलय् मखुथें न्यंक पण्डित निष्ठानन्दं ललितविस्तर सफू पिथना राजनैतिक जागरण हयेत धार्मिक माध्यमं मनूतय्त जागृत यायेगु महत्त्वपूर्ण ज्याय् यानादीगु वस्तुस्थितियात कःघानाः अन्वेषण, अनुसन्धान शैलीं न्ह्यब्वयाः आकर्षित यानादी फुगु प्रेमहिराया प्रतिभामुखी म्हसीका खः ।

वय्कःया थ्व प्रतिभा न्हि स्वया न्हि न्ह्याःवना महान देन बिइफयेमा धकाः भलसा काये । अस्तु

– पुष्प चित्रकार

9 789937 257442